

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ

На правах рукопису

МАЛІК МАКСИМ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 330.342.23:339.924

НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Батченко Людмила Вікторівна,
доктор економічних наук, професор

Донецьк – 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	11
1.1. Неоіндустріалізація як головний стратегічний вектор розвитку національної економіки	11
1.2. Основні вектори інтеграції національної економіки України.....	32
1.3. Концепція неоіндустріалізації національної економіки в рамках світових інтеграційних процесів	49
Висновки до розділу 1	66
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ ЇЇ НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ.....	69
2.1. Аналіз стану та динаміки розвитку національної економіки та промисловості: неоіндустріальний аспект	69
2.2. Аналіз впливу світових інтеграційних процесів на економіку України.....	84
2.3. Нормативно-законодавче забезпечення курсу на неоіндустріалізацію національної економіки	98
Висновки до розділу 2	114
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ З ФОРМУВАННЯ КУРСУ НА НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	117
3.1. Оцінка методичних підходів та моделей формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки	117
3.2. Оптимізаційна модель обґрунтування напрямів інтеграції національної економіки для формування курсу на неоіндустріалізацію.....	130
3.3. Рекомендації з формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки	146
Висновки до розділу 3	166
ВИСНОВКИ.....	169
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	174
ДОДАТКИ.....	197

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВВП	– внутрішній валовий продукт
ВНЗ	– вищий навчальний заклад
грн	– гривня
дол.	– долар
ЄЕП	– єдиний економічний простір
ЄС	– Європейський Союз
ЗВТ	– зона вільної торгівлі
млн	– мільйон
млрд	– мільярд
МО	– міжнародна організація
МС	– митний союз
НБУ	– Національний банк України
НДДКР	– науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи
ОБСЄ	– Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОЧЕС	– Організація чорноморського економічного співробітництва
ПДВ	– податок на додану вартість
СНД	– Співдружність незалежних держав
СОТ	– Світова організація торгівлі
СРСР	– Союз Радянських Соціалістичних Республік
США	– Сполучені Штати Америки
ТНК	– транснаціональна компанія

ВСТУП

Актуальність теми. У ХХІ ст. світова економіка увійшла у нову фазу свого розвитку, яка ознаменувалася тотальним проникненням високих технологій практично у всі сфери суспільно-економічного життя, що мало наслідком як кардинальні зміни глобальної системи господарювання, так і технологічні революції у низці національних економік, у першу чергу провідних. Усе це пов'язано з переходом розвинутих економік до виробництва високотехнологічної наукомісткої продукції, перенесенням виробничих потужностей до Південної та Східної Азії, зміною структури промислового виробництва, бурхливим розвитком інноваційних та венчурних підприємств тощо. Сьогодні українська економіка перебуває на периферії даного процесу, що ніяк не відповідає ресурсним можливостям нашої країни, яка ще 20–30 років тому була одним із лідерів за деякими високотехнологічними напрямками промислового виробництва. У період з 2003 по 2013 р. деіндустріальні та дезінтеграційні процеси спричинили падіння виробництва готового прокату з чорного металу в 1,3 раза, готових труб – у 1,2, електродвигунів і генераторів – у 3,7, автомобілів – у 2,1 раза. Разом з тим у цей час спостерігалася тенденція до збільшення промислового виробництва і виходу національної економіки з так званої «кризи 90-х».

Серед усіх концепцій сучасності, які описують перспективи розвитку економіки та промисловості країн ХХІ ст., найбільш перспективною для економіки України вбачається концепція неоіндустріалізації. Сьогодні вона розробляється провідними вітчизняними вченими та має на меті кардинальне перетворення промисловості, засноване на повній модернізації та автоматизації виробничих потужностей, їх технічному і технологічному переоснащенні, переході до виробництва наукомісткої продукції з використанням власних науково-дослідних розробок. Економічним підґрунтям «неоіндустріального перевороту» мають виступати великі міжгалузеві вертикально інтегровані фінансово-промислові

комплекси, значні фінансові, матеріальні, технічні та людські ресурси, які будуть основою настільки масштабного процесу.

За сучасних умов, коли існування глобальної економіки є вже доведеним фактом, єдиний шлях здійснення неоіндустріальних зрушень в українській економіці полягає в інтеграції та включенні у світові ланцюжки створення додаткової вартості. Для цього окремі ланки національної економіки мають тісно співпрацювати з найбільш привабливими партнерами, а на рівні вищого українського керівництва мають вживатися всі необхідні заходи щодо формування нової концепції промислової та економічної політики, яка відповідатиме всім вимогам сучасності.

Неоіндустріалізація, як комплексна концепція економічного розвитку, перебуває у полі зору вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед пострадянських дослідників заслуговують на увагу роботи В. Байнєва, З. Грандберга, С. Губанова, В. Івантера, В. Іноземцева, І. Ларіонова, С. Толкачова, В. Цвіткова та ін. Неоіндустріальна парадигма розвитку економіки, а також перспективи зовнішньої інтеграції української економіки та її окремих ланок активно розробляються вітчизняними вченими: О. Амошею, Л. Батченко, В. Вишневським, В. Гейцем, З. Каїрою, О. Камушковим, В. Ляшенком, Ю. Макогоном, В. Мунтіяном, В. Саєнком, О. Чилікіним, М. Чумаченком та ін. Дану проблематику розглядають такі зарубіжні фахівці, як Р. Батлін [*R. Butlin*], Д. Родрік [*D. Rodrik*], А. Каїрнкрос [*A. Cairncross*] та ін.

Однак, незважаючи на доволі детальний аналіз процесу переходу національної економіки на нову парадигму розвитку, концепція неоіндустріалізації має ще багато недосліджених аспектів. Потребують поглибленої розробки механізми інтеграції української промисловості за основними її векторами, уточнення переліку пріоритетних для інтеграції галузей, обґрунтування механізмів реалізації промислової політики в контексті неоіндустріалізації національної економіки. Необхідність подальших досліджень у цій сфері обумовила вибір теми дисертації, її цільову спрямованість і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію

виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Донецького державного університету управління МОН України за темами: «Умови, фактори та механізми забезпечення розвитку ЗЕД України в сучасній світовій економіці» (номер держреєстрації 0109U005427, 2009–2013 рр.), у рамках якої проаналізовано сучасний стан участі галузей економіки України в інтеграційних процесах, розроблено модель обґрунтування напрямів неоіндустріалізації національної економіки з урахуванням інтеграційних процесів; «Стратегічний розвиток національної економіки, регіонів та підприємств» (номер держреєстрації 0113U005211, 2013–2014 рр.), у межах якої досліджено неоіндустріалізацію як головний стратегічний вектор розвитку національної економіки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є вдосконалення науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо визначення курсу неоіндустріалізації національної економіки за умов світових інтеграційних процесів.

Відповідно до мети поставлено і вирішено такі завдання:

дослідити генезис парадигми неоіндустріалізації національної економіки як головного стратегічного вектора розвитку провідних галузей економіки;

удосконалити науково-методичні засади щодо формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки;

розробити концептуальні положення неоіндустріалізації національної економіки в рамках світових інтеграційних процесів;

виокремити основні тенденції сучасного стану економічних та інтеграційних процесів в Україні;

проаналізувати науково-методологічні підходи і моделі неоіндустріалізації національної економіки;

розробити методичний підхід до обґрунтування напрямів інтеграції національної економіки в умовах забезпечення неоіндустріалізації;

розробити рекомендації щодо неоіндустріалізації національної економіки.

Об'єктом дослідження є процеси державного регулювання розвитку національної економіки на засадах неоіндустріалізації та врахування

інтеграційних зв'язків.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні аспекти формування і реалізації концепції неоіндустріалізації національної економіки.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, роботи вітчизняних і зарубіжних учених у сфері розвитку та регулювання промислового виробництва. Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України, статистичні дані Світового банку, Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України тощо.

У роботі використано загальнонаукові методи: аналізу та синтезу, індукції та дедукції – для дослідження теоретичних підходів до неоіндустріалізації національної економіки, відповідних методичних підходів і моделей, нормативно-правового забезпечення; кількісного аналізу фінансово-економічних показників – для аналізу сучасного стану інтеграційних процесів у національній економіці, дослідження впливу світових інтеграційних процесів на економіку України; економіко-математичного моделювання – при побудові моделі обґрунтування напрямів інтеграції національної економіки для її неоіндустріалізації, обґрунтування відповідних рекомендацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в подальшому розвитку теоретичних, науково-методичних положень і практичних рекомендацій, які визначають обґрунтовані напрями та заходи неоіндустріалізації національної економіки в Україні в контексті її участі у глобальних інтеграційних процесах.

До найбільш важливих результатів, що містять наукову новизну, належать такі:

удосконалено:

парадигму неоіндустріалізації національної економіки на основі виокремлення інтеграційної складової, яка, на відміну від попередніх підходів, передбачає поєднання вертикальної та горизонтальної галузевої інтеграції як у межах країни, так і в міжнародному просторі та має на меті перехід до

наукомісткого виробництва, випуску високотехнологічної продукції та автоматизації процесів виробництва;

науково-методичні засади щодо формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки, що виходять з виокремлення напрямів міжнародної інтеграції України, головними з яких є: якісне оновлення власної промисловості, створення потужного науково-дослідного базису та розвиток інноваційної діяльності, включення України у глобальні ланцюжки створення вартості в рамках великих міжгалузевих корпорацій;

методичний підхід до формування курсу на неоіндустріалізацію у сфері промислового виробництва, енергобезпеки, НДДКР та інновацій, який ґрунтується на дослідженні основних тенденцій сучасного стану економічних та інтеграційних процесів в Україні, що дозволяє чітко визначити напрями розвитку національної економіки;

методичний підхід до обґрунтування напрямів інтеграції національної економіки в умовах забезпечення неоіндустріалізації, який базується на побудові моделі впливу реалізації інтеграційних заходів на можливості доступу іноземних виробників на внутрішній ринок України, а також можливості доступу українських виробників на внутрішні ринки зарубіжних партнерів і дозволяє проаналізувати наслідки економічної інтеграції на національному рівні;

дістали подальшого розвитку:

концептуальні положення неоіндустріалізації національної економіки в рамках світових інтеграційних процесів, головною складовою яких, на відміну від існуючих, є інтеграція окремих галузей і ланок економіки на базі часткового включення економіки України в конкретний інтеграційний проект, що дозволяє виявити та попередити негативні наслідки приєднання до одного інтеграційного проекту (західного) і відмови від іншого (східного);

науково-методичний підхід до формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки, який спирається на положення про: застосування методичного підходу, заснованого на сценарному моделюванні напрямів міжнародної інтеграції; побудову моделі обґрунтування напрямів міжнародної

інтеграції національної економіки; вибір напрямів галузевої інтеграції з точки зору доданої вартості, створюваної національною економікою на основі оцінки ризиків (можливостей) міжнародної інтеграції для національної економіки. Запропонований підхід дозволив виявити проблеми та перспективи реалізації європейського напрямку міжнародної інтеграції з урахуванням участі вітчизняних суб'єктів господарювання у світових ланцюжках створення вартості;

рекомендації щодо неоіндустріалізації національної економіки, які базуються на врахуванні зовнішніх інтеграційних процесів, що включають організаційно-економічні заходи щодо формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки і є практичним підґрунтям реалізації цілісної концепції неоіндустріалізації національної економіки. Використання розроблених рекомендацій сприятиме формуванню адекватної та зваженої державної промислової політики нового типу для підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що використання розроблених рекомендацій щодо неоіндустріалізації економіки України обумовлює вибір напрямів міжнародної інтеграції з урахуванням участі вітчизняних суб'єктів господарювання у світових ланцюжках створення вартості та сприяє підвищенню конкурентоспроможності держави.

Результати дослідження використано в діяльності Департаменту розвитку базових галузей промисловості Донецької обласної державної адміністрації, зокрема, при розробці Стратегії економічного і соціального розвитку Донецької області на період до 2020 р. використано обґрунтовані автором напрями та інструментарій щодо визначення оптимізаційних рішень з вибору вектора інтеграції промислових підприємств (довідка від 03.02.2014 р. № 1.11/077). Розроблені методичні підходи до кількісної оцінки впливу інтеграційних ефектів на розвиток металургійної галузі України і рекомендації щодо неоіндустріалізації національної економіки використано в діяльності Донецької ТПП (довідка від 05.02.2014 р. № 15/74). Викладені в дисертації теоретичні положення щодо розвитку процесів неоіндустріалізації національної економіки

використовуються в навчальному процесі Донецького державного університету управління МОН України (довідка від 12.02.2014 р. № 02-21/12).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до вирішення наукового завдання, спрямованого на обґрунтування курсу неоіндустріалізації економіки України в умовах міжнародної інтеграції. Внесок автора у колективно опубліковані роботи конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та практичні результати дослідження обговорювались і були схвалені на науково-практичних конференціях: «Регіональна економіка та проблеми муніципального розвитку» (Київ, 2014 р.); «Актуальні проблеми економіки та менеджменту: теорія та практика (Київ, 2013 р.); «Регіональний розвиток – основа розбудови Української держави» (Донецьк, 2013 р.); «Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів» (Донецьк, 2009 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано у 12 наукових працях: вісім статей у наукових фахових виданнях (у тому числі одна стаття – у виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз), чотири тези матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 4,92 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 4,62 ум.-друк. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Неоіндустріалізація як головний стратегічний вектор розвитку національної економіки

Найважливішою та визначальною тенденцією сучасного етапу розвитку світової економіки є формування курсу на неоіндустріалізацію, яка обумовлює більшість змін як на макроекономічному, так і на міжнародному рівнях. Неоіндустріалізація, як всеосяжний і всепоглинаючий процес сьогодні охоплює не тільки матеріальну сферу виробництва, але і багато інших аспектів економічного життя суспільства, такі як фінанси або сфера послуг. Це обумовлюється тісним зв'язком практично кожної ланки національної економіки, які, в контексті сучасних глобалізаційних процесів, все більше інтегруються в єдиний наднаціональний фінансово-виробничий механізм.

Актуальність проблеми необхідності здійснення неоіндустріалізації української економіки не викликає сумніву. Обумовлюється ця необхідність колосальною відсталістю вітчизняної промисловості, яка вже принципово не може бути зіставлена з аналогічним сектором економіки провідних країн світу. Така ж ситуація склалася практично в кожній країні колишнього Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР), які за роки приватизації та децентралізації перетворилися на набір розрізнених, зруйнованих, морально і технологічно застарілих суб'єктів господарювання, залишки виробничих потужностей яких спрямовані на отримання прибутку для численних приватних власників. Все це загрожує повною і незворотною деградацією української економіки, яка, без проведення негайних і кардинальних трансформацій стоїть перед загрозою колапсу і настання глибокої кризи.

Термін «неоіндустріалізація» є похідним від терміну «індустріалізація». Популярна британська енциклопедія Британіка так тлумачить це поняття: *«industrialization, the process of converting to a socioeconomic order in which industry is dominant»* [195]. Індустріальна епоха в історії розвитку людства почалася з моменту заміни ручної праці машинною. Вона, у свою чергу, проходить декілька фаз, основними з яких є використання, парових, дизельних та електричних двигунів і машин. Кінцевим пунктом індустріалізації у підсумку стала повна електрифікація промисловості, в якій кожен етап виробництва унеможливлений без використання електроенергії. У розвинених країнах більш-менш повно цей етап завершився у 1950-х роках, у той час як у відсталих економіках нерідко він триває й понині.

Процес індустріалізації завжди був предметом для аналізу науковцями різних галузей. В період становлення класичної школи політекономії значення індустріалізації було настільки великим, що А. Сміт [A. Smith] вважав її головною задачею прогресу економіки, яка має бути всебічно підтримувана державою [128]. Зростання промислового виробництва сприяло появі багатьох концепцій розвитку національного виробничого сектору у таких країнах, як Британія, Франція, Німеччина та ін. Так у останній широкою популярністю користувалась концепція індустріального розвитку Фрідріха Ліста, який вважав, що підвищення темпів індустріалізації здатне докорінно змінити обличчя економіки германських земель [88].

Звичайно, одним із найбільших дослідників індустріалізації у ХІХ ст. був К. Маркс [K. Marx]. На відмінність від інших мислителів своєї епохи у швидких індустріальних зрушеннях в країнах Європи він бачив не лише переваги, як то збільшення матеріального виробництва чи науково-технічний прогрес, але і недоліки. Досліджуючи індустріалізацію із соціально-економічної точки зору, він підкреслював, що із створенням великих промислових підприємств зростає поляризація суспільства, збільшення рівнів споживання одними і збіднення інших [128]. В той же час в індустріалізації Маркс та його послідовники вбачали міцний засіб для досягнення суспільно-економічного добробуту,

укріплення національної та світової економіки.

Під час маржиналіської революції і появи неокласики індустріалізація була вже на третьому етапі свого розвитку, глибоко укоренившись в усі сфери суспільного життя. Стали можливі деякі узагальнення, у зв'язку з чим з'явилась велика кількість праць, що систематично відображали процеси індустріального розвитку. Так в 1919 р. опубліковано роботу А. Маршала [A. Marshall] «Промисловість і торгівля», в якій узагальнювалися багато результатів роботи економіста з цього питання. Більше половини цієї роботи присвячена історії індустріального розвитку Англії, Сполучених штатів Америки (далі – США), Франції і Німеччини, показуючи, як цей феномен вплинув на зміну життя і економіки цих держав. Інша частина дослідження розглядає процеси промислового виробництва в їх зв'язку з виникненням монополістичної конкуренції і впливом її на суспільний добробут [128].

З появою СРСР проблеми індустріалізації вийшли на новий рівень осмислення. В ранньому СРСР це було обумовлено значною відсталістю промисловості, спричинене деструктивними процесами під час революції та громадянської війни. Тому теоретичне осмислення та практичне впровадження індустріальних постулатів стало наріжним каменем радянської економіки. Звичайно головним теоретиком радянської індустріалізації став В. Ленін, який висунув тезу про необхідність повної електрифікації радянської економіки, як головного базису подальших індустріальних зрушень. Ця теза одразу була прийнята в якості керівництва до дії і по всьому СРСР почалося масове будівництво електростанцій, прокладення ліній електропостачання, та введення нових керівних органів [128]. Поряд із цим, Леніним також розроблялися проблеми трансформації виробничих відносин, відносно яких він висловлював ідеї по необхідності централізації і максимальної участі в них держави. Більша частина плану по індустріалізації СРСР, як відомо, була здійснена вже Сталіним і саме це, незважаючи на велику кількість негативних наслідків, стало базисом для подальшого існування і розвитку не лише Радянського Союзу, але і держав, утворених після його розпаду.

В процесі індустріального розвитку активно використовувались здобутки радянської науки. В 1934 р. задля координації наукових досліджень було створено Технічну раду при Академії Наук СРСР. завданням якої була організація дослідницької роботи навколо науково-технічних питань, що виникають в процесі індустріалізації країни, а також розробка способів застосування наукових теорій та результатів експериментів на практиці. До складу ради входили такі відомі радянські науковці, як Г. Кржижановський, І. Александров, М. Курнаков, І. Гребенщиков, С. Чаплигін, О. Байков, О. Терпігоров, К. Шенфер та багато інших [128]; не в останню чергу, саме завдяки такому кроку вдалося досягти рекордних темпів розвитку радянської промисловості у передвоєнні роки.

В розвитку науки в період СРСР велика увага приділялась головним галузевим напрямкам досліджень в сфері індустріалізації. Задля цього були створені потужні науково-дослідницькі центри, в яких концентрувалися не лише людські, але і значні матеріально-технічні ресурси. Це дало можливість виховати видатних вчених світового рівня у різних сферах промисловості: О. Чернишев, І. Брук, В. Миткевич, К. Круг – в сфері виробництва, передачі та розподілення електроенергії; К. Шенфер, М. Костенко, М. Кирпичьова – в сфері електромашинобудування та моделювання теплових пристроїв; З. Чуханов, О. Предводителев – в сфері горіння та коксування палива; О. Скочинський – в сфері гірничодобувної справи; Е. Чудаков – в сфері автомобілебудування; О. Крилов, М. Мухелишвілі, Л. Лейбензон, С. Христианович, А. Некрасов – в сфері технічної механіки тощо [55; 56; 57; 58].

Починаючи з другої половини ХХ сторіччя в розвинених країнах починається перехід до нового типу суспільства, яке отримало назву постіндустріального. Розвиток концепції постіндустріального суспільства зазвичай пов'язують з іменами таких дослідників, як Д. Белл [*D. Bell*], В. Мартін [*W. Martin*], О. Тоффлер [*A. Toffler*], Р. Арон [*R. Aron*], М. Кондратьєв та ін.

Одним з найбільш відомих дослідників постіндустріального суспільства є Д. Белл, який у своїх роботах спробував дати пояснення тому, як і з яких

причин суспільство почало перехід від індустріального до постіндустріального [13]. Основними факторами такого переходу на думку автора стали зміни в науці і техніці (що прийняли форму технологічного прориву), пов'язані з цим зміни в структурі виробництва і зайнятості, співвідношенні власності, а також появі нового інформаційного середовища і економіки знань. У своїх дослідженнях Д. Белл проаналізував процес розвитку продуктивних сил суспільства, виділивши кілька технологічних укладів (три), які, незважаючи на свою дискусійність, стали важливим каталізатором подальшого розвитку концепції і постійній зміні способів виробництва на основі нових технологій в різних сферах економіки. При цьому, незважаючи на послідовне протиставлення постіндустріального суспільства всім іншим етапам в історії людства, Д. Белл робить акцент на тому, що перехід до останнього не вступає в протиріччя з розвитком аграрного і виробничого секторів, продуктивність праці в яких повинна бути істотно підвищена за допомогою використання нових машин і технологій.

Особливу увагу в дослідженнях постіндустріалізму відводиться інформації і заснованої на цьому концепції інформаційного суспільства. Вона багато в чому перегукується з доктриною постіндустріального суспільства і фактично є її складовою. Як відзначає М. Кастельс [*M. Castells*] в новому суспільстві інформація стає найважливішою цінністю, на отриманні, обробці та передачі якої концентруються основні зусилля людей. Інформація перетворюється на стратегічний і надцінний ресурс, без якого неможливо забезпечити довгострокове зростання і розвиток в жодній сфері життя суспільства [173].

Ще одним відомим дослідником процесів переходу до постіндустріального суспільства є Р. Арон. Він стверджує, що перехід до постіндустріального суспільства визначає висування на перший план таких елементів соціуму, як науково-дослідні та академічні інститути, сферу послуг та фінанси, а також інформаційної сфери, в той час як матеріальні продуктивні сили перестають відігравати провідну роль у забезпеченні глобального

лідерства і конкурентоспроможності [168]. Певною мірою це перегукується з точкою зору М. Кондратьєва, який бачить основною причиною переходу до постіндустріалізму не зміни в технологіях, а зміни в засобах технічного розвитку, які він характеризує як інформаційні та постматеріальні [74].

Головною заслугою останнього із згаданих учених – М. Кондратьєва – є розробка теорії довгих хвиль – циклів економічного розвитку тривалістю 40-60 років, які послідовно змінюють один одного впродовж розвитку цивілізації. У середині кожного циклу спостерігається схожа динаміка деяких економічних індикаторів в ході чого на зміну фазі росту відповідних показників приходить фаза їх відносного спаду, а період таких довгострокових коливань приблизно складає 50 років. У розвитку сучасної цивілізації (після початку індустріальної епохи) М. Кондратьєв виділяє такі цикли: I: 1803 – 1841-43 рр.; II: 1844-51 – 1890-96 рр.; III: 1891-96 – 1945-47 рр.; IV: 1945-47 – 1981-83 рр.; V: 1981-83 – ~ 2018 рр. (прогноз).

Ідеї М. Кондратьєва згодом були розвинені багатьма вченими, серед яких одним з найбільш відомих є Й. Шумпетер [*J. Schumpeter*]. У праці «Теорія економічного розвитку» [59] він спробував об'єднати свої розробки про роль підприємництва в процесі економічного розвитку і концепцію довгострокових коливань економіки Кондратьєва. У підсумку Й. Шумпетеру вдалося створити концепцію інноваційних циклів, в якій довгострокові коливання визначаються як одна з форм прояву економічної динаміки, породжена інноваційним процесом. Іншими словами зміна довгих хвиль пояснювалася динамікою науково-технічних нововведень, які з'являлися ще на спаді попередньої хвилі, проте найбільшого поширення знаходили вже в наступному циклі. Розробки М. Кондратьєва, Й. Шумпетера, а також Г. Менша [*G. Mensch*], М. Туган-Барановського [145], К. Фрімена [*C. Freeman*] [186] та ін. в результаті склали ядро, навколо якого була сформована концепція технологічних укладів. На сьогодні вона широко поширена в середовищі фахівців-теоретиків розвитку економічних систем на основі інновацій та розробляється такими відомими фахівцями як Ю. Яковець [161], Д. Львов [89], В. Маєвський [90], С. Глазьев [33; 34], В. Дементьев [43] та ін.

С. Глазьев у своїй монографії «Теорія довгострокового техніко-економічного устрою» [34] пропонує класифікацію технологічних укладів людства (табл. 1.1). Як видно із таблиці, концепція технологічних укладів не лише описує минуле, але і дозволяє зробити певні прогнози, відносно розвитку недалекого майбутнього. На сьогодні в розвинених країнах вже сформувалось ядро наступного – шостого технологічного укладу, на основі якого вже сьогодні досягаються небачені досі результати виробництва. Зараз нано- та біотехнології широко використовуються у медицині, військовому виробництві, сільському господарстві, енергетиці, аерокосмічній промисловості, а вже у найближчому майбутньому сфера їх застосування розшириться так само, як сьогодні розповсюджені комп'ютери. Розуміння цього приводить до висновку про те, що стратегія промислового та економічного розвитку будь-якої країни, якщо вона прагне зайняти достойне місце у світовому співтоваристві, має бути скорегована так, щоб саме ці галузі досягли в ній найбільшого розвитку. І навпаки – без розвитку та підтримки галузей, що складають ядро поточного технологічного укладу, неможливо досягти стабільно високих показників економічного розвитку та добробуту населення.

Ідея неоіндустріалізації може сприйматись скептично щодо її реалізації в умовах національної економіки. Значний ступінь зношеності основних виробничих фондів, який по деяким галузям сягає 80 %, а в цілому за всіма видами економічної діяльності майже 70 % [126, 206], свідчить про використання в промисловості неефективних засобів виробництва. Це негативно впливає на конкурентоспроможність її продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, стримує реалізацію її потенціальних можливостей. До того ж майже у всіх країнах колишнього СРСР у 90-х рр. спостерігався значний спад промислового виробництва. З огляду на це ряд фахівців оперує терміном «деіндустріалізація».

Таблиця 1.1

Хронологія та характеристика технологічних укладів [90]

Техн. уклад	Хроно логічні межі	Ключовий фактор укладу	Ядро технологічного укладу	Головні переваги	Країни розповсюдження
I	1770-1830 pp.	Текстильні машини	Текстильна промисловість, виплавка чавуну, текстильне машинобудування, обробка заліза, водяний двигун, будівництво каналів.	Концентрація і механізація виробництва на фабриках	Бельгія, Великобританія, Франція, Нідерланди
II	1830-1880 pp.	Верстати, паровий двигун	Паровий двигун, машино-, пароплазобудування, транспорт, залізничне будівництво, вугільна, станкоінструментальна промисловість, чорна металургія.	Підвищення масштабів та концентрації виробництва за допомогою парового двигуна	Франція, Великобританія, Бельгія, США, Німеччина.
III	1880-1930 pp.	Електродвигун, сталь	Важке та електротехнічне, машинобудування, виробництво і прокат сталі, неорганічна хімія, лінії електропередач.	Підвищення гнучкості виробництва, стандартизація урбанізація	США, Німеччина, Франція, Великобританія, Швейцарія, Росія-СРСР.
IV	1930-1970 pp.	Нафтохмія, двигун внутрішнього згорання.	Виробництво і переробка нафти, автомобіле-, тракторобудування, синтетичні матеріали, кольорова металургія, виробництво товарів тривалого користування, органічна хімія.	Масове та серійне виробництво	Західна Європа, США, Японія, СРСР
VI	2010-2050 pp.	Мікроелектронна та процесорна техніка	Електронна промисловість, програмне забезпечення, оптико-волоконна та обчислювальна техніка, телекомунікації, роботобудування, інформаційні послуги, виробництво і переробка газу.	Підвищення гнучкості індивідуалізація виробництва, подолання екологічних обмежень, зменшення енерго- і матеріаломісткості виробничого процесу	Японія, США, Західна Європа, Китай
VI*	2010-2050 pp.	Нано- та клітинні технології	Наноелектроніка, молекулярна та нанофотоніка, наноматеріали та покриття, нанобіотехнології, наносистемна техніка.	Різне зниження матеріало- та енергомісткості виробництва, створення матеріалів та організмів із заздалегідь заданими властивостями	Японія, США, Західна Європа

Деіндустріалізація – процес зворотній до індустріалізації. Як зауважує британський дослідник А. Каїркрос [172], зазвичай деіндустріалізація відмічається послідовним зниженням обсягів промислового виробництва, що не пов'язані з циклічними кризовими явищами у економіці. Нерідко це призводить до падіння експорту, збільшенню дефіциту торгівельного балансу, та скорочення зайнятості. Зменшення негативних наслідків від деіндустріалізації подекуди досягається за рахунок переорієнтації економічних суб'єктів з випуску товарів на надання послуг, збільшенню імпорту і збільшення залежності країни від зовнішніх постачальників.

Останнє характерне практично для всіх країн, які прийнято називати постіндустріальними. Точніше саме це, на думку більшості вчених, прийнято називати постіндустріалізмом: зниження частки промислового виробництва і збільшення питомої ваги сектора послуг у валовий внутрішній продукт (далі – ВВП). Однак це, як видно з наведеного вище визначення, це швидше деіндустріалізація, згубні наслідки якої настільки великі, що немає жодної країни в світі, яка б прагнула до її здійснення. До того ж фактично у всіх розвинених країнах світу, має місце переважання промислового виробництва (і зайнятості в цьому сегменті), над усіма іншими видами економічної діяльності [40]. Виходячи з усього вищесказаного використання поняття «постіндустріалізація» для позначення процесу, в ході якого національна економіка повинна позбутися промислового виробництва, віддаючи перевагу розвитку сфери послуг, видається некоректним.

На прикладі нашої країни процес деіндустріалізації проявляється як ніде інде. За останні роки спостерігається падіння темпів виробництва практично у всіх стратегічних галузях виробництва. Як демонструє дослідження А. Задой [55], за останні 20 р. в Україні мало місце постійне падіння питомої ваги промисловості у валовому внутрішньому продукті (далі – ВВП), в той час, як саме вона має бути основою, на якій ґрунтується довгострокове економічне зростання. В нашій країні зберігається тенденція постійного падіння зайнятості у реальному секторі економіки, яке, навіть у порівнянні з іншими країнами, не

може бути розцінене, як позитивне явище, що характеризує рух України до постіндустріальної епохи.

До того ж в національній економіці наявна ще одна негативна деіндустріальна тенденція: зростання питомої ваги добувних галузей за рахунок переробних. Це свідчить про зростання залежності України від експорту сировини, а, як наслідок, і від динаміки світових цін на ресурси. Все це відбувається на фоні інших негативних тенденцій у національній економіці, що призводить до необхідності кардинального реформування національної індустрії.

Ще одним поняттям, яким часто оперують дослідники проблем та перспектив розвитку національної економіки, є «реіндустріалізація». Є. Примаков вважає, що ідея реіндустріалізації має бути реалізована шляхом формування нової промислової політики на базі передових світових техніко-технологічних досягнень. Як і інші дослідники, автор наполягає на першочерговій значущості продуманої промислової політики, яка повинна перетворитися на «дорожню карту» руху до нової промислової бази Росії [122].

Французький дослідник і політичний діяч Ж.-П. Бландіньєр [*J.-P. Blandinieres*] розглядає реіндустріалізацію у контексті міжнародних економічних процесів [15]. Сам процес реіндустріалізації розглядається ним, в першу чергу, як поступовий перехід до системи гнучкого виробництва, яка повинна прийти на зміну великому, інтегрованому по горизонталі і вертикалі, господарюючому суб'єкту. Останнього він вважає не пристосованим до сучасного світу через свою негнучкість і регламентованість. В той же час автор відзначає, що нова економічна стратегія має ґрунтуватися на зниженні сукупних витрат внаслідок модернізації і переоснащення виробничих потужностей, а також перенесення їх в країни з більш дешевою робочою силою, приводячи в приклад провідні економічні держави світу.

Не вдаючись в глибокий аналіз висунутої Ж.-П. Бландіньєром концепції, зазначимо лише, що вона по деяким положенням суперечить теорії неоіндустріалізації, в тому вигляді, в якому вона розуміється провідними

вітчизняними дослідниками. Це викликано тим фактом, що в сучасному світі можливість інтенсивного інноваційного розвитку, активної розробки та впровадження передових технологій, а також економії на масштабах та істотного зниження собівартості відкриваються тільки перед великими міжгалузевими фінансово-виробничими комплексами. Це характерно як для рівня національної економіки, так і для міжнародних процесів, в яких величезну роль відіграють великі транснаціональні компанії (далі – ТНК), що беруть участь в глобальних ланцюжках створення вартості.

Розглядаючи процес переходу на нову парадигму розвитку національної економіки, не можна не згадати концепцію модернізації, що активно обговорюється в останні роки. На пострадянському просторі найбільш відомими дослідниками цього процесу є С. Гавров, В. Федотова, В. Межуєв, В. Рукавишников, Л. Беляєва та ін. Однак нас цікавить лише економічний аспект модернізації, а точніше процес оновлення індустрії, тому нижче наведені думки тих авторів, які приділили увагу саме цьому питанню.

Так Л. Підоймо відзначає, що комплексна модернізація може бути заснована на зміні інтегративного вектора розвитку суб'єктів господарювання. Концепція модернізації, яку висуває автор «передбачає розвиток системи шляхом якісних, незворотних перетворень та вирішення на цій основі її (системи) протиріч (проблем), забезпечення позитивних тенденцій. Модернізація передбачає впровадження в організаційну систему нових, сучасних елементів і носить процесуальний характер, її основними принципами є «поступова економічна трансформація; етапність і послідовність перетворень; виділення стадій: депресії, пожвавлення, відносної стабільності, розвитку; обумовленість стану підприємств нововведеннями: базисними, а також обов'язковими супутніми і доповнюючими; інформаційне забезпечення та інформаційний «вихід»; інтеграція інновацій; навчання; вибір модернізаційних стратегій і відповідної тактики в залежності від стадій розвитку; адаптація; активна промислова політика; мобілізація внутрішніх можливостей і конкурентних переваг (опора на власні сили); оптимізація зовнішніх і

внутрішніх зв'язків підприємства; соціальна орієнтація, соціальне партнерство, кооперація в «кластерах розвитку» [116].

Модернізація промисловості також розглядається в роботі Д. Медовнікова, А. Вінькова та ін. Автори розглядають галузевий аспект даного питання і приходять до висновку про необхідність системного оновлення практично в кожному секторі реальної економіки. Для цього необхідно скласти список найбільш конкурентоспроможних, за сучасними мірками, підприємств «які дожили до сьогоднішнього дня, мають стабільні продажі та потенціал розвитку» [104]. На їх основі потрібно створити новий промисловий комплекс виробників високотехнологічної продукції, які були б здатні скласти гідну конкуренцію світовим ТНК. Також для модернізації промисловості країні потрібні чіткі орієнтири і дієва система планування, розробкою яких повинна зайнятися новостворена Комісія з вивчення інноваційної активності при президенті.

Розглянемо тепер, що ж таке неоіндустріалізація або нова індустріалізація в розумінні сучасних авторів. Одним з передових дослідників на цьому напрямку є С. Губанов, в роботах якого парадигма неоіндустріального розвитку економіки викладена найбільш повно. На його думку, неоіндустріалізація - це наступна фаза індустріалізації і саме її проходять зараз провідні розвинені держави світу. Саме неоіндустріальну, а не постіндустріальну, як прийнято вважати багатьма. При такому підході процес розвитку продуктивних сил проходить послідовно дві основні фази: повну електрифікацію (перша) і повна автоматизація (друга), і як зауважує автор, «процес повної автоматизації продуктивних сил суспільства розвивається на основі і в межах ери електрики, на базі ери індустріалізації, будучи якісно більш високим ступенем тієї ж самої ери. Другу фазу індустріалізації можна називати по-різному, але ... ми воліємо оперувати принципово новою категорією: «неоіндустріалізація» [40].

Неоіндустріалізація тісно пов'язана з вертикальною інтеграцією суб'єктів господарювання та формуванням нових ланцюжків створення вартості. З цього приводу автор зазначає, що «в силу закону відповідності виробничих сил і

виробничих відносин можна зробити висновок: без вертикальної інтеграції неоіндустріалізація не здійсненна. Зокрема, стан децентралізації і дезінтеграції ... виключає процес неоіндустріальної модернізації; більш того, не дозволяє подолати навіть деіндустріалізацію. У сучасних умовах кожен крок вперед вимагає здійснення вертикальної інтеграції». Додамо, що процес вертикальної інтеграції і створення великих міжгалузевих промислових корпорацій може здійснюватися як на рівні національної економіки, так і на міжнародному рівні.

На сьогоднішній день більшість інноваційних розробок і НДДКР в провідних промислових державах здійснюється великими вертикально інтегрованими компаніями. За окремими напрямками їх частка становить 100%, що обумовлюється не скільки можливістю інвестувати гроші в науку, скільки тим фактом, що наука також інтегрована у виробничий процес. Це дає можливість досягти максимальної відповідності наукових результатів і вимог неоіндустріальної промисловості, що найбільш яскраво проявляється в таких галузях, як мікроелектроніка і високотехнологічне двигунобудування.

Основними особливостями вертикальної інтеграції, які характеризують цей процес у світлі «неоіндустріального перевороту» в економіці, є такі:

1. Інтеграція здійснюється по міжгалузевому принципу, з об'єднанням галузевих підприємств і їх орієнтацією на випуск наукомісткої продукції, що користується попитом.

2. Інтегровані структури повинні гарантовано забезпечуватися всіма необхідними ресурсами, а виробничий цикл включає в себе стадії, починаючи з видобутку і переробки сировини і закінчуючи утилізацією та переробкою відходів. При цьому розподіл ресурсів і визначення пропорцій між видобувними та обробними ланками – це завдання самої інтегрованої структури, яка не може вирішуватися ззовні.

3. Чітко сформульована продуктова спеціалізація вертикально інтегрованих структур.

4. Гнучка організаційна структура, що дозволяє в короткі терміни підлаштовуватися під зміни зовнішнього середовища.

5. Об'єднання процесів виробництва товарів кінцевого споживання і виробництва засобів виробництва.

6. Постійне зміцнення прямих і непрямих господарських зв'язків між економічними агентами.

7. Наука, підготовка кадрів та НДДКР повинні бути включені до складу інтегрованих корпорацій. Таким чином, академічна та науково-дослідницька робота стане ключовим чинником виживання і подальшого економічного і технічного прогресу [40].

На основі проведеного дослідження формулюється ключовий закон неоіндустріального розвитку економіки – закон вертикальної інтеграції. Його основна суть полягає в тому, що рентабельність всього проміжного виробництва повинна наближатися до нуля, в той час як всі зусилля вертикально інтегрованого виробництва повинні бути спрямовані на максимізацію прибутку з кінцевого продукту. Нові корпорації повинні прагнути отримувати прибуток не з виробництва засобів виробництва, напівфабрикатів або сировини, що в більшості випадків спостерігається в сучасних пострадянських економіках. Дослідник підкреслює, що нафтові або вугільні корпорації повинні торгувати «... не нафтою, а продуктами глибокої нафтопереробки; машинобудівні – не алюмінієм, міддю, чавуном, сталлю, а двигунами, верстатами, машинами, літаками; електронні – не кремнієм і рідкоземельними металами, а мікропроцесорами і цифровою технікою» [40]. Тільки такий підхід дає можливість подолати деіндустріальні тенденції, в той час як сьогодні спостерігається зворотне.

Дослідження С. Губанова дало поштовх до широкої дискусії навколо проблеми неоіндустріалізації. В Росії вона розгорнулась переважно на сторінках журналу «Економіст» у 2008-2012 рр., і серед її учасників слід відмітити імена З. Грандберга [37], І. Ларіонова [84], С. Толкачова [144], В. Іноземцева [63], В. Байнєва [7; 8], В. Цветкова [148] та інших. Автори досліджують неоіндустріалізацію в рамках тієї парадигми, основи якої були закладені С. Губановим, та значно розширюють її в бік інтеграції не тільки на

рівні Росії, але і близьких до неї країн, зокрема Білорусі та Казахстану. Важливим проміжним висновком із дискусії є постулат про те, що концепція (або стратегія) неоіндустріалізації сьогодні – це чітка альтернатива вектору постіндустріального розвитку, якого закликають дотримуватися багато хто з економістів і політиків. У більшості своїх рекомендацій неоіндустріальна парадигма передбачає кардинальне реформування системи державного управління, переконфігурування структури власності із орієнтацію на досягнення першочергових цілей по модернізації промисловості, а також чітку постановку цілі по підвищенню рівня життя кожного громадянина держави.

Окремо також слід відзначити роботи С. Восаркена. Він розглядає неоіндустріалізм як стратегію всієї Росії [26]. У пошуках концепції розвитку економіки він аналізує такі позиції:

- ліберально-монетаристська політика з основою у вигляді фінансових схем та інструментів;

- політика нових програм, яка має бути реалізована «міцними господарниками»;

- політика комплексного одночасного реформування промислово-освітньо-наукового комплексу;

- політика інноваційного розвитку науки, освіти та промисловості.

Остання позиція, на думку С. Восаркена, чітко відповідає сутності нового індустріалізму у Росії, де головним завданням стає поєднання інформаційних технологій з індустріальним виробництвом для побудови передової промислової системи [26].

В нашій країні дослідження неоіндустріалізації тільки набирає обертів, внаслідок чого на сьогодні серед українських вчених майже відсутні фундаментальні праці по даній проблемі. Виключення складають монографії, присвячені формуванню та удосконаленню промислової політики, які лише подекуди і частково торкаються предмета дослідження, окресленого в даній дисертації. Серед основних праць слід відмітити роботу О. Амоші, В. Вишневського і Л. Збарзької «Неоіндустріалізація та нова промислова

політика України» [3]. Вона присвячена проблемі формування нової – матричної моделі промисловості в Україні і у своїх висновках багато в чому перегукується з досягненнями російських попередників. В ній автори відзначають, що «глибокі структурні диспропорції можна подолати при активній політиці держави, що формує такі стимули, які в принципі відсутні в ринковій структурі. Її об'єктом та інструментом є великі вертикально інтегровані структури, що охоплюють основні етапи інноваційного циклу наукомістких виробництв стратегічного значення» [3, 11]. Основною метою неоіндустріалізації бачиться перехід на сучасне, просунуте в технологічному аспекті, наукомістке виробництво, з використання системи індикативного планування і функціональними інтервенціями в економіку. Відзначимо також, що аналогічна думка міститься у спеціальному звіті президента США «Забезпечення американського лідерства в області передового виробництва» [206]. Перехід на наукоємне передове виробництво (*advanced manufacturing*) бачиться авторам Звіту основою інноваційної політики держави.

Неоіндустріалізація також досліджується в статті М. Чумаченка та В. Ляшенка [154]. В ній ґрунтовно розглядається історія формування постіндустріальної парадигми розвитку економіки, процес переходу світової економіки до останнього на сьогодні, шостого технологічного укладу. Також аналізується сучасний стан та перспективи розвитку української економіки, за результатами якої робиться висновок про те, що «переорієнтація української економіки на п'ятий уклад відбулася з великим запізненням, яке ще більше зросло в ході проведення поспішної, всеохоплюючої приватизації, котра зруйнувала єдність багатьох унікальних технічних систем» [154]. Незважаючи на тотальне відставання національної економіки і, зокрема, промисловості, автори висловлюють думку про те, що «здійснити прорив» і зорієнтувати вітчизняну економіку на передовий технічний уклад все таки можливо «Але для цього потрібне суттєве коригування всієї державної науково-технічної політики. Вона повинна бути орієнтована на максимальну централізацію інвестиційних ресурсів, забезпечення пріоритетів фінансування

фундаментальних наукових досліджень, НДДКР та розвитку галузей шостого технологічного укладу» [154].

Імперативи неоіндустріалізації через призму глобалізаційних процесів досліджуються в статті О. Білоруса. Автор досліджує процес становлення глобальної технотронної цивілізації, критично оцінюючи традиційні погляди на те, що це лише тенденція останніх десятиріч. Відносно України висловлено думку про те, що подальша модернізація економіки и промисловості в Україні безальтернативна і має здійснюватися через входження нашої держави до Європейського союзу і стратегічну системну модернізацію [14].

Вище було зазначено, що різні аспекти неоіндустріального переоснащення економіки досліджуються в працях, присвячених вдосконаленню промислової політики. Так, в колективній монографії Н. Тарасової, Л. Клименка, В. Ємельянова та ін. [67], присвяченій теоретико-практичним аспектам розвитку промислового виробництва в економічному просторі України, автори доходять висновку, що стратегічною метою розвитку промисловості в нашій державі має стати формування конкурентоспроможного, високотехнологічного, та інтегрованого в глобальний простір промислового комплексу. Задля її досягнення потрібно визначити головні пріоритетні напрямки розвитку промисловості, серед яких:

інноваційно-технологічна модернізація всіх видів промислової діяльності, а особливо тих, що забезпечують Україні можливість виходу на світові ринки;

зменшення ресурсо- та енергомісткості виробництва, використання екологічно чистих та безпечних технологій;

широке використання вітчизняних науково-технічних розробок, результатів прикладних та фундаментальних досліджень;

перехід від політики деконцентрації виробництва до підтримки створення вертикально та горизонтально інтегрованих структур [142, 281].

Стратегія та політика структурно-технологічної модернізації промисловості України розглядається в монографії Ю. Кіндзерського [123]. Задля прискорення темпів модернізацій національної економіки автор пропонує

спиратися на інститути розвитку, які мають створюватися та функціонувати за активною підтримки держави. Остання в економіці має виконувати функцію «агента» модернізації, тобто підтримувати ключові сектори економіки через участь у власності великих корпорацій. Саме на такі корпорації має бути покладено завдання виконання масштабних галузевих та міжгалузевих проектів, та замкнення великих ланцюгів створення доданої вартості. Аналізуючи організаційно-господарський механізм реалізації стратегії технологічної модернізації Ю. Кіндзерський доходить висновку про необхідність формування системи державного стратегічного планування. Промислова політика в цьому контексті має бути сформована на базі поєднання горизонтальної та вертикальної моделей, що буде найбільше відповідати вітчизняним реаліям.

На необхідності проведення комплексної модернізації української економіки також наголошується в праці В. Геєця і В. Семиноженка [30]. Авторами викладаються основи доктрини економіки знань для України, реалізація якої дозволить перевести національну економіку на інноваційну колію. Серед основних кроків на вказаному шляху варто відзначити:

створення спеціальних умов для розвитку малих і середніх інноваційних компаній; введення податкових пільг та особливих зон в спеціально створених інноваційних територіальних центрах;

створення і впровадження нових технологій, товарів, матеріалів та послуг;

підготовка проектів та реалізація великих промислових проектів;

проведення довгострокових програм, які знаходяться на перетині фундаментальної науки і економічно перспективних технологій та проектів [30].

Вказані кроки автори узагальнюють поняттям «політика постіндустріалізації», але виходячи із змісту напрямків її реалізації, можна зробити висновок про тотожність її із політикою неоіндустріалізації. Такими напрямками є: розвиток низки національних інноваційних проектів, стимулювання активного залучення до господарської діяльності фінансово

сильних галузей та великих інноваційних центрів, сприяння в інтересах розробки науково-технологічної проблематики інтеграції та взаємодії великого капіталу та малих фірм, розгортання НДДКР на базі технопарків, розробка та використання системи податкових пільг щодо високотехнологічних сегментів, створення та впровадження системи підтримки експорту високих технологій та наукомісткої продукції, розвиток нової системи освіти [84].

Отже, неоіндустріалізація, як процес системного оновлення економіки сьогодні є об'єктом дослідження багатьох вчених. На основні проаналізованих поглядів можна виділити її складові елементи, наведені на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Основні складові елементи неоіндустріалізації

Наведена ілюстрація дає можливість побачити основні відмінності неоіндустріальної парадигми розвитку і тієї що панує нині. Більша части промислового потенціалу національної економіки на сьогодні дезінтегрована і знаходиться у приватній власності сотень акціонерів. Це призводить до значного підвищення проміжної рентабельності, прагненні максимізації прибутку у добуваючи галузях при постійній деградації обробляючих. Особливо це стосується підприємств, що спеціалізуються на випуску товарів з високою доданою вартістю: наукомістких та високотехнологічних. Підігріте відсутністю дієвого механізму державного регулювання промисловості, чіткої програмами по її розвитку, така ситуація призвела до значного спаду обсягів промислового виробництва, особливо групи товарів з високих технологічних укладів. Тому неоіндустріалізація економіки, інтеграція промисловості і науки, створення великих корпорацій з високою концентрацією матеріальних та фінансових ресурсів – фактично єдиний вихід із того скрутного становища, в якому знаходиться вітчизняна реальна економіка.

Отже, проаналізувавши основні поняття, що стосуються процесу неоіндустріалізації національної економіки можна зробити висновок про те, що визначальними концепціями, що описують процеси, протікаючі у промисловості окремих країн і всього світу є індустріальна та постіндустріальна концепції, парадигми реіндустріалізації та деіндустріалізації, модернізації та інноваційного розвитку, а також концепція неоіндустріалізації. Їх визначення і автори представлені в табл. Б.1 дод. Б.

Інформація, яка наведена в таблиці, дає можливість побачити зв'язок, що пронизує усі проаналізовані поняття. Промислова революція, яка фактично поклала початок першому технологічному укладу, призвела до зародження індустріального суспільства. Воно, в свою чергу, пройшовши через декілька промислових переворотів та дві світові війни, трансформується у постіндустріальне, яке остаточно формується в кінці четвертого технологічного укладу. Бурхливий розвиток комп'ютерної епохи у п'ятому технологічному укладі призвів до кардинального переформатування структури промисловості

по всьому світі і у кожній окремо взятій країні, що стало причиною деіндустріалізації, особливо помітній в країнах колишнього СРСР. Занепад та негативна економічна динаміка спричинена деіндустріалізацією, стимулювали появу концепцій по відновленню економіки і промисловості, більшість з яких приймали форму програм по модернізації чи реіндустріалізації національної промисловості у відповідності із глобальними трендами. Але перебіг подій у т.з. «нулеві» роки засвідчив неефективність більшості проектів по модернізації та їх неспроможність стимулювати розвиток промисловості на нових принципах. Це призвело до появи нової концепції – неоіндустріалізації, головне завдання якої – подолання наслідків деіндустріалізації та забезпечення якісного нового рівня розвитку національної промисловості у відповідності із п'ятим та шостим технологічними укладами.

Останнє відрізняє авторське визначення від інших, так як практично всі проаналізовані тлумачення випускають із поля зору основну проблему вітчизняної промисловості – тотальну деіндустріалізацію, яка, як вважається, є основною проблемою української економіки. До того ж його застосування дає можливість побачити зв'язок неоіндустріалізації та інтеграційних процесів (які є її основою), що протікають на рівні як національної, так і міжнародної економік. Масова переорієнтація на випуск високотехнологічної продукції можлива лише за умови акумулювання значних людських, фінансових, та матеріально-технічних ресурсів, а зробити іншим шляхом, окрім горизонтальної та вертикальної інтеграції, практично неможливо.

Так як неоіндустріалізація передбачає кардинальні зміни у всій системі виробничих відносин, як на національному рівні, та і на наднаціональному, у перспективі до процесу розробки концепції неоіндустріалізації мають бути підключені провідні спеціалісти із різних галузей технічних і гуманітарних наук, промисловості, політики тощо.

1.2. Основні вектори інтеграції національної економіки України

Сучасна українська економіка як ніколи тісно пов'язана зі світовими інтеграційними процесами. З одного боку це обумовлюється об'єктивними факторами (глобалізація – це невідворотний процес, який практично завершений), а з іншого – викликане прагненням України (в цілому і окремими господарюючими суб'єктами зокрема) отримати максимум вигоди від діяльності на зовнішніх ринках. При цьому висока динаміка змін у міжнародній економіці призводить до того, що місце і роль української економіки у світових інтеграційних процесах постійно змінюються, а, отже, змінюється і ступінь їх впливу один на одного. У зв'язку з цим визначення місця національної економіки в міжнародних інтеграційних процесах – це питання першочергової значущості, яке буде актуальним для дослідників української економіки ще багато років.

Протягом багатьох років економічна інтеграція здійснюється за двома основними напрямками: вертикальна і горизонтальна. Причому, як підкреслював А. Чандлер [A. Chandler], вертикальна і горизонтальна інтеграція сьогодні проявляються як на мікрорівні (при формуванні структури корпорацій), так і на рівні національних економік [175]. Загальновизнаним демаркаційним критерієм горизонтальної та вертикальної інтеграції є ступінь централізації управління процесом випуску та реалізації товарів і послуг. При вертикальній інтеграції практично кожна ланка в ланцюгу створення вартості товарів (наприклад, заготівля та зберігання сировини, її переробка, сортування, пакування, складування готової продукції, її транспортування, збут, реклама і ін.) контролюється одним суб'єктом, як правило, власником корпорації. У той же час горизонтальна інтеграція – це особливий тип кооперації і співробітництва, за допомогою якого досягається певний синергетичний ефект. Кожен з видів інтеграції по-своєму проявляється в різних сферах економічних відносин. Так, на рівні національної економіки при взаємодії урядових структур

проявляється горизонтальна інтеграція, що виражається у співпраці в різних сферах економіки. Однак на рівні окремих економічних суб'єктів інтеграція нерідко здійснюється шляхом взяття під контроль виробничих потужностей вітчизняних підприємств, які, таким чином, фактично стають частиною тієї чи іншої корпорації.

На рівні національних економік міжнародна інтеграція може здійснюватися декількома основними формами та у декілька етапів [159]. Головні з них представлені на рис. 1.2.

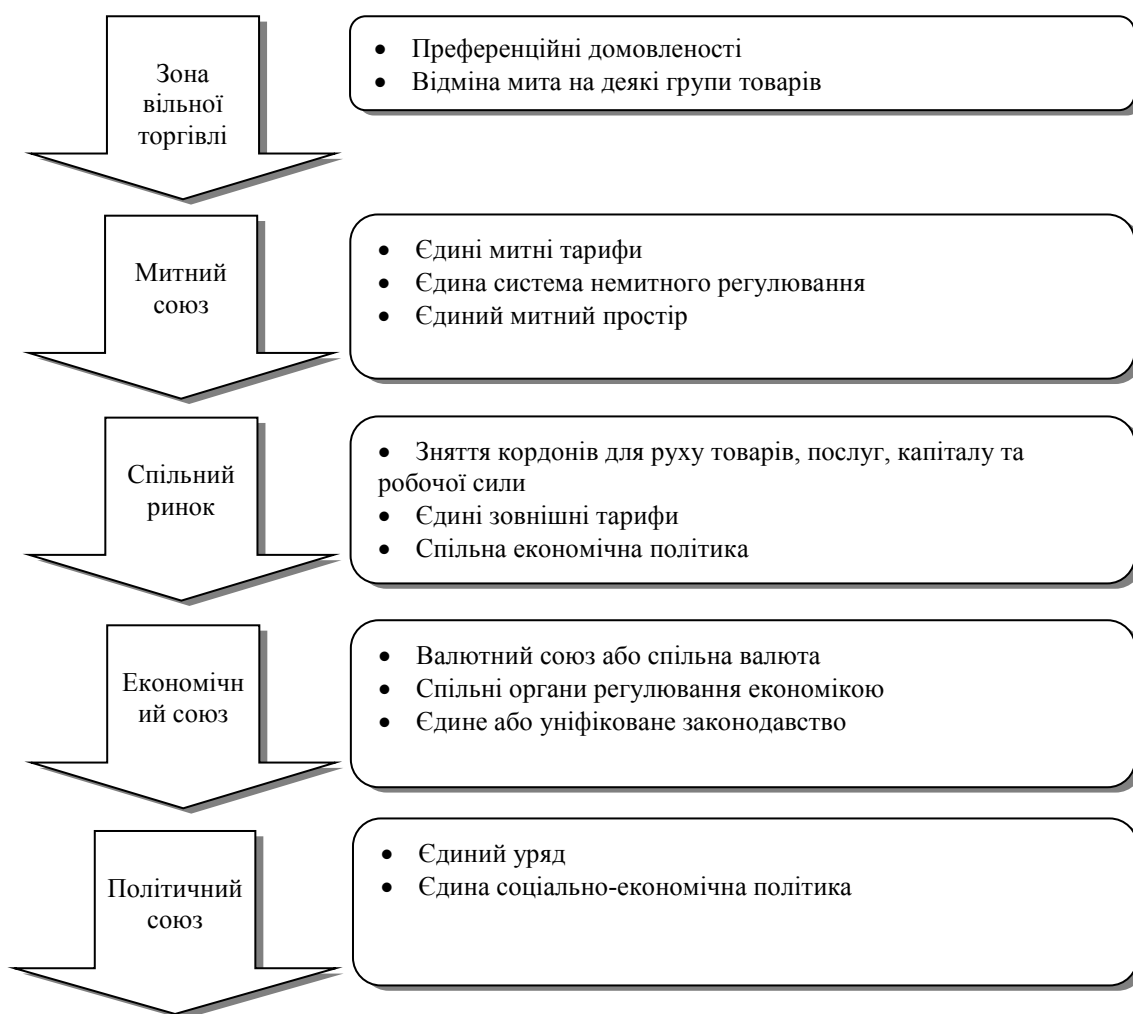

Рис. 1.2. Основні етапи та форми міжнародної економічної інтеграції [11]

Як видно з рис. 1.2. однією з найбільш ранніх і поширених форм економічної інтеграції є запровадження зон вільної торгівлі, що передбачає взаємне скасування мита, податків та зборів на деякі види товарів, а також скасування кількісних обмежень у торгівлі. Історично цей тип інтеграції

ґрунтувався на укладанні торгівельних преференційних угод, що надавало можливості економічним суб'єктам однієї країни торгувати в інших на більш вигідних умовах. Протягом еволюції процес створення зон вільної торгівлі приймав безліч форм і на сучасному етапі найбільш відомий під іменем Світової організації торгівлі (далі – СОТ).

Не менш поширеною формою економічної інтеграції є створення митних союзів. Це більш глибокий тип економічної інтеграції, заснований на створенні єдиної системи нетарифного регулювання, єдиної митної території і, відповідно, єдиних митних тарифів. Для всіх країн-учасниць союзу, як правило, вводяться єдині правила торгівлі, узгоджується порядок і форма надання пільг та засновується єдиний орган економічного регулювання. У його роботі бере участь вище керівництво країн-учасниць, яка зазвичай організовується у формі нарад і конференцій.

Логічним продовженням митного союзу є створення економічного союзу і спільного ринку. В рамках такої форми економічної інтеграції усуваються останні перешкоди для руху товарів і послуг, інтеграції на рівні окремих господарюючих суб'єктів і галузей економіки. В рамках економічних союзів уніфікуються закони, що регулюють ключові економічні підсистеми – бюджетну, валютну, банківську – що дає можливість синхронізувати і скорегувати внутрішню і зовнішню економічну політику. Фактично економічний союз – це остання форма економічної інтеграції, після якої можливе лише створення політико-економічного союзу, так як неможливо управляти економікою без спільної політичної стратегії. Політико-економічний союз фактично – це конфедерація, в якій вплив національних урядів, у порівнянні з центральною федеральною владою, на соціально-економічні процеси в республіці мізерно мало, у той час як юридично вони володіють економічним і політичним суверенітетом. Саме до такої форми інтеграції прагнуть країни Європейського союзу (далі – ЄС), проте вже зараз суперечності на шляху такої інтеграції настільки великі, що ставлять під питання саму необхідність настільки тісної співпраці.

Вважається, що однією з відмінних рис практично будь-якої сучасної

економіки є прагнення до інноваційного розвитку [29]. Воно передбачає активне впровадження передових технологій, зміщення акцентів з виробництва трудомісткої і матеріаломісткої продукції, до випуску наукомісткої та високотехнологічної. З цього приводу варто зазначити, що в Україні, незважаючи на відсталість матеріально-технічної бази та мінімальне фінансування, повинні відкриватися широкі можливості, які вже активно реалізуються. Вже багато років, як наша країна є важливим партнером у реалізації масштабних ракетно-космічних проектів, створенні нових зразків озброєння та авіаційної техніки. Вітчизняні фахівці в галузі енергетики, фізики та електротехніки користуються високим попитом у безлічі країнах, активно беручи участь відомих міжнародних програмах, таких як, наприклад, Європейська організація з ядерних досліджень.

У сучасному світі інноваційна модель розвитку у багатьох країнах приймає форми неоіндустріалізації [3]. Це особливо проявляється, коли мова йде про промисловість та інші реальні сектори економіки. У таких країнах, як США, Японія, Німеччина, Франція, Великобританія та інших членах ЄС питома вага виробництва засобів виробництва постійно зростає на протязі з 1984 до 2008 року. Це супроводжувалося повною автоматизацією виробничого процесу, що призводило до вивільнення великої кількості робочої сили, задіяної згодом в обслуговуючих сферах економіки. Саме з цим пов'язане таке статистичне збільшення числа працівників сфери послуг, які насправді більш ніж на 80 % так чи інакше пов'язані з виробничим сектором. Доведено [40], що реальна економіка всіх передових держав світу тримається не на секторі послуг, а на потужному неоіндустріальному виробництві, що забезпечує такий високий рівень споживання матеріальних продуктів. У той же час існування нематеріальної сфери у вказаних країнах в першу чергу забезпечується і підтримується найпотужнішою промисловістю і масовою автоматизацією робочих місць.

У розвинених країнах (США, Великобританія, Німеччина, Японія, Корея, Китайська народна республіка, Франція) неоіндустріалізація призвела до

створення гігантських вертикально інтегрованих транснаціональних корпорацій, які, активно підтримувані національними урядами, здійснили глобальний перерозподіл виробничих потужностей. Модель функціонування таких ТНК побудована на безперервній автоматичній циркуляції виробничих і фінансових ресурсів, що дає можливість максимально знизити рентабельність проміжного виробництва, сконцентрувавши всі сили на кінцевому високотехнологічному продукті. Тільки за допомогою створення таких ТНК вдалося здійснити такі революційні для світової економіки проекти, як серійний випуск мікропроцесорної техніки, сучасних машин і автомобілів, високоточного обладнання тощо.

Основною метою неоіндустріалізації, як вже зазначалось, є перехід до наукомісткого виробництва з використанням автоматизованих систем збору і обробки інформації, можливостей сучасного програмного забезпечення і комп'ютерних мереж. Також це передбачає переорієнтацію на випуск нових видів продукції з використанням передових технологій. У процесі цього, що особливо помітно в країнах ЄС, стираються кордони, що розділяють суб'єкти у ланцюжках створення нових продуктів, а промислово-виробничі комплекси інтегруються як ніколи раніше. Перед тими, хто відповідає за здійснення промислової політики, сьогодні стоїть завдання забезпечити максимально повну участь України в процесах неоіндустріалізації світової економіки. Для цього потрібно здійснити широкий спектр заходів із залученням кваліфікованих вчених і фахівців-практиків, збільшенням фінансування та створенням нових підприємств. Підсумком має стати повна зміна обличчя національної економіки та отримання максимальної вигоди від участі у світових інтеграційних процесах.

Основною формою, в якій на сьогодні здійснюється економічна інтеграція України є участь у наднаціональних міжнародних організаціях (далі – МО), вступаючи в які, уряд бере на себе зобов'язання скорегувати свою політику відповідно до вимог тієї чи іншої організації. На сьогодні Україна співпрацює та входить у велику кількість МО, основні з яких зображено на рис. 1.3.

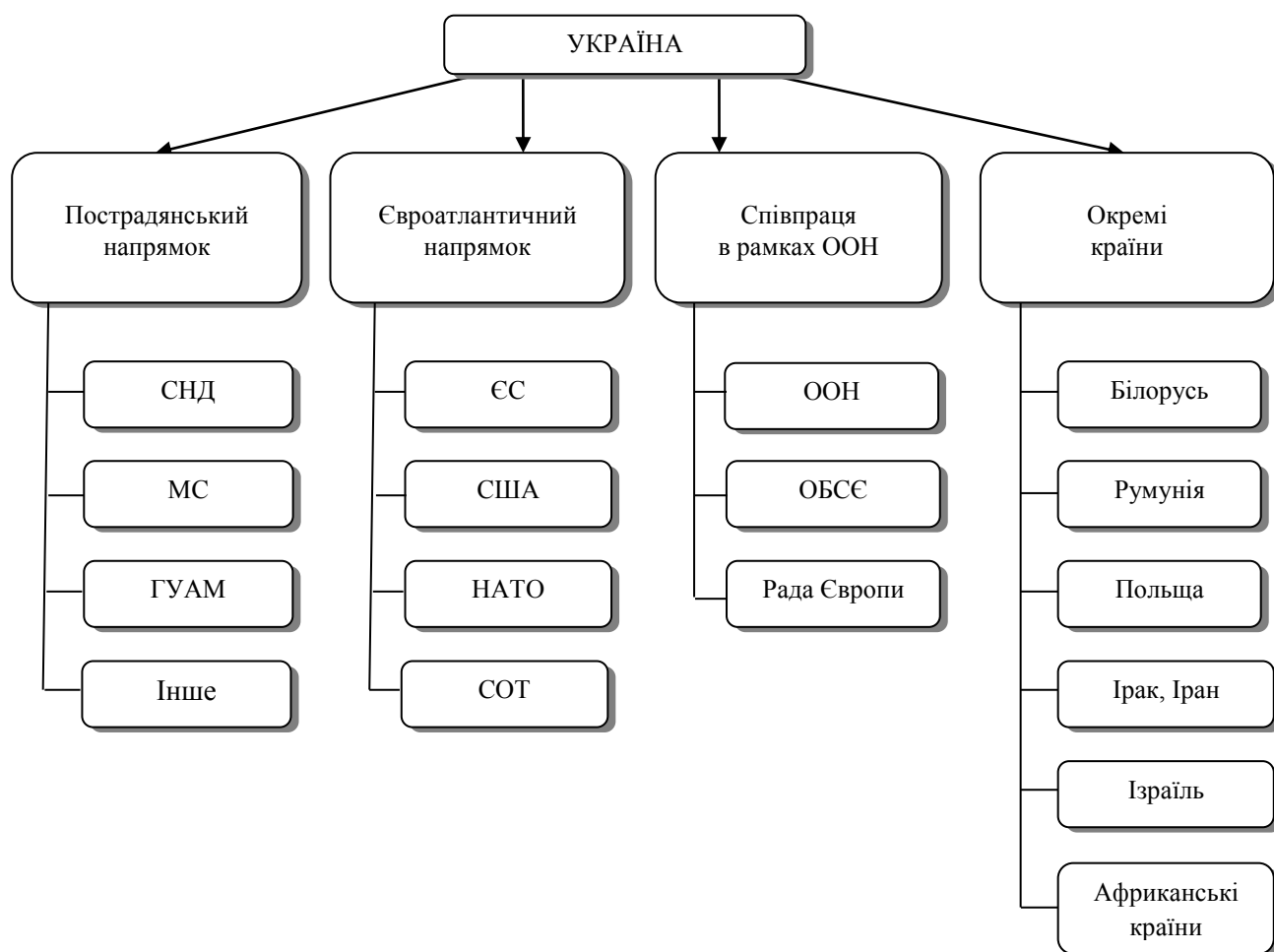

Рис. 1.3. Напрямки зовнішньої інтеграції і співпраці України

Приєднання до тієї чи іншої МО має сприяти розвитку національної економіки, виробників та покращувати рівень промислової потужності країни в цілому. Але не рідко інтеграція шляхом приєднання до тієї чи іншої МО може призвести до багатьох негативних наслідків. Одним із прикладів того, як країна може втратити від зовнішньоекономічної інтеграції є приєднання нашої країни до СОР. Отримавши деякі преференції у вигляді доступу на міжнародні ринки, вирівнюванні і стабілізації цін на деякі продукти харчування в доларовому еквіваленті, Україна зазнала і продовжує зазнавати істотні збитки у сферах сільськогосподарського та промислового виробництва. Значно зріс імпорт продуктів харчування, в той час як продукція, вирощена в Україні, переважно відправляється за рубіж. Значні збитки також понесла вітчизняна автомобільна промисловість і якби не вигоди від експорту продукції металургії, то наслідки

від участі України в СОТ були б катастрофічними. Все це призводить до того, що зараз все частіше чути заклики до перегляду умов участі України в СОТ, що, відповідно, призведе до помітного зсуву акцентів інтеграційної політики нашої країни [150].

Не менш актуальним питанням є перспектива інтеграції України в ще одну наднаціональну структуру – Митний Союз (далі – МС). В економічному середовищі з цього приводу ведеться активна дискусія, в ході якої, часом, висловлюються діаметрально протилежні точки зору, нерідко зумовлені політичними переконаннями. Вище вже була висловлена точка зору, згідно з якою інтеграція в будь-яку МО з централізованим управлінням веде до повної або часткової втрати контролю над процесами в національній економіці. У випадку з МС втрата «економічного суверенітету» буде особливо помітною, оскільки загальновизнаним гегемоном у даній МО є Росія, і саме від її рішень залежить велика частина прийнятих в МС рішень.

Основні недоліки інтеграції на пострадянському просторі знаходяться скоріше у політичній та ідеологічній плоскості, ніж у економічній. Вони стосуються великої кількості протиріч, що накопичились в сучасному суспільстві, спрямованих на утримання влади тією чи іншою національною політичною групою. Саме тому на протязі вже багатьох років не вдається налагодити діючий механізм співпраці по більшості економічним, науково-технічним та суспільно-гуманітарним напрямкам, створити робочі групи, здатні реально змінити ситуацію. До того ж країни Співдружності незалежних держав (далі – СНД) вже включені в глобальну систему суспільно-економічних зв'язків, а тому будь-які спроби створити потужне і відносно самостійне інтеграційне об'єднання буде стикатися з протидією зі сторони вже існуючих і дієвих зовнішніх сил. Також важливою перепорою на шляху інтеграції на пострадянському просторі є відсутність достатньої фінансової та матеріально-технічної потужності у даній групі країн. Вже багато років вони залежні від західного фінансового та промислового капіталу, імпорту товарів та технологій, культури, цінностей і т.д. Саме з цієї причини велика частина

українського суспільства радикально проти вказаного напрямку інтеграції, вважаючи його кроком назад у тоталітарне минуле.

З іншого боку факти і цифри, розраховані в емпіричних дослідженнях провідних вітчизняних вчених [106, 60] говорять про те, що із всіх напрямків зовнішньоекономічної інтеграції для України найбільш привабливим є інтеграція на пострадянському просторі. Однією з причин цього є спільне минуле, що обумовлює наявність тісних економічних зв'язків між окремими господарюючими суб'єктами. У структурі зовнішньої торгівлі (табл. 1.1) одна тільки Росія займає більшу частку, ніж всі країни Європи, в той час як взяті разом країни МС забезпечують більше третини зовнішнього товарообігу України. Зняття торговельних бар'єрів і зниження цін на експортовані енергоносії дасть змогу нашій країні позитивно змінити сальдо зовнішньоторговельного балансу і забезпечить значний приріст ВВП вже у короткостроковому періоді.

Однією із найбільших переваг інтеграції на пострадянському просторі є факт спорідненості і рівності виробничих потужностей підприємств у таких країнах, як Росія, Білорусь, Казахстан, Україна та ін.. Більшість промисловості заснована на так званому «радянському капіталі», тобто на потужностях, збудованих ще за радянських часів. Це забезпечує відповідність сил та потенціалу більшості суб'єктів господарювання, особливо у стратегічних для України металургійних та хімічних галузях. За рахунок такої відповідності забезпечується більш ефективна виробнича кооперація, та взаємне підвищення конкурентоздатності, без поглинання «слабких» з матеріально-технічної точки зору підприємств.

Матеріально-технічний паритет, що зберігається між країнами МС відкриває двері до вирівнювання показників енерго- та матеріаломісткості виробництва, а також досягнення близьких по значенню параметрів продуктивності праці і використання первинних ресурсів.

Таблиця 1.1

Географічна структура зовнішньої торгівлі України, млн дол. США*

	2009		2010		2011		2012 (січень-листопад)	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Всього (товари), в т.ч.:	39702, 9	45435,6	51430,5	60739,9	68394,2	82608,2	63084,7	76860,7
СНД, в т.ч.:	13473,9	19692,7	18744,5	26697,5	26176,9	37212,4	23251,2	31732,6
- Росія	8495,1	13235,8	13431,9	22198,1	19819,7	29132,1	16183,9	25254,1
- Білорусь	1258,9	1692,8	1899,2	2567,6	1922,3	4211,8	2023,9	4706,2
- Казахстан	1418,4	2033,9	1300,5	766,2	1857,5	1675,9	2335,9	1346,7
Європа, в т.ч.:	10269,6	16233,8	13839,3	20002,8	18442,4	27065,9	15777,1	24857,6
- ЄС	9499,3	15392,7	13051,9	19101,2	17969,9	25752,9	15021,3	23781,2
Америка, в т.ч.:	1124,4	2197,9	2004,9	2878,9	2552,3	3913,9	2414,7	4100,3
- США	250,7	1286,3	812,2	1766,8	1113,8	2591,2	943,7	2692,9
- Канада	61,7	136,2	73,3	160,2	122,6	207,9	97,5	165,5
- Бразилія	115,2	375,6	359,9	459,6	472,7	542,9	335,2	531,5
Азія, в т.ч.:	12131,9	6540,9	13722,1	10023,3	17737,9	13279,9	16296,4	15202,8
- Туреччина	2126,5	952,2	3026,7	1298,3	3748,6	1481,2	3375,8	1737,9
- Індія	1152,5	476,8	1426,1	680,8	2265,3	812,3	2008,1	901,7
- Китай	1434,4	2734,2	1316,5	4700,4	2180,01	6268,3	1650,7	7117,9
Африка	2628,6	617,6	3018,7	874,4	3344,2	940,7	5193,1	769,6
Австралія і Океанія	21,6	149,4	28,4	261,3	29,8	193,9	45,5	185,7

*Джерело: за даними Державної служби статистики

Такий сценарій зовнішньої інтеграції для України передбачає послідовне зниження собівартості та підвищення ефективності всієї національної економіки, яка поступово буде виходити на рівень більш передової російської економіки. На додачу, українські господарюючі суб'єкти будуть мати можливість розпочати поступове зниження цін на готову продукцію, що дасть можливість підвищити попит та темпи виробництва.

Як зазначає проф. В. Мунтіян [30] ефект від вступу України в МС буде спостерігатися в декілька етапів. Перший з них буде детермінований безпосередніми змінами в умовах зовнішньої торгівлі за різними видами економічної діяльності. Так багато господарюючих суб'єктів будуть мати можливість значно знизити витрати і підвищити рентабельність тільки за рахунок миттєвого скасування різних видів мита. Другий етап буде визначатися опосередкованими змінами, які неминуче настануть у процесі зовнішньоекономічної інтеграції. Наприклад, вільний доступ на російський ринок для багатьох конкурентоспроможних українських компаній дозволить розширити спектр можливих торговельних партнерів, відкрити додаткові філіали і підвищити репутацію в діловому світі. Це відкриє двері для подальшого розвитку і зростання, нарощування обсягів випуску, асортименту і підвищення якості готової продукції. Третій етап змін в українській економіці буде викликаний реакцією інших країн, що не входять в МС, що буде мати як позитивні, так і негативні наслідки. Проте навіть у разі введення відносно України санкцій (що матиме вже суб'єктивний позаекономічний характер), вигоди національної економіки від такої інтеграції значно перевищують втрати.

Окремим питанням є євроінтеграція України. На сьогодні він є наріжним каменем українського суспільно-політичного життя, так як визначає вектор розвитку нашої країни на багато років вперед. З цієї причини євроінтеграція доволі рідко є предметом дійсно наукового аналізу, часто перетворюючись в об'єкт для політичних спекуляцій. Тому нижче будуть наведені тільки лише деякі факти, що стосуються проблеми євроінтеграції України.

Безумовно, що питання про необхідність євроінтеграції на сьогодні вже

вирішено позитивно: визначена стратегія, механізм реалізації даного процесу, а також прийнято низку нормативно-правових документів. Україна є пріоритетним партнером при реалізації Європейської політики сусідства та Східної співпраці [183], яка ґрунтується на прагненні до посиленої взаємодії і кооперації в різних сферах суспільно-економічного життя. Однак всі дії в напрямку євроінтеграції України детерміновані політикою, яка нерідко призводить до неможливості реалізації тих чи інших рішень. Все це відбивається на національній економіці, яка за відсутності політичний бар'єрів, ймовірно, могла б отримати набагато більше вигоди від співпраці з європейськими партнерами.

З табл. 1.1 видно, що товарообіг між Україною і країнами ЄС зростає з року в рік, і в абсолютних цифрах поступається тільки торгівлі з Росією. Це обумовлює необхідність ще більш тісної інтеграції, яка дозволить забезпечити підвищення ефективності роботи вітчизняних підприємств на зовнішньоекономічному просторі. В майбутньому Україна може розширити спектр експортних товарів, що дасть можливість зміцнити торгівельно-економічні зв'язки як на рівні окремих підприємств, так і всієї держави.

Варто пам'ятати, що на шляху європейської інтеграції України знаходиться велика кількість проблем, вирішення яких – основне завдання нинішнього і майбутнього керівництва країни. Не вдаючись в блок політичних розбіжностей, звернемо увагу лише на економічні диспропорції, які, як видається, більш об'єктивні. Дані статистичної служби ЄС (рис. 1.4) свідчать, що серед усіх країн СНД, активно торгують з Європою, Україна має одні з найгірших показників торговельного балансу, що говорить про нездатність вітчизняної продукції скласти гідну конкуренцію європейським товарам. Частково причиною цього є доволі високі обсяги експортно-імпортних операцій, адже Україна, фактично, є другим за розміром ринком збуту європейської продукції в СНД. Але все ж головна причина такого дисбалансу – відсталість національної економіки, як у матеріально-технічному, так і в концептуально-методологічному аспекті, що виявляються практично у всіх

галузях народного господарства. Все це в кінцевому підсумку призводить до того, що Україна поки що не має можливості стати гідним суб'єктом європейських інтеграційних процесів.

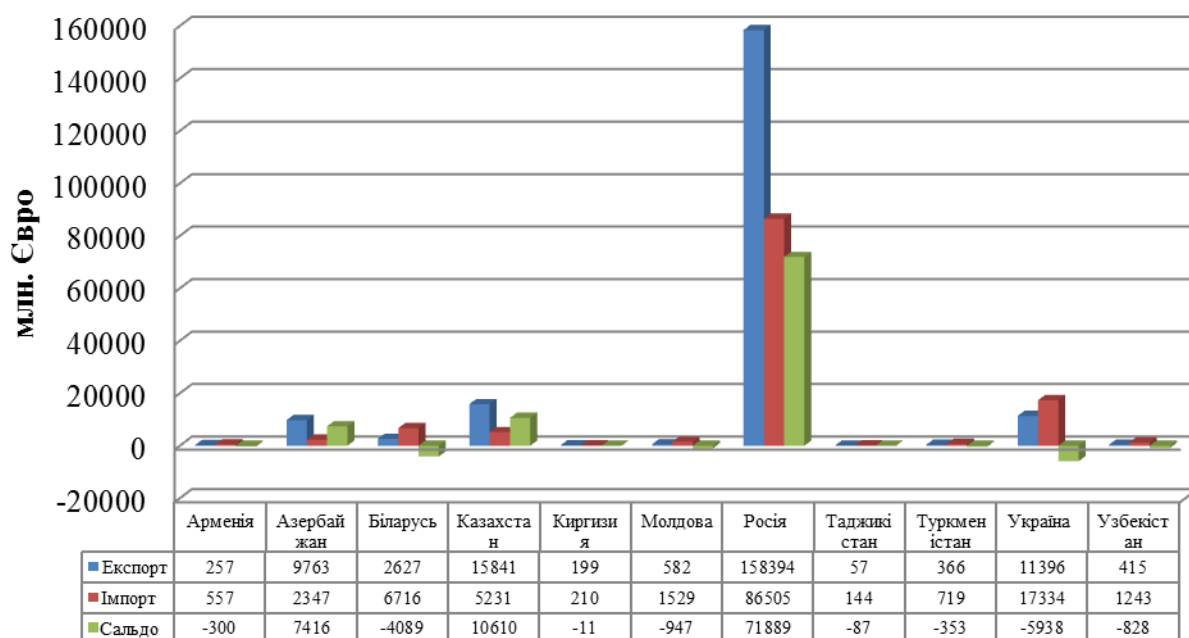

Рис. 1.4. Обсяги торгівлі ЕС-27 із країнами СНД у 2010 р. (млн євро) [184]

Основним недоліком будь-якої економічної концепції є велика кількість інституціональних і політичних бар'єрів, що лежать на шляху її реалізації. У випадку зовнішньої інтеграції української економіки цей фактор виявляється з найбільшою очевидністю, і призводить до того, що керівництво нашої країни в будь-якому випадку повинно буде обмежитися одним вектором інтеграції. Вибір його буде залежати від поточної та перспективної політичної кон'юнктури, яка сьогодні призводить до вибору західного. Він, як показує ряд наукових розрахунків [59; 72; 106] є менш вигідним для більшості галузей національної економіки. При цьому, як свідчить результати експертної дискусії навколо цього питання [132] найбільш негативним наслідком вибору будь-якого з наявних напрямків інтеграції є той факт, що це відразу призведе до збільшення торговельних бар'єрів з протилежного боку. Так, при інтеграції в МС Україна буде змушена згорнути всі інші інтеграційні проекти, такі як угода про асоціацію і створення зони вільної торгівлі з ЄС. При всіх своїх недоліках

ці проекти здатні принести ряд переваг для національної економіки в цілому та окремих галузей зокрема. Те ж стосується і інтеграції в західному напрямку, при просуванні у бік якого українська економіка буде нести істотні збитки від введення додаткових торгових бар'єрів з боку основного зовнішньоекономічного партнера нашої країни – Росії.

Отже, як свідчить проведене вище дослідження на сьогодні перед Україною лежать два головні сценарії розвитку інтеграційних процесів: східний та західний. Їх кількісна оцінка буде проведена нижче, тому попередньо слід лише зазначити, що в разі реалізації сценарію з інтеграцією України та ЄС з подальшою відміною митних тарифів між вказаними країнами, зі сторони країн МС будуть введені додаткові збори на митному кордоні. Їх розмір буде відповідний до діючих тарифів між ЄС і країнами МС, і, звичайно, для національної економіки це буде додатковим навантаженням.

Крім зазначених напрямків інтеграції, які є стратегічними для України, національна економіка шукає й інші шляхи для співпраці на зовнішній арені. Одним з них є участь у організації чорноморського економічного співробітництва, яка була заснована в 1992 р. при безпосередній участі нашої країни. У неї входять 11 країн, більшість з яких співпрацюють також в рамках СНД (за винятком Албанії, Болгарії, Грузії, Греції, Туреччини та Румунії), а основною метою створення Організація чорноморського економічного союзу (далі – ОЧЕС) є глибоке співробітництво країн-членів у сфері морської торгівлі, довгострокових інвестицій, а також розвитку шляхів сполучення, комунікаційних і транспортних мереж. У роботі організації також беруть участь спостерігачі, у зв'язку з чим, в компетенції ОЧЕС досить широкий спектр повноважень і можливостей.

Виходячи з поставлених цілей, Організація займається реалізацією достатньо масштабних завдань. Основні з них такі:

розвиток і поглиблення економічного співробітництва на основі Гельсінського акта, а також рішень, прийнятих у рамках Організації з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ);

поступове перетворення території Чорного моря в зону вільну від будь-яких військових дій та збройних конфліктів; сприяння реалізації політики добросусідства, дружнього і толерантного ставлення один до одного;

сприяння розвитку підприємництва та індивідуальних торгових ініціатив, підвищення ефективності і продуктивності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності країн-учасниць;

спільне розв'язання проблем, викликаних кооперацією в чорноморському регіоні, економічна підтримка і кооперація;

оптимальне та раціональне використання чорноморських ресурсів, підтримання екологічного балансу та сприяння розвитку флори і фауни.

У статутних документах ОЧЕС також визначаються ключові пріоритети співпраці. Основні з них можна побачити на рис. 1.5. Дані пріоритети фактично визначають ключові галузі національних економік по яких в подальшому має здійснюватися більш глибока кооперація і інтеграція.

Рис. 1.5. Пріоритетні напрямки співпраці України в рамках ОЧЕС

Варто відзначити, що, незважаючи на той факт, що інтеграція в рамках ОЧЕС поки знаходиться на початковому етапі, на сьогодні вдалося домогтися істотних результатів за зазначеними напрямками. При цьому особливо важливим

є факт високого статусу нашої країни в даній організації, що відкриває широкі перспективи для національної економіки. У перспективі в рамках ОЧЕС планується створення широкої електронної мережі по всьому периметру чорноморського кільця, що має забезпечити більш високу якість обміну інформацією і технологіями. Для нашої країни це відкриває додаткові можливості по модернізації та удосконаленню виробничих потужностей, що є найважливішим каталізатором неоіндустріальних зрушень у національній економіці.

Останніми роками Україна також тісно співпрацює і з іншими країнами. Яскравим прикладом є Ізраїль, який на сьогодні є одним із ключових зовнішньоекономічних партнерів нашої країни. З недавніх пір між Україною та Ізраїлем був введений безвізовий режим, що, як відомо, є одним з найважливіших кроків на шляху зняття торговельних та економічних бар'єрів. Разом з тим в останній візит українського Президента в цю країну також було поставлено за мету створення між Україною та Ізраїлем зони вільної торгівлі, що на додаток до вже чинної угоди про захист та співробітництво у сфері інвестицій приведе до істотних змін в національній економіці. При цьому варто зазначити, що наведений приклад свідчить про можливість інтеграції із мінімальним втручанням держави, адже ще донедавна між Україною та Ізраїлем не було жодних офіційних домовленостей, в той час як співпраця на рівні окремих підприємців та великого капіталу ведеться ще з моменту отримання нашою країною незалежності.

Повільні темпи модернізації та ігнорування проблеми необхідності проведення неоіндустріалізації на всіх рівнях державного управління стає ще й причиною поглинання частини української промисловості великими транснаціональними корпораціями. У 2012 р. на українському ринку діяло більше 30 великих світових транснаціональних компаній (далі – ТНК), серед яких *Wal-Mart*, *McDonalds Corporation*, *Daewoo Nestle*, *Coca-Cola*, *Raiffeisen*, *Metro Cash&Carry*, *AES*, *ArcelorMittal*, *British American Tobacco*, *Siemens AG*, *Helderberg Cement Group*, *Philip Morris*, *MTC*, ТНК та ін. [155]. Їх капітал в

основному зосереджено у харчовій, нафтопереробній, металургійній, тютюновій промисловості, фінансах, енергетиці, зв'язку тощо; у перспективі їх участь загрожує ще більшим поглинанням вітчизняної промисловості і частковою або повною втратою економічного суверенітету. На додачу, хронічною проблемою національної економіки є великі масштаби відтоку капіталу, внаслідок чого більшість статків вітчизняних підприємців і промисловців недоступна для української економіки [22; 197]. Дана ситуація також не сприяє підвищенню ролі України в світових інтеграційних процесах, оскільки позбавляє нашу країну таких необхідних конкурентних переваг як потужна промисловість і міцні фінанси.

Проведене дослідження ролі і місця України в міжнародних інтеграційних процесах дає можливість зробити висновок про те, що для нашої країни це питання першочергової значущості і високого ступеня складності. Перше витікає з того, що процес формування єдиного глобального світу з його нерозривними господарськими та соціокультурними зв'язками фактично вже завершився і у будь-якої суверенної держави вже немає вибору, брати його учасником чи ні. Україна в цьому аспекті не є виключенням, так як вже давно і міцно вплетена в павутину міжнародних господарських зв'язків. Складність полягає в необхідності вирішення цілого комплексу соціально-економічних проблем, без чого неможливо стати повноцінним суб'єктом інтеграційних процесів.

Сьогодні міжнародна інтеграція України найчастіше приймає форму вступу в різні МО, які переслідують досягнення різних соціально-економічних цілей. Основними з таких організацій, що визначають вектори міжнародної інтеграції України, на сьогодні є СОТ, МС, ЄС, СНД та ряд інших. Участь у кожній з них несе як переваги, так і загрози для національної економіки. Збитки від таких загроз тим більші, чим більшою є втрата економічного суверенітету, що обумовлює необхідність ретельного контролю над кожним кроком, які робить наша держава на міжнародній арені. У процесі інтеграції Україна повинна максимально використовувати свої конкурентні переваги, що

дозволить забезпечити зміцнення її міжнародних позицій. Для збільшення числа таких переваг наша країна потребує невідкладної неоіндустріалізації, без якої вітчизняна промисловість так і буде перебувати під загрозою повної деградації і поглинання більш потужними суб'єктами міжнародних відносин.

Тим часом, зовнішня інтеграція України може і повинна здійснюватися з упором на включення в глобальні ланцюжки створення вартості в рамках великих міжгалузевих корпорацій. Національна економіка як ніколи потребує потужних великих вертикально інтегрованих фінансово-промислових комплексів, які були б здатні здійснити такий масштабний неоіндустріальний проект. Україна повинна спрямувати всі зусилля на якісне оновлення власної промисловості, а найбільше число можливостей на цьому напрямку відкривається при глибокій інтеграції. У зв'язку з цим при будь-якій формі інтеграції уряд чи керівництво корпорації повинно ставити в якості обов'язкової умови отримання сучасних технологій та обладнання на вітчизняні заводи. Реалізація неоіндустріального проекту в національній економіці в першу чергу повинна припускати одержання від інших країн і економічних суб'єктів як можна більшого числа інновацій, глибокого переконфігурування вітчизняних підприємств, їх зміцнення і розширення масштабів діяльності.

Участь України у міжнародних інтеграційних процесах також має забезпечуватися посиленням ролі науки. Тільки шляхом створення потужного науково-дослідного базису вітчизняна промисловість здатна вийти на якісно новий рівень. В той же час на сьогодні державна підтримка наукових досліджень за своїми обсягами значно нижча ніж в розвинених країнах. Загальні видатки на розвиток науки в Україні не перевищує 1 % ВВП, в той час як у країнах ЄС цей показник досягає 2 %, а у таких країнах як США та Японія – 3 % і більше [65]. Значним недоліком також є значні диспропорції у фінансуванні наукових досліджень державою та корпоративним сектором. Станом на 2012 р. лише 23 % із усіх проведених досліджень було проведено за рахунок підприємств та організацій України [111], в той час як у тій частині світу, куди прагне інтегруватися Україна (країни ЄС, США), саме

корпоративний сектор є основним рушієм розвитку науки, а більшість наукових кадрів, лабораторій та конструкторських бюро сконцентровано у великих корпораціях; вони ж характеризуються найбільшою кількістю впроваджених інновацій [80]. Тому при входженні України в будь-який інтеграційний проект, необхідно акцентувати увагу на більшому співробітництві і розвитку науково-дослідної сфери, як на рівні академічних установ, так і на рівні науково-дослідних підрозділів корпорацій. Співробітництво в даній сфері, безумовно, повинно підтримуватися на рівні урядів і супроводжуватися активним впровадженням отриманих в ході нього результатів.

1.3. Концепція неоіндустріалізації національної економіки в рамках світових інтеграційних процесів

Неоіндустріалізація, як процес системного перетворення національної економіки, охоплює практично всі аспекти господарського життя суспільства. Він пов'язаний з переорієнтацією економіки на нову парадигму функціонування та передбачає проведення кардинальних реформ у ключових галузях промисловості. На другому етапі визначено місце української економіки у світових інтеграційних процесах, на основі чого стало зрозуміло, що без участі в них наша країна так і буде на периферії глобальних трансформацій суспільно-економічного життя. Тепер необхідно побачити взаємозв'язок між цими процесами, який дасть можливість визначити основи концепції неоіндустріалізації національної економіки в світі, де інтеграція і глобалізація стали ключовими факторами суспільного прогресу.

Неоіндустріалізація сьогодні немислима без інтеграції. Причому інтеграція повинна здійснюватися не тільки на вертикальному рівні, як це бачать російські дослідники, але і на горизонтальному. Це означає, що великі вертикально інтегровані суб'єкти господарювання повинні здійснювати

кооперацію не тільки в рамках єдиних ланцюжків створення вартості, але і на рівні галузей, причому не тільки макро-, але і на мегарівні, тобто на міжнародному просторі. Це дасть можливість не тільки домогтися максимального зниження рентабельності всередині одного технологічного циклу, але і забезпечити відповідність кінцевих продуктів в їх максимально ефективній і необхідній формі.

Вертикально інтегрована економіка передбачає існування великих галузевих і міжгалузевих виробничих комплексів, зорієнтованих на випуск готової продукції з максимально високою додатковою вартістю [38]. Це дає можливість суттєво підвищити ефективність використання наявних ресурсів шляхом максимально високого розвитку не тільки первинного видобувного сектора, але і вторинного – обробного. Саме тут і мають бути сконцентровані всі зусилля по модернізації і оновленню виробничих фондів, які в кінцевому підсумку повинні досягти такого рівня, щоб більша частина процесів по обробці та випуску була автоматизована і проходила з мінімальною участю людей. В решті решт це призведе до колосального приросту продуктивності і рентабельності роботи промисловості, знизить собівартість та підвищить якість готової продукції, а також дасть можливість забезпечити її високотехнологічність та конкурентоспроможність на світовому ринку [7; 40].

Однак це можливо тільки після колосальної роботи, що буде послідовно проводитися протягом десятиліть. До того ж, виходячи з інституційних умов функціонування національної економіки, видається примарним не тільки успішне завершення «неоіндустріального перевороту», але і фактичний старт цього процесу, який, цілком можливо, буде проходити без участі нашої країни. Тому для початку, в рамках української економіки інтеграція повинна здійснюватися з максимальним використанням вертикальних і горизонтальних методів. Такий підхід у сучасній науці іменується матричним [3; 24], однак він часто використовується при характеристиці державної промислової політики, нам же необхідно відобразити його у світлі неоіндустріальної інтеграції, причому не тільки на національному, але й на міжнародному рівнях.

У найбільш загальному вигляді поєднання горизонтальної і вертикальної інтеграції представлено на рис. 1.6.

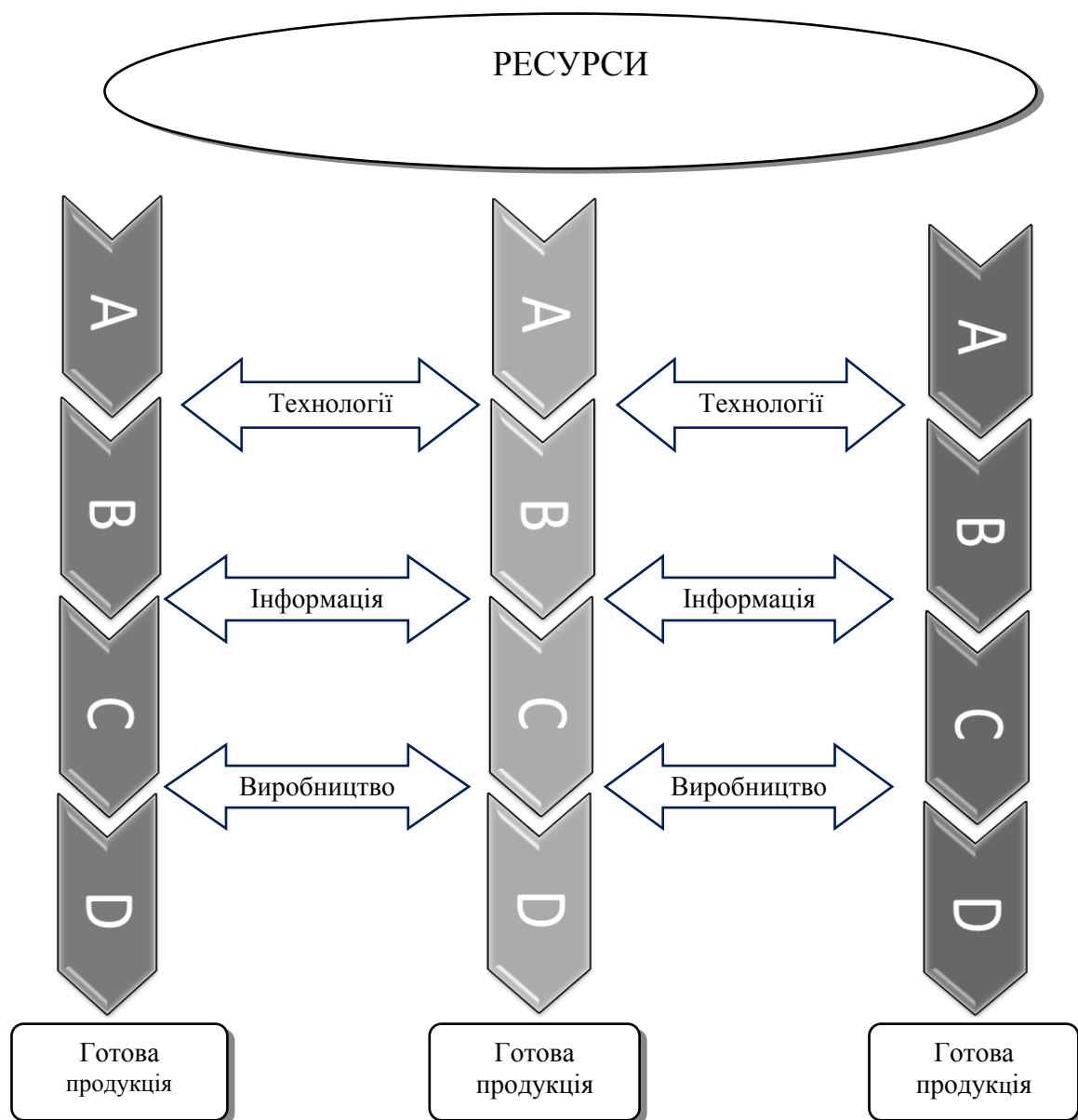

Рис. 1.6. Матрична інтеграція в економіці

На ньому показаний процес взаємодії вертикально інтегрованих виробничих комплексів, які з одного боку беруть участь у процесах створення єдиних ланцюжків створення додаткової вартості і випуску готової продукції, а з іншого – кооперуються по горизонталі, налагоджуючи технологічні, інформаційні і виробничі зв'язки без безпосереднього об'єднання процесу випуску. При цьому ступінь і глибина взаємодії між різними господарюючими

суб'єктами може істотно варіюватися, що дозволить їм більш гнучко адаптуватися під змінювані умови зовнішнього середовища. Така інтеграція дає можливість також досягти оптимального поєднання властивостей готової продукції для максимізації її корисності як на мікро-, так і на макрорівнях.

Представлена модель інтеграції може бути реалізована як в рамках національної економіки, так і на міжнародному рівні. Причому останній варіант відкриває широкі можливості по розширенню спектру виробничої кооперації, переорієнтації на випуск високотехнологічної продукції з високою додатковою вартістю. Поєднання горизонтальної і вертикальної інтеграції знижує ризики повного поглинання для вітчизняних суб'єктів господарювання, які виникають через істотну різницю в матеріально-технічному та фінансово-ресурсному забезпеченні.

На рис. 1.6 А, В, С, D – це умовні стадії виробництва в рамках єдиного технологічного ланцюга. Фактично вони сконцентровані в рамках окремих підприємств, які прагнуть мінімізувати проміжну рентабельність за рахунок модернізації виробничих потужностей. Це здійснюється також за рахунок постійного обміну технологіями, інформацією та виробничими ресурсами, кооперації та співпраці з широкого кола питань. Надалі в роботі будуть розглянуті практичні аспекти того, які саме сфери національної економіки України найбільш перспективні для такої неоіндустріальної інтеграції, тобто для того, щоб включати їх у великі ланцюжка створення доданої вартості і випуску високотехнологічної продукції. Вони можуть створюватися як у рамках національної економіки, так і на міжнародному рівні, тому представлена схема водночас відображає процес і мікро- і макроінтеграції. До того ж зовнішньоекономічна інтеграція фактично завжди здійснюється на рівні окремих економічних суб'єктів, так як не можна уявити абстрактну державу, яка бере участь у виробничих процесах видобутку ресурсів, випуску готової продукції, модернізації та ін.

Легко помітити, що будь-яка форма інтеграції завжди буде детермінована просторовими особливостями розміщення виробничих потужностей. Даний

аспект в сучасному світі часто вирішується за допомогою формування кластерних структур, заснованих на взаємовигідному географічному розташуванні інтегрованих суб'єктів [199].

Врахування цього аспекту дає можливість істотно підвищити якість використання обмежених ресурсів, ефективність використання інфраструктури, наукового і трудового потенціалу. При цьому кластери можуть формуватися не тільки на рівні національної економіки, але й на міжнаціональному. Це особливо актуально при реалізації «східного» сценарію інтеграції, які припускає зближення економік України та країн МС.

При формуванні і реалізації політики по формуванню кластерів у національній економіці слід враховувати ряд особливостей, а саме:

1. У силу слабого розвитку даного напрямку в Україні видається доцільним розпочати розробку програми по формуванню промислових кластерів з їх ідентифікації, класифікації та подальшого картографування. При цьому важливо враховувати ресурсні, екологічні, технічні та соціально-економічні особливості територій, що має забезпечити відповідність і більшу ефективність роботи інтегрованих структур.

2. У процесі формування кластерних інтегрованих структур необхідно розробити концепцію щодо забезпечення ефективного та взаємовигідного співробітництва між бізнесом, урядом, науковими та громадськими організаціями. У ній має бути чітко прописаний механізм взаємодії, проблеми і перспективи співпраці у короткостроковому та довгостроковому періоді.

3. Створення кластерів має передбачати забезпечення особливих умов господарювання для ново створених структур, що повинно сприяти підвищенню конкурентоспроможності за рахунок максимального використання конкурентних переваг. Створені умови повинні максимально враховувати специфіку не тільки господарюючих суб'єктів, але і територій, на яких вони функціонують, а також проблеми у них. На територіях, де кластери створюються «з нуля», повинні бути введені спеціальні режими господарювання, оподаткування і т.д.

4. Практичним підсумком процесу створення кластерів на національному рівні має стати повний перегляд методології прийняття управлінських рішень, як на рівні окремих суб'єктів господарювання, так і на рівні держави. Це дозволить максимально наблизити організаційно-технічний механізм управління до вимог неоіндустріальної парадигми функціонування національної економіки.

Процес формування і розвитку регіональних та міжрегіональних кластерів має бути нерозривно пов'язаний з цілеспрямованою модернізацією виробничих потужностей. Тільки заснована на інноваційному розвитку модель формування кластерів здатна привести до оновлення в ключових галузях національної економіки, підвищити їх конкурентоспроможність і ефективність, а також сприятиме переорієнтації на випуск нових видів готової продукції. У зв'язку з цим формування кластерних інтегрованих структур має здійснюватися за безпосередньої участі науково-дослідних організацій, інноваційних і венчурних суб'єктів господарювання, цілі діяльності яких повинні бути скоректовані відповідно до вимог неоіндустріальної економіки.

Як вже зазначалося, основними напрямками зовнішньої інтеграції національної економіки України на сьогодні є Митний і Європейський союзи. Обидва ці шляхи несуть як загрози, так і вигоди для вітчизняних господарюючих суб'єктів, проте в цілому інтеграція на пострадянському просторі з економічної точки зору більш перспективна. Розглянемо тепер які саме галузі національної економіки інтегрувати найдоцільніше, і як це буде сприяти наближенню до цілей позначеного в даній роботі «неоіндустріального перевороту».

З неоіндустріальної точки зору найбільш перспективними для інтеграції є ті галузі, які зорієнтовані на випуск продукції з високою додатковою вартістю. В Україні такими галузями, в першу чергу є суднобудування, авіабудування, атомна енергетика і ракетно-космічна галузь. Саме в даних напрямках наша країна ще не до кінця розтратила свій матеріально технічний потенціал, що досі дозволяє утримувати Україні стабільно сильні позиції на світовому ринку.

Виробнича кооперація і інтеграція в даних сферах між Україною і країнами МС склалася ще за часів СРСР, тому не дивно, що саме вони мають стати пріоритетними при здійсненні міжнародного партнерства на сучасному етапі. При цьому необхідність більш тісної інтеграції в даних сферах обумовлюється в першу чергу економічною доцільністю, а тому повинна бути очищена від націоналістичних і тоталітарно-імперських упереджень.

Важливо пам'ятати, що з кожним роком українська авіаційна галузь все більше деградує. Факт системної кризи в українському авіабудуванні не раз підкреслювався як теоретиками, так і практиками [121; 125]. Темпи випуску готової продукції не перевищують 1-2 літаки в рік [153], в той час як модернізація виробництва практично не здійснюється. Разом з цим із боку країн МС і, зокрема Росії, може бути забезпечене не тільки додаткове матеріально-технічне, але й фінансове забезпечення, отримуване в рамках формування державних замовлень та цивільних проектів, які в Росії розвинені на безсумнівно більш високому рівні.

В цьому напрямку найбільш перспективними вже в короткостроковій перспективі можуть стати замовлення на розробку і випуск пасажирських літаків середньої дальності, а також замовлень для транспортної авіації. Також не можна забувати про гордість вітчизняної авіаційної промисловості - літаках Ан-124 «Руслан» – обслуговування яких ось вже багато років як є пріоритетом для національних авіавиробників. Вже давно визнано, що тільки за допомогою інтеграції з російськими концернами можливе відновлення випуску цього унікального літака, попит на який спостерігається з боку найбільших світових авіаперевізників. Інтеграція з виробниками (в першу чергу алюмінієвими) з країн МС дасть можливість українському авіапрому суттєво підвищити рентабельність, почати переозброєння і модернізацію виробничих фондів і налагодити додаткові канали для збуту, що в сучасному світі є ключовими факторами конкурентоспроможності і виживання.

В даному аспекті характерним є приклад компанії Волга-Дніпро, яка є одним з небагатьох пострадянських авіаперевізників, здатних зіставити гідну

конкуренцію провідним компаніям на світовому ринку. Вона створювалася як вертикально інтегрована україно-російська компанія, і тільки це дозволило їй не тільки вижити в роки приватизації і деіндустріалізації, але і здійснити модернізацію АН-124, перетворивши його в один з найбільш затребуваних літаків у світі [27].

Не менш перспективною для інтеграції галузю національної економіки є машинобудування і, зокрема, енергетичне. Можливість такої інтеграції не раз висловлювалася як в науковому співтоваристві, так і на рівні вищого керівництва країни, в тому числі і Президентом [162]. Це викликано високим значенням вітчизняних машинобудівних підприємств не тільки в електроенергетиці України, але й на міжнародному просторі, де національні стратегічні суб'єкти господарювання здатні на високому рівні конкурувати зі світовими лідерами в даній галузі. Особливо це актуально по відношенню до виробників гідравлічних турбін, генераторів високої потужності, дизельних двигунів, кабелю та іншого електротехнічного обладнання, а також атомних реакторів і засобів забезпечення життєдіяльності практично для всіх типів електростанцій.

При неоіндустріалізації та інтеграції галузей енергетичного машинобудування важливим фактом є наступне. За роки деіндустріалізації приватизація, розрив виробничих зв'язків і єдиних технологічних ланцюжків спостерігався практично у всіх галузях народного господарства. Разом з тим вітчизняній енергетичній галузі багато в чому вдалося зберегти тісні виробничі зв'язки з подібними підприємствами, що в першу чергу відноситься до партнерів з Росії, Казахстану, Азербайджану, Узбекистану і Туркменії. Багато в чому саме з цієї причини промисловість в даному секторі досі характеризується високою рентабельністю і займає високу питому вагу в ВВП України.

Одним з найбільш показових прикладів є харківський завод «Турбоатом», який є одним з найбільш високотехнологічних і ефективних підприємств у всій українській економіці. Завод входить до числа лідерів світового ринку турбін, випускаючи практично всі види даного обладнання для теплових і атомних

електростанцій. Також на ньому випускаються турбіни для гідроелектроцентралей і акумуляторних підстанцій, парові і газові установки для теплоелектростанцій і багато іншого. Практично вся продукція, що випускається на Турбоатомі, користується величезним попитом на світовому ринку, продаючись більш ніж в 40 країн по всьому світу.

Однією з причин успіху і стабільної роботи заводу, крім високого попиту на його практично унікальну продукцію, є нерозривний технологічний ланцюжок виробництва: починаючи з конструкторських розробок і науково-дослідної роботи і закінчуючи кінцевою зборкою і відвантаженням готової продукції. На Турбоатомі ведуться тестування і випробування турбінного устаткування, постійна модернізація і обслуговування вже встановленого обладнання, що дає можливість забезпечувати постійне навантаження практично на кожному виробничу ланку. Завдяки цьому портфель замовлень заводу на 2013 р. перевищує 4 млрд грн, причому більша частина з них припадає на Росію та інші країни СНД [35].

У зв'язку з цим неоіндустріальна інтеграція вітчизняного енергетичного машинобудування – найважливіший крок для підвищення конкурентоспроможності та ефективності української економіки, виконання якого дозволить суттєво посилити позиції нашої країни на міжнародній арені. Причому, як і в більшості випадків максимальний позитивний ефект від інтеграції буде досягнутий при «східному» векторі розвитку даного процесу, що обумовлюється виключно економічними міркуваннями. До того ж, як показує практика, вертикальна інтеграція в даному напрямку буде найменш витратною і трудомісткою, тому що більша частина зазначених суб'єктів господарювання вже включені в єдині виробничі ланцюжки із закордонними партнерами.

Ось вже багато років, як стратегічною галуззю національної економіки України є металообробна промисловість. У ній велику питому вагу займає трубна галузь, яка, незважаючи на порівняно високу собівартість, продовжує користуватися високим попитом на світовому ринку. Основним споживачем

продукції українським трубопрокатних і труболіварних підприємств також є Росія та країни, що беруть участь у євразійському інтеграційному проєкті, які, разом із деякими арабськими країнами імпортують левину частку всієї української продукції. Однак з появою МС та встановленням єдиних митних тарифів на всій його території українські виробники стали терпіти суттєві витрати, обсяги експорту почали знижуватися, а український бюджет недоотримував мільйони гривень надходжень. Це вимагало прийняття термінових заходів з боку українського уряду, якому вдалося укласти спеціальні угоди з російською стороною, що дозволило звільнити деякі види продукції, що імпортується в МС трубної продукції від сплати мита [124]. Однак ця міра тимчасова і ефект від неї значно поступається сценарію, при якому трубна промисловість була б інтегрована в комплекс виробничих зв'язків, налагоджених на базі МС.

При використанні моделі поєднання вертикальної і горизонтальної інтеграції позитивний ефект для національної трубної промисловості був би максимальний. Це обумовлюється тим, що з одного боку вдалося б знизити собівартість реалізованої продукції, розширити спектр постачальників і споживачів, знизивши рентабельність проміжних переділів. Разом з тим зберігаючи певний суверенітет, трубні виробники мали б додатковий стимул до модернізації та оновлення у вигляді збереження конкурентного середовища, що складається, переважно, з подібних в технологічному і матеріально-технічному плані суб'єктів господарювання. Така конкуренція мала б творчий характер, замість руйнівного, що нерідко призводить до поглинання застарілих українських заводів. Крім зазначених існує ще безліч галузей, вертикальна інтеграція яких дасть змогу суттєво підвищити ефективність функціонування української економіки та економіки країн МС. До них відносяться: деревообробка та целюозна промисловість, відновлювана електроенергетика, ракетно-космічна промисловість, високошвидкісний транспорт і локомотивобудування, сільське господарство, електронне машинобудування та багато іншого. Всі вони відображені на рис. 1.7.

У процесі інтеграції безумовної також є необхідність об'єднання науково-дослідних інститутів, конструкторських бюро, а також забезпечення більш тісної співпраці на базі університетів. Тільки така модель інтеграції буде сприяти появі нових технологій і відкриттів, підвищенню наукоємності і технологічності продукції, що випускається. Це особливо актуально в світлі того, що одним із пріоритетів неоіндустріальної інтеграції є перехід на автоматизоване виробництво.

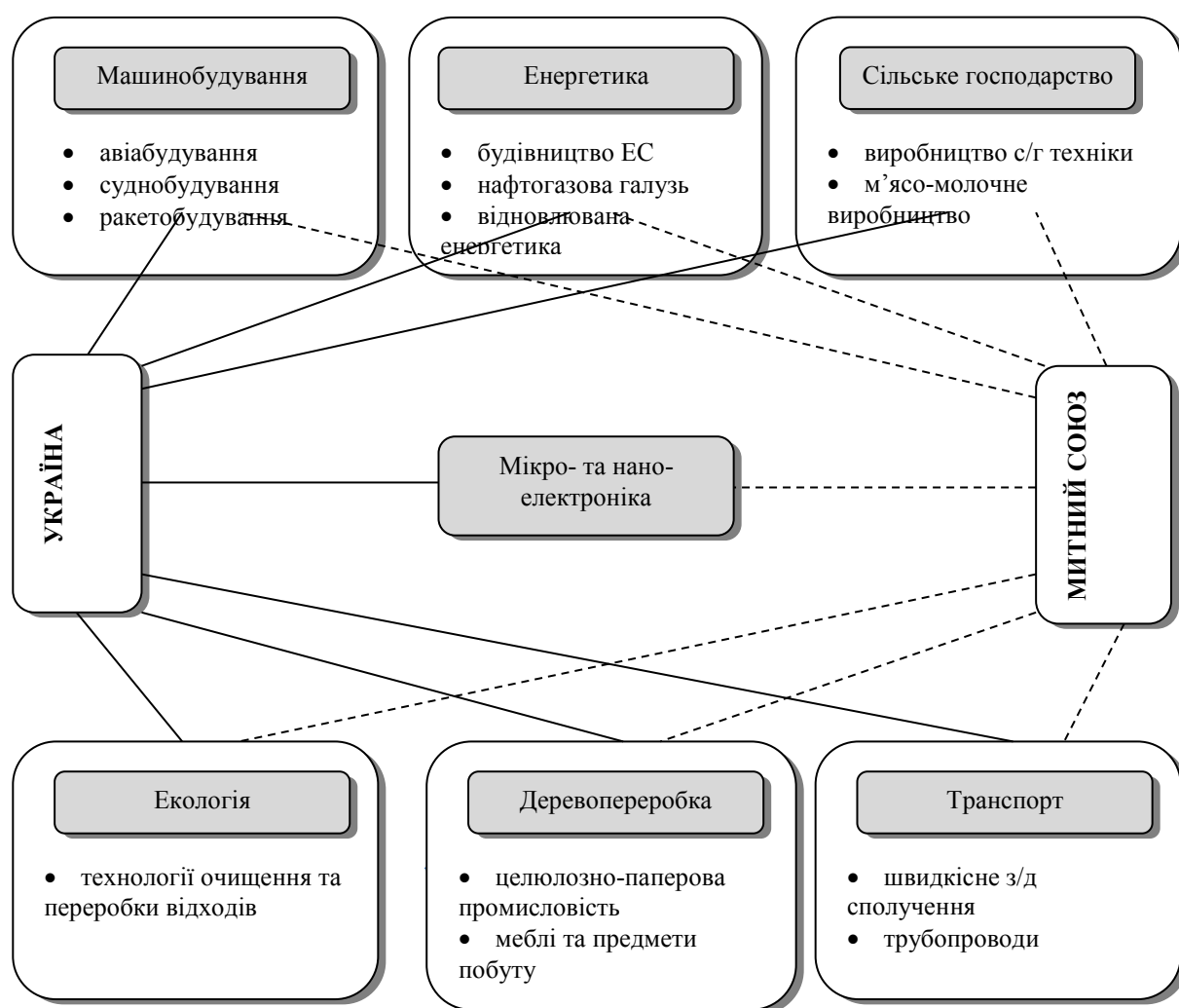

Рис. 1.7. Перспективні напрямки неоіндустріальної інтеграції України та МС

Такий перехід можливий лише за умови, коли в розпорядженні вітчизняних науковців буде комплекс всіх необхідних елементів автоматизації виробництва, з яких найбільш важливим є мікропроцесор, та техніка, що на ньому заснована. Сьогодні в розпорядженні національної науки і техніки не має

навіть натяків на те, що такий мікропроцесор буде спроектовано і виготовлено без участі іноземців. А між цим саме на основі процесорної техніки сьогодні можлива неоіндустріальна модернізація будь-якої галузі промисловості з переходом на автоматизоване і безлюдне виробництво. Зрозуміло, що вирішення такої масштабної задачі можливе лише за рахунок об'єднання та мобілізації зусиль фактично всієї національної економіки, але в разі успіху вона зможе здійснити справжній технологічний прорив і наздогнати в цьому провідних виробників мікропроцесорної техніки.

Інтеграція господарюючих суб'єктів, незважаючи на всі її переваги, не є самоціллю. Кінцевою метою є об'єднання зусиль по налагодженню процесів випуску нової продукції, продукування технологій та їх масове впровадження. Так приміром, машинобудівні і транспортні корпорації повинні поставити за першочергову мету повну модернізацію залізничного сполучення. Вона повинна включати технічне переоснащення та заміну локомотивів, пасажирського та вантажного рухомого складу, шляхів сполучення, а також модернізацію обладнання. У цьому процесі повинні бути задіяні всі необхідні виробничі ланки, завдяки чому забезпечена можливість випуску зазначеної категорії техніки починаючи від видобутку і переробки сировини і закінчуючи технічним обслуговуванням і ремонтом всієї техніки. У цьому відношенні показовим є приклад потягів *Hyundai*, вітчизняну альтернативу яким вже давно розроблено, але вона так і залишається проектом, реалізацію якого поки навіть не розпочато.

Завдяки такому підходу і при активній співпраці виробничої та науково-дослідної сфер, гарантовано буде відкрито величезну кількість нових технологій, які можуть стимулювати розвиток національної економіки не одне десятиріччя. Показовим прикладом цього в минулому є процес проектування і випуску вже згаданого вище найбільшого транспортного літака в Світі – АН-124. В ході реалізації цього масштабного проекту було зареєстровано сотні патентів, зроблено десятки наукових відкриттів і новацій, розроблені технології виготовлення нових матеріалів, які аж до сьогоднішнього дня активно

використовуються не тільки в літакобудуванні, але і в багатьох інших галузях промисловості. І це не враховуючи тисяч нових робочих місць, створення яких протягом багатьох років є основним пріоритетом політики українського керівництва.

Концепція неоіндустріалізації національної економіки в рамках сучасних інтеграційних процесів також повинна враховувати «західний вектор» інтеграції України, який хоч і є менш привабливим з економічної точки зору, розглядається політичним керівництвом як пріоритетний. Тому пропонується проаналізувати, які сфери і ланки національної економіки найбільш перспективні з точки зору їх об'єднання з європейськими та трансатлантичними партнерами.

Однією із беззаперечних переваг європейської інтеграції для вітчизняної промисловості є можливість збагачення технологіями, якими українські господарюючі суб'єкти не володіють. У першу чергу мова іде про ті технології, які дають можливість максимально автоматизувати виробничий процес, підвищити його ефективність і рентабельність. У цьому відношенні особливо варто звернути увагу на металургійну та вугільну сферу, висока трудомісткість в яких на протязі багатьох років є основною причиною їх не високої рентабельності. Впровадження автоматизованих ліній по виплавці і штампуванню сталі, удосконалення процесів вуглевидобутку шляхом впровадження нових машин і устаткування – ось основний пріоритет при інтеграції національної та європейської економік. При цьому необхідно розробити механізм, який би дозволяв залучати до освоєння нових технологій вітчизняних фахівців і вчених.

Також перспективним напрямком вертикальної інтеграції могло би стати об'єднання автомобільної галузі з європейськими виробниками автомобілів та їх комплектуючими. Україна може бути джерелом порівняно недорогих матеріалів, які можуть бути цікаві з точки зору використання їх у виробництві автомобілів для масового споживання. Фактично національний автопром вже інтегрований в єдиний ланцюжок створення вартості, що видно на прикладі

Запорізького автомобільного заводу і корпорації УкрАвто [151]. Тільки завдяки інтеграції та активній співпраці з європейськими та корейськими виробниками в Україні вдалося налагодити виробництво сучасних автомобілів з електронною системою впорскування і відповідністю міжнародним нормам токсичності відпрацьованих газів. Однак це далеко не межа і в перспективі українські компанії повинні налагодити виробничу кооперацію не тільки в сфері легкового, але і вантажного автомобілебудування.

Ще однією перспективною для інтеграції галуззю національної економіки є фармацевтика. На європейському ринку в останні роки активізувався процес створення вертикально і горизонтально інтегрованої фармацевтичної промисловості, в яку включаються найбільші світові виробники ліків. Вже сьогодні це призводить до того, що на ринку повністю домінують компанії, які мають можливість контролювати виробництво від стадії лабораторних розробок до кінцевої реалізації у власних аптечних мережах. У світлі цього провідні українські фармацевтичні компанії також повинні розробити стратегію інтеграції, так як тільки це може сприяти зміцненню їх позицій на світовому і, зокрема, європейському ринках. Основними моделями інтеграції при цьому можуть бути франчайзинг, а також створення звичайних і віртуальних аптечних мереж. Це дає можливість з успіхом комбінувати вертикальну та горизонтальну інтеграцію, поєднання яких сприятиме збільшенню обсягів продажів і якості реалізованої лікарської продукції.

Для Європи одним з найбільш привабливих для інтеграції та модернізації є транспортний сегмент економічних відносин. Це обумовлено високим значенням України як транзитної держави, фактично об'єднуючої західну і східну частину Євразійського континенту. У зв'язку з цим також слід розробити стратегію інтеграції окремих сегментів транспортної інфраструктури національної економіки, яка повинна стати найважливішою частиною євразійської транспортної мережі, що формується нині. Особливо це стосується залізничного сполучення, яке в першу чергу потребує технічного і технологічного переоснащення. Також варто звернути увагу на можливість

створення додаткових автомобільних магістралей та удосконалення вже існуючих. Все це повинно здійснюватися шляхом створення спільних україно-російських і українсько-європейських компаній, на плечі яких повинна бути покладена задача по комплексній модернізації національної транспортної мережі.

Отже, ми розглянули основні напрямки, за якими може і повинна здійснюватися неоіндустріальна інтеграція національної економіки. Без неї неможливо комплексне переоснащення і модернізація основних секторів українського народного господарства, так як тільки великі міжгалузеві вертикально інтегровані фінансово-виробничі комплекси здатні вирішити таку масштабну задачу. З урахуванням усього сказаного вектори неоіндустріалізації національної економіки в рамках світових інтеграційних процесів наведено на рис. 1.8.

Концептуальні положення щодо неоіндустріалізації національної економіки в рамках світових інтеграційних процесів наведено на рис. 1.9. На жаль основним недоліком будь-якої економічної концепції є велика кількість інституціональних і політичних бар'єрів, що лежать на шляху її реалізації. В даному випадку цей фактор виявляється з найбільшою очевидністю, і призводить до того, що керівництво нашої країни в будь-якому випадку повинно буде обмежитися одним вектором інтеграції. Вибір його буде залежати від поточної та перспективної політичної кон'юнктури, яка сьогодні призводить до вибору першого - західного. Він, як показує абсолютна більшість наукових розрахунків є менш вигідним для більшості галузей національної економіки. Однак в сучасних умовах саме євроінтеграція є основним пріоритетом зовнішньої політики України, що закріплено в низці нормативних документів.

При цьому найбільш негативним наслідком вибору будь-якого з наявних напрямків інтеграції є той факт, що це відразу призведе до збільшення торговельних бар'єрів з протилежного боку. Так, при інтеграції в МС Україна буде змушена згорнути всі інші інтеграційні проекти, такі як угода про асоціацію і створення зони вільної торгівлі з ЄС.

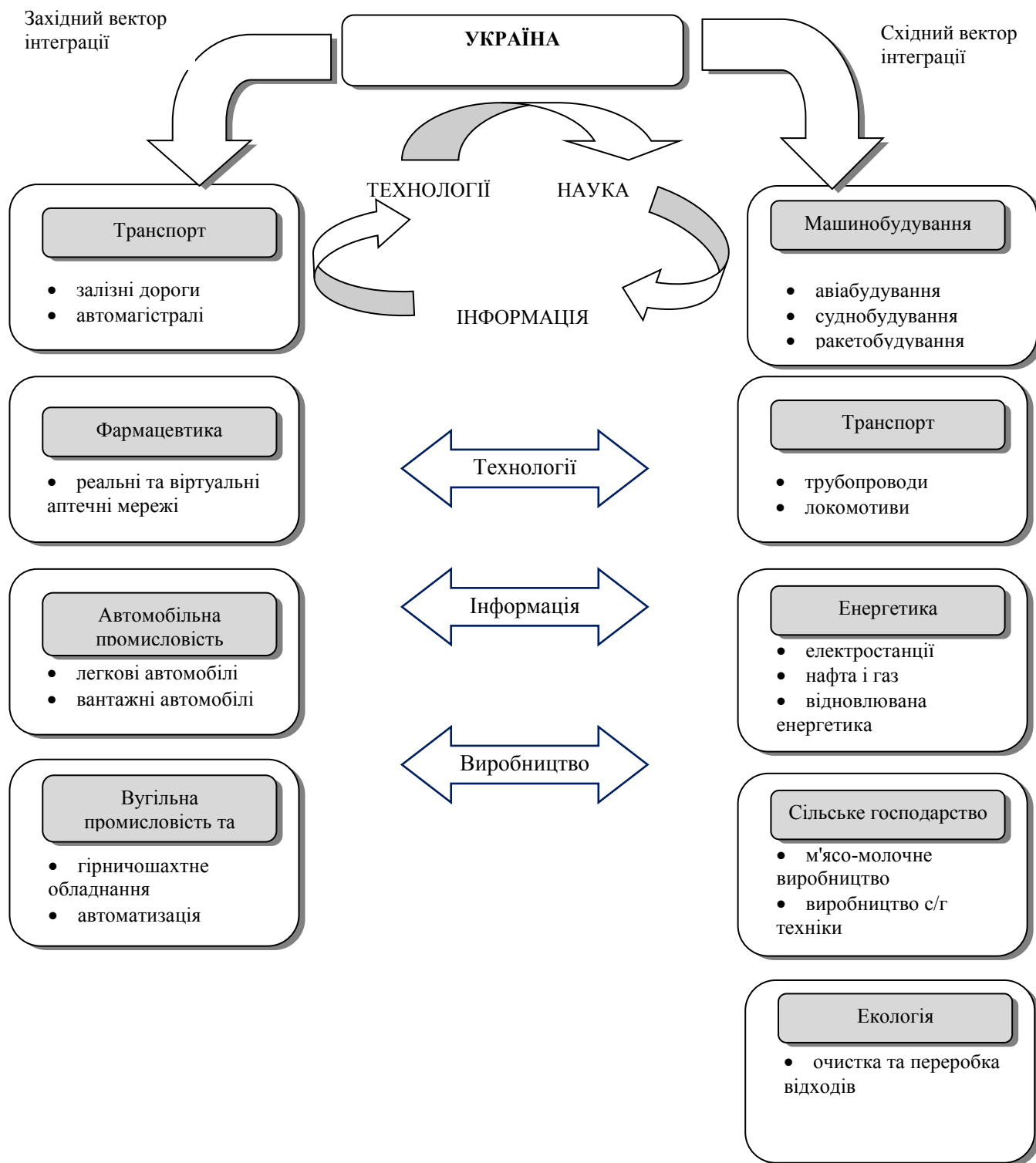

Рис. 1.8. Вектори неоіндустріалізації національної економіки в рамках сучасних інтеграційних процесів

Рис. 1.9. Концептуальні положення щодо неоіндустріалізації національної економіки в рамках світових інтеграційних процесів

При всіх недоліках вона здатна принести ряд переваг для національної економіки в цілому та окремих галузей зокрема. Те ж стосується і інтеграції в західному напрямку, при просуванні у бік якого українська економіка буде нести істотні збитки від введення додаткових торгових бар'єрів з боку основного зовнішньоекономічного партнера нашої країни – Росії.

У світлі цього запропонована концепція є найбільш привабливою, так як в ній робиться акцент на інтеграції окремих галузей і ланок економіки, без того, щоб повністю включати Україну в той чи інший інтеграційний проект. Її подальша розробка і реалізація на практиці дозволять з максимальною вигодою використовувати позитивні наслідки інтеграції, уникаючи її негативних сторін. Тому до її подальшої розробки мають бути підключені провідні дослідники перспектив розвитку національної економіки і промисловості, що дасть можливість більш глибоко і детально продумати механізм масштабного неоіндустріального переозброєння виробничих потужностей, що ще лишаються в запасі національної економіки.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження теоретичних засад неоіндустріалізації національної економіки дає можливість зробити висновок про необхідність невідкладної розробки відповідної концепції, без якої вітчизняна економіка так і буде залишатися на периферії глобальних прогресивних суспільно-економічних трансформацій. На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

1. На сьогоднішній день існує декілька основних концепцій, що характеризують процеси, що протікають в економіці та промисловості як на національному, так і на глобальному рівнях. Такими є концепція постіндустріального розвитку економіки і суспільства, деіндустріалізації та

реіндустріалізації, а також модернізації та інноваційного розвитку. Всі вони в тій чи іншій мірі відображають парадигму, за якою може і повинна розвиватися промисловість, як сфера, в якій виробляються всі матеріальні блага. Серед цих концепцій найбільш прогресивною є концепція неоіндустріалізації, яка розробляється провідними теоретиками і визнана у практичному середовищі як найбільш відповідна тенденціям сучасності.

Проведений компаративний аналіз дав змогу надати авторське визначення поняття неоіндустріалізації, як процесу, що пов'язаний з системними змінами в національній економіці, метою яких є перехід до масового випуску високотехнологічної, наукоємної продукції, автоматизації промислового виробництва та підвищення його ефективності. У сучасному світі основою неоіндустріалізації виступає вертикальна та горизонтальна інтеграція суб'єктів господарювання (на національному та міжнародному рівні), що дає можливість акумулювати значні ресурси задля підвищення конкурентоспроможності і рентабельності промислових потужностей за рахунок їх модернізації; випуску готової продукції в рамках єдиного ланцюга створення додаткової вартості.

2. Курс на неоіндустріалізацію сьогодні узятий провідними промисловими державами світу. Пояснюється це тим, що тільки за рахунок масштабного перетворення національних промислових комплексів можлива побудова дійсно сучасної економічної моделі, здатної протидіяти циклічним кризам і бути менш залежною від тенденцій розвитку спекулятивних сфер економіки. Україна сьогодні є невід'ємною частиною світового політичного та економічного простору, беручи участь у ряді інтеграційних об'єднань, які умовно можна розділити за двома напрямками: східний і західний. Провідні члени цих угруповань вже сформуvalи курс на неоіндустріалізацію, тому національна економіка з об'єктивних причин не може залишатися осторонь від цього процесу. Неоіндустріалізація національної економіки з урахуванням світових інтеграційних процесів передбачає участь окремих галузей промисловості у формуванні глобальних ланцюжків створення доданої

вартості. У цьому аспекті найбільш перспективними є високотехнологічні та наукомісткі галузі, такі як машинобудування, авіаційна та суднобудівна галузь, електронна промисловість, автомобілебудування, фармацевтика, енергетика та ін.. Суб'єкти господарювання в даних галузях повинні почати входження в глобальні ланцюжки виробництва готової продукції за допомогою вертикальної і горизонтальної інтеграції, що дозволить провести комплексну модернізацію їх виробничих потужностей.

3. За сучасних умов з економічної точки зору найбільш привабливим для вертикальної інтеграції є східний вектор, представлений Митним союзом. Господарюючі суб'єкти з цього інтеграційного угруповання в більшій мірі подібні за основними характеристиками до вітчизняних підприємств, а також вже мають великий досвід роботи в рамках єдиних ланцюжків створення додаткової вартості. Разом з тим політична кон'юнктура приводить до того, що національна економіка обрала в якості пріоритету західний вектор інтеграції, який хоч і відкриває широкі перспективи у вигляді залучення нових технологій та інвестицій, несе також велику кількість загроз, в першу чергу для національної промисловості. У зв'язку з цим найбільш доцільним видається поєднання галузевої інтеграції в західному і східному напрямку, яке повинно здійснюватися відповідно до розробленої концепцією і на перше місце висувати економічні, а не політичні пріоритети.

Основні результати дослідження, викладені в даному розділі, опубліковано в роботах [93, 95, 96, 98].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ ЇЇ НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ

2.1. Аналіз стану та динаміки розвитку національної економіки та промисловості: неоіндустріальний аспект

Проведене вище дослідження показало, що єдино можливим шляхом подальшого розвитку національної економіки України є галузева неоіндустріальна інтеграція, яка може бути реалізована за двома ключовими векторами. Однак демонстрація можливостей інтеграції була показана, переважно, теоретично і тепер настав час емпіричного обґрунтування та аналізу визначених інтеграційних процесів. Для цього необхідно дослідити поточний стан національної економіки, її окремих сфер і ланок, а також розглянути на який ефект можна очікувати при інтеграції тих чи інших галузей по позначених напрямках.

Сучасна економічна ситуація в Україні може бути охарактеризована як депресивна. Це підтверджується як порівняльними дослідженнями, що зіставляють показники національної економіки та економік інших країн, так і даними, що характеризують рівень життя більшості українців. При цьому найбільш плачевним є стан саме наукоємного сектора промисловості, який ось вже багато років, як фактично знаходиться на узбіччі як державного, так і приватно-корпоративного фінансування.

На основі даних, що характеризують макроекономічну ситуацію в Україні (табл. 2.1), можна побачити, що за останні 10 років національна економіка пройшла два основних етапи – до і після кризи 2008-2009 рр.

Таблиця 2.1

Динаміка основних макроекономічних показників України за 2002–2012 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Валовий внутрішній продукт (темپ приросту)	7,9	2,1	-15,9	3,4	5,2	0,2	3,1
Обсяги промислової продукції (темп приросту)	10,2	-3,1	-21,9	11,0	7,3	-1,8	-4,7
Інвестиції в основний капітал (темп приросту)	29,8	-2,6	-43,7	-2,9	21,2	17,0	-11,1
Частка інвестицій у нематеріальні активи в сумі	2,9	2,3	3,1	3,7	3,6	2,9	4,0
Питома вага обсягу наукових робіт у ВВП	0,93	0,90	0,95	0,90	0,79	0,80	0,81
Частка іноземних інвесторів у фінансуванні інноваційної діяльності	3,0	1,0	19,0	30,0	0,4	8,7	13,1
Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	14,2	13,0	12,8	13,8	16,2	17,4	16,8
Частка експорту в країни ЄС	30,0	29,5	25,9	26,9	26,9	25,3	27,0
Обсяг експорту в країни ЄС (темп приросту)	17,0	33,6	-48,0	34,8	33,4	-5,5	-2,1
Частка експорту в країни СНД	37,8	35,6	33,9	36,4	38,2	36,8	34,9
Обсяг експорту в країни СНД (темп приросту)	47,0	27,9	-41,8	39,1	39,7	-3,3	-12,8

Джерело: Статистичні щорічники України за відповідні роки; Державна служба статистики України.

Динаміка основних макроекономічних показників свідчить про істотні зміни в суспільно-економічному житті у цей період що виразилося в колосальному падінні ВВП, інвестицій, промислового виробництва і навіть курсу валюти. При цьому дослідження показують, що українська економіка в період з 2002 по 2006 рр. демонструвала більший приріст ВВП, ніж навіть у ряді країн так званих «новичках ЄС» [105]. Проте вже безпосередньо перед кризою в Україні посилився вплив таких негативних чинників, як політична та економічна нестабільність і порушення макроекономічної рівноваги, що і стало причиною настільки помітного зниження економічних показників у посткризовий період.

Слід відзначити, що в першій половині 2000-х рр. спостерігався досить значний ріст світового ВВП, який у 2005 р. порівняно з 1999 р. зріс на більш ніж 7,5 %. Таке збільшення в першу чергу обумовлювалося масовим переходом на неоіндустріальну парадигму провідних світових економік, у яких спостерігалися повсюдні тенденції до зростання міцності національних корпорацій. Це посприяло переходу національної української економіки на експортно-ресурсну модель функціонування. Внаслідок зниження курсу гривні щодо долара США з 5,33 грн / дол. США у 2002 р. до 8,10 грн / дол. США в кінці 2012 р. значно збільшився приплив іноземної валюти, що і дало можливість стимулювати хоча б зовнішнє, так би мовити, косметичне зростання в основних секторах економіки. Разом з тим істотний стрибок валового зовнішнього боргу, який до кінця 2010 р. досяг рекордного 85,7 % ВВП, говорить про те, що всі позитивні зрушення в національній економіці здійснювалися в борг, віддавати який ще доведеться.

Примітна ситуація склалася в інвестиційному сегменті вітчизняного народного господарства. У 2000-х рр. продовжилася приватизація основних стратегічних промислових підприємств, яка часто здійснювалася за номінальною ціною активів. Остання могла в рази відрізнятись від реальної вартості приватизованого об'єкта, а сума, за яку він був проданий, зараховувалася в якості інвестицій в основний капітал. Підсумком стало

зростання таких показників як капітальні інвестиції та будівництво, проте в реальності позитивний ефект від приватизації отримували лише нові власники промислових підприємств.

Обсяги кредитування української економіки протягом усього аналізованого періоду (крім розпалу кризи) росли в середньому на 50,4 % на рік. Це, звичайно ж, обумовлюється значним стрибком в темпах зростання споживчого кредитування, що сприяло зростанню сукупного попиту. При цьому абсолютно незначними були темпи зростання кредитування промислового сектора, який протягом всього аналізованого періоду відчував брак довгих кредитів. У підсумку, коли сталася криза, банки отримали додатковий збиток саме по тому, що спиралися на стратегію забезпечення ліквідності на основі комерційних короткострокових позичок, повернути які численні дрібні позичальники виявилися не в змозі.

Золотовалютні (міжнародні) резерви України демонстрували стабільне зростання і в 2008 р. досягнули 31,5 млрд дол. США. Потім спостерігалось скорочення даного показника, що обумовлювалося значними структурними змінами у вітчизняному фінансовому секторі, які вимагали колосальних фінансових вливань. Проте вже в 2010 р. вони досягли позначки 34,5 млрд дол. США, що перевищило докризовий рівень. На кінець 2012 р. цей показник знаходився на рівні 24,5 млрд дол. США. Варто відзначити, що зовнішні валютні резерви України переважно формуються за рахунок кредитів від міжнародних фондів, що ніяк не характеризує діяльність Національного банку України (далі – НБУ) з позитивного боку. До того ж це посилюється негативною динамікою сальдо зовнішньої торгівлі, який ось вже багато років тримає українську економіку в рамках імпортоорієнтованої моделі.

Окремо варто зупинитися на ситуації з промисловим виробництвом у національній економіці. Незважаючи на позитивну динаміку в останні роки, вона залишається не оптимістичною, супроводжуючись такими негативними тенденціями як деіндустріалізація, моральне і фізичне старіння виробничих потужностей, значна зміна структури промисловості та дезінтеграція основних

виробничих ланок. Особливо яскраво падіння обсягів промислового виробництва видається, якщо порівняти показники останніх 10 років і тих часів, коли більша частина промислових підприємств України були інтегровані в рамках загальної економіки кінця радянського періоду.

Стан та динаміка промислового виробництва в Україні протягом 1999-2012 рр. наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Стан та динаміка промислового виробництва України

Види продукції	1990	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Електроенергія, млрд. кВт. год	298	174	180	182	186	193	196	193	174	189	195	198
Готове вугілля, млн т	164	62,0	59,8	59,4	60,4	61,7	58,9	59,5	55,0	55,0	62,7	64,7
Готовий прокат, млн т	38,6	26,2	22,5	23,2	22,7	22,4	24,5	20,5	16,1	17,6	19,5	18,5
Труби сталеві, тис. од.	6494	1528	2136	2127	2399	2761	2811	2542	1742	1957	2403	2183
Автомобілі, тис. од.	196	48,1	98,3	174	192	267	380	402	65,7	75,3	97,5	72,9
Аміак синтетичний, тис. т	4941	4489	4775	4779	5214	5147	5139	4890	3033	4163	5262	5050
Мінеральні добрива, тис. т	4815	2347	2470	2407	2633	2566	2840	2689	2166	2285	2940	2933
Папір, тис. т	369	143	249	287	318	318	385	388	363	431	497	495
Цемент, млн т	22,7	7,2	8,9	10,6	12,2	13,7	15,0	14,9	9,5	9,5	10,6	9,8
Холодильники побутові, тис. од.	903	383	284	269	242	338	310	222	157	164	129	141
Тканини, млн кв. м	1210	90,4	76,3	108	114	99,9	114	109	86,8	88,2	89,0	102,4
Взуття, млн пар	196	15,0	20,3	21,7	20,5	21,2	22,5	22,2	20,4	25,7	27,6	25,1
Ковбасні вироби, тис. т	900	209	271	332	309	301	330	335	272	281	290	284,7
Тваринне масло, тис. т	444	131	137	116	120	104	100	84,8	74,7	79,5	76,7	88,1
Цукор, тис. т	6791	1621	2486	2147	2139	2592	1867	1571	1275	1805	2586	2731
Олія, тис. т	1070	980	1257	1343	1381	2078	2226	1863	2772	2990	3177	3610

Із табл. 2.2 видно, що багаторазове зниження продуктивності спостерігалось практично по всіх основних галузях народного господарства. За рідкісним винятком вітчизняна економіка втратила в 2–3 а то і більше разів по ключовим промисловим галузям. Так деіндустріальні і дезінтеграційні процеси призвели до падіння виробництва готового вугілля в 2,5 рази, прокату з чорного

металу – в 2,1 рази, готових труб – в 3 рази, мінеральних добрив – у 1,6 рази, тканин для легкої промисловості – в 11,8 разів, ковбаси і ковбасних виробів, а також масла тваринного походження в – в 3 рази і т.д. І це при тому, що в основний аналізований період – з 2002 по 2012 рр.. спостерігалася тенденція до збільшення промислового виробництва і виходу національної економіки з так званої «кризи 90-х». Як уже не раз підкреслювалося, основною причиною такого колапсу вітчизняної промисловості стала тотальна деіндустріалізація. Розірвані виробничі та технологічні зв'язки, обрив ланцюжків створення вартості і відсутність модернізації призвели до істотного збільшення рентабельності проміжних переділів, що, у свою чергу, призвело до значного зниження обсягів виробництва і банкрутства величезного числа підприємств. При цьому темпи споживання зазначених видів продукції, поряд з багатьма іншими, не тільки не впали, а й навпаки зросли. Це призвело до заміщення дефіциту вітчизняних товарів імпортом, перетворивши Україну не тільки сировинний придаток провідних промислово розвинених держав і ТНК, але і в один з найбільших в Європі 45-ти мільйонний ринок збуту. При цьому важливо пам'ятати, що криза національної промисловості фактично – це криза всієї економіки. Тому однією з основних цілей неоіндустріального переозброєння національної економіки має стати значне збільшення обсягів промислового виробництва, як товарів масового споживання, так і наукомісткої та високотехнологічної продукції.

Однією з найбільш гострих проблем сучасної України є питання енергобезпеки. Паливно-енергетичний комплекс національної економіки включає в себе всі основні галузі по видобутку і виробництву енергоресурсів, таких як природний газ, вугілля, сира нафта, а також атомна та теплова електроенергія. Однак власним видобутком забезпечується менше половини (47 %) потреб в енергії, що в сучасному світі не може розглядатися з позитивного боку. Висока ступінь залежності України від імпорту нафти, газу та ядерного палива призводить до постійної напруженості в економічній, соціальній і політичній сфері, у зв'язку з чим питання про підвищення рівня

видобутку власних корисних копалин має бути вирішено якнайшвидше, оскільки без потужного національного сировино-видобувного та паливно-енергетичного комплексу неможлива побудова справді потужної неоіндустріальної економіки.

Рис. 2.1 демонструє динаміку видобутку паливних корисних копалин в Україні. З нього, зокрема, видно, що обсяги видобутку нафти, природного газу і газового конденсату в посткризовий період так і не почали збільшуватися, що свідчить про те, що національна економіка як і раніше залишається в досить складній нестабільній ситуації.

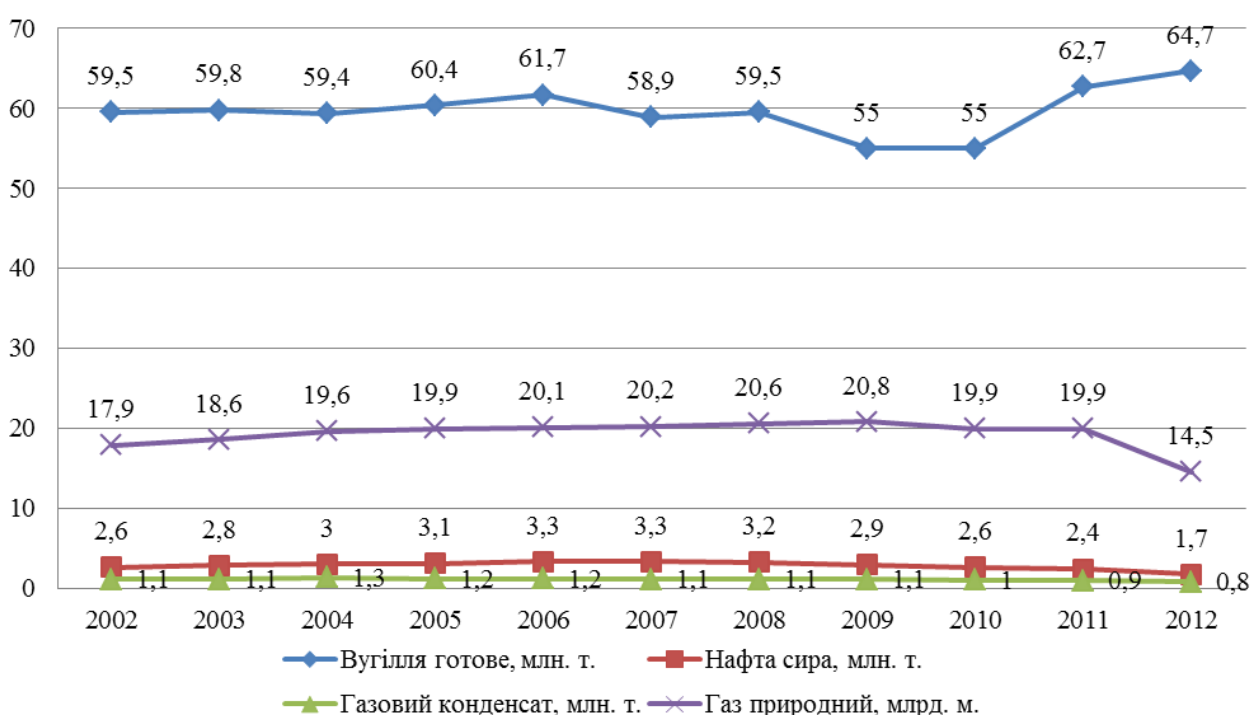

Рис. 2.1. Видобуток паливних корисних копалин в Україні у 2002–2012 рр. [129]

Тим часом геологічні дослідження показують, що при відповідальному підході до політики забезпечення енергобезпеки Україна здатна більш ніж на 60% забезпечувати власні потреби в енергоресурсах. Ще наприкінці ХХ ст. енергетичні потреби України на 22-25,5 % забезпечувалися за рахунок видобутку вугілля, на 9,3-11,4 % – за рахунок видобутку природного газу, на 2,6-3 % – за рахунок нафти і випуску нафтопродуктів і 11,5-16,2 % – за рахунок виробництва власної електроенергії. До того ж наша країна є перспективною з точки зору подальшого розвитку поновлюваних джерел енергії, у зв'язку з чим

слід ще раз наголосити на необхідності прискореного впровадження нових технологій в енергетичній сфері, без яких подальший розвиток економіки і промисловості буде неможливим.

Окремо варто проаналізувати ситуацію з науково-технологічною та інноваційною компонентою національної економіки, яка повинна стати основою майбутньої неоіндустріалізації. Протягом більшої частини періоду незалежності нашої країни спостерігалася негативна тенденція до скорочення обсягів фінансування науково-технічної та академічної сфери, які досягли мінімуму в 2003 р. – 19,8 % і 4,6 % відповідно від загального обсягу фінансування наукових досліджень. Схожа ситуація спостерігалася і у фінансуванні галузевих секторів науки, яке скоротилося з 25,7 % у 1995 р. до 18,2 % у 2003 р. Загалом обсяг фінансування науки з 1990 по 2003 рр. знизився в 2,2 рази, що в сукупності зі значним погіршенням результативності та інституційних умов функціонування науки сприяло глибокого занепаду науково-технологічної сфери в національній економіці.

Табл. 2.3 демонструє динаміку обсягів фінансування науково-технічної сфери в Україні, а також зростання показників у номінальних і реальних цінах.

Таблиця 2.3

Динаміка обсягів фінансування науково-технічних робіт в Україні

Роки	Фінансування в поточних цінах (млн. грн.)	Темп росту фінансування в поточних цінах (%)	Темп росту фінансування в цінах 1996 р. (%)
1996	1111,7	100	100
2003	3319,8	298,6	115,4
2004	4112,4	369,9	124,2
2005	4818,6	433,4	116,9
2006	5354,6	481,7	113,1
2007	6700,7	602,7	115,4
2008	8538,9	768,1	114,3
2009	8653,7	778,4	102,5
2010	9867,1	887,6	102,7
2011	10349,9	931,0	94,3
2012	11252,7	1012,2	94,8
2013	11781,1	1059,7	96,3

Джерело: розраховано автором за [28, 21, 20]

Таке зіставлення дає можливість побачити, що, незважаючи на практично щорічне збільшення фінансування з 1111,7 млн грн. у 1996 р. до 11781,1 млн грн. в 2013 р., в реальності в окремі періоди спостерігалось скорочення такого фінансування в реальному виразі протягом останніх трьох років.

Незначні обсяги фінансування наукових досліджень та інновацій також демонструються при аналізі показників наукоємності українського ВВП, показник протягом 2002-2012 рр. варіюється біля значення в 1 %. Це ніяк не відповідає потенціалу вітчизняної науки і абсолютно неприйнятно в XXI ст., коли провідні промислові країни світу витрачають на науку колосальні кошти. Так в країнах ЄС цей показник вже наближається до 2 %, в США він складає 2,6 %, Китаї – 1,7 %, а в Японії 3,3 % від їх ВВП [209].

Негативні тенденції також спостерігаються і при аналізі інноваційної активності українських суб'єктів господарювання. Наприкінці існування союзної економіки 80-хх років питома вага промислових підприємств, які розробляли нові види продукції, впроваджували інновації та вдосконалили технологічні процеси становив 60–70%. У 90-і рр. цей показник впав практично втричі і в 1995 р. не перевищував 21 %. Однак і це не стало межею падіння інноваційної активності, яка в 2000-ті продовжила знижуватися в 2008 р. склавши 13 %. Цей показник в Україні набагато нижче граничного, який мінімум становить 25 %, при тому, що в розвинених країнах, таких як Німеччина, Нідерланди, Данія або Австрія він досягає 65–74 %.

На рис. 2.2 показано, що в структурі української промисловості наприкінці 2009 р. велика частина підприємств виробляли продукцію 3-го і 4-го технологічного укладів. Вони становлять відповідно 58 % і 38 % від усього обсягу виробленої в Україні промислової продукції. Домінуючий в сучасному світі 5 технологічний уклад представлений тільки 4 % виробників, що свідчить про істотну відсталість національної економіки і в цьому аспекті. Кількість виробників продукції передового на сьогодні 6-го технологічного укладу в національній економіці, становить менше 0,1 % від загальної кількості.

■ III технологічний уклад ■ IV технологічний уклад ■ V технологічний уклад

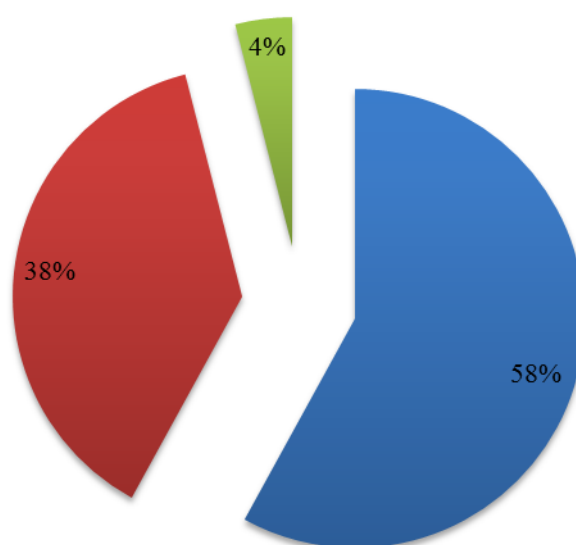

Рис. 2.2. Структура української промисловості за технологічними укладами у 2009 р.

Така низька кількість високотехнологічної продукції обумовлюється незначним обсягом витрат на інновації та інвестиціями у передове виробництво. Як показує рис 2.3, обсяги капіталовкладень на модернізацію та технічне переозброєння, інвестиції та витрати на інновації підприємствами певного технологічного укладу чітко корелюють із обсягами виробництва готової продукції в ньому. Зрозуміло, що якщо обсяги капіталовкладень, інвестицій та інновацій у підприємства III та IV технологічних укладів перевищують 90 %, то саме вони будуть виробляти більшу частину готової продукції. І навпаки: коли витрати на інновації та модернізацію підприємств V та VI технологічних укладів не перевищують 10 %, то сподіватися на значні обсяги випуску готової продукції недоречно.

Більш детальний аналіз інноваційної активності суб'єктів господарювання національної промисловості представлений у табл. 2.4. Дослідження динаміки впровадження інновацій, освоєння нових видів продукції і технологій показує, що активність суб'єктів господарювання у цій сфері неухильно знижувалася з 1995 р.

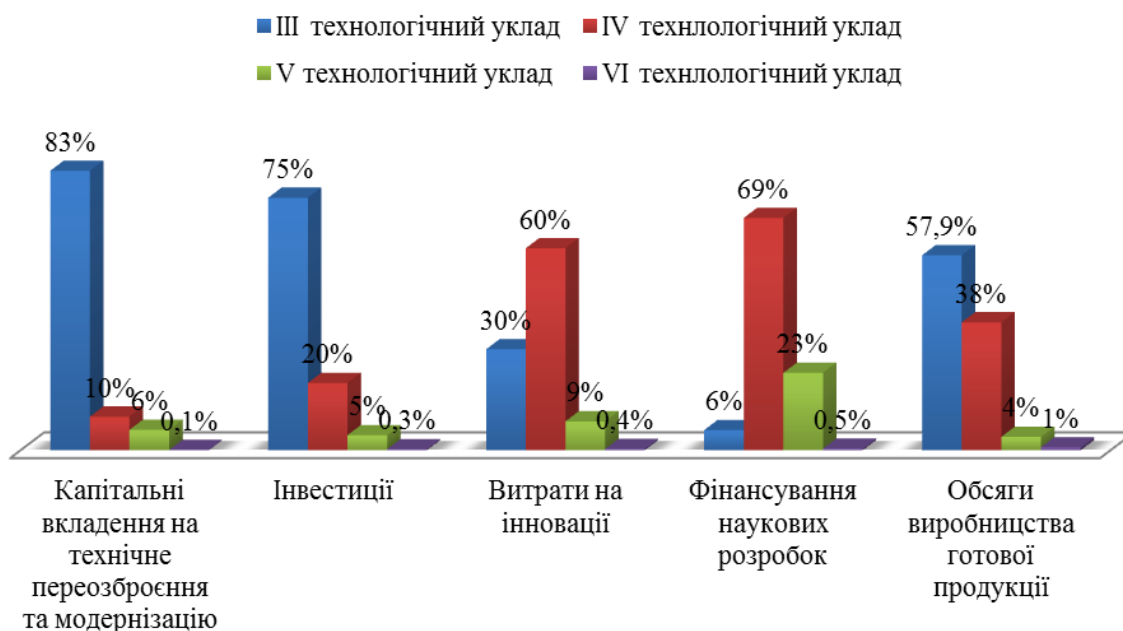

Рис. 2.3. Структура фінансування виробництва готової продукції за технологічними укладами

Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації у середньому знижувався на 57,3 %, досягнувши мінімуму в 2005 р. – 810 одиниць. Темпи освоєння нових видів продукції також неухильно знижувалися, в 2005 р. склавши 27,48 %, а в 2010 р. знизившись до 20,99 % в порівнянні з базисним 1995 р. Та ж тенденція характерна і для динаміки впровадження нових технологічних процесів, які хоч і не настільки виражена, призвела до падіння цього показника до 39 % в 2006 р. і 48,3 % у 2007 р. При цьому неухильно малим є число технологій, освоєних у сфері ресурсозбереження та безвідходного виробництва. На 2013 р. всі зазначені тенденції зберігаються.

Наведені цифри свідчать про неухильну деградацію наукового та інноваційного потенціалу національної економіки. Чим менше суб'єктів господарювання прагнуть впроваджувати інновації, чим менше коштів і людей включено у цей процес, тим меншу ефективність демонструє промисловість і вся економіка в цілому. При цьому вже протягом багатьох років економічна політика держави в основному спрямована на стимулювання видобувних і експортно-сировинних галузей, які практично не беруть участь в інноваційно-технічному переозброєнні виробничих потужностей.

Таблиця 2.4

Основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств економіки України за 2002–2011 рр.

Показники Роки	Кількість підприємств, що впроваджували інновації		Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, до загальної кількості промислових підприємств		Загальна кількість освоєних нових видів продукції		Кількість упроваджених нових технологічних процесів		З них маловідходних та ресурсощадних	
	од.	темп росту до 1995 р.	%	темп росту до 1995 р.	найменувань	темп росту до 1995 р.	од.	темп росту до 1995 р.	од.	темп росту до 1995 р.
1995	2002	100	22,9	100	11472	100	2936	100	1044	100
2003	1120	55,94	11,5	50,22	7416	64,64	1482	50,48	606	58,05
2004	958	47,85	10	43,67	3977	34,67	1727	58,82	645	61,78
2005	810	40,46	8,2	35,81	3152	27,48	1808	61,58	610	58,43
2006	999	49,90	10	43,67	2408	20,99	1145	39,00	424	40,61
2007	1186	59,24	11,5	50,22	2526	22,02	1419	48,33	634	60,73
2008	1160	57,94	10,8	47,16	2446	21,32	1647	56,10	680	65,13
2009	1180	58,94	10,7	46,72	2685	23,40	1893	64,48	753	72,13
2010	1217	60,79	11,5	50,22	2408	20,99	2043	69,58	479	45,88
2011	1327	66,28	12,8	55,90	3238	28,23	2510	85,49	517	49,52
2012	-	-	13,6	59,39	3403	29,67	2188	74,52	554	53,06
2013	-	-	13,6	59,39	3138	27,35	1576	53,68	502	48,08

Джерело: розраховано автором за [110, 28]

Внаслідок цього в економіці домінують господарюючі суб'єкти низьких технологічних укладів, серед яких, як було показано вище, практично відсутні високотехнологічні виробники 5 і 6 укладів.

У цьому аспекті також показовий аналіз високотехнологічного виробництва в Україні. На сьогоднішній день абсолютна більшість потреб у високотехнологічних товарах наша країна задовольняє за рахунок імпорту. У період з 2002 р. по 2010 р. зростання імпорту високотехнологічних товарів збільшилося майже в 40 разів (з 973,6 до 3656 млн дол.), при середньорічних показниках зростання в 30 %. При цьому українська економіка не тільки повністю залежить від імпортних товарів, але і від імпортних технологій, у той час як розробка нових технологічних процесів усередині країни знижується з року в рік.

Говорячи про неоіндустріальну інтеграцію, вже згадувалася тема формування кластерів, як одного з можливих і діючих шляхів створення центрів високотехнологічного виробництва продукції з високою додатковою вартістю. В Україні ідея створення таких кластерів давно обговорюється в науково-практичних колах і в ряді випадках вже призвела до помітних результатів. Так в багатьох регіонах вже прийняті програми щодо створення кластерів і сприянню розвитку кластерних ініціатив. Найбільш актуальні із них представлено в табл. 2.5.

В багатьох регіонах вже не перший рік діють одиничні кластерні об'єднання з випуску конкурентоздатної продукції. Так на Хмельниччині ще з початку 2000-х рр. діє швейний кластер, а також кластер із виготовлення будівельних матеріалів. Сільськогосподарський кластер «АгроБум» функціонує на Запоріжжі, де він об'єднує більш ніж 20 підприємств із машинобудівельної та агропромислової галузі. Для виробництва якісних хутряних виробів було створено Тисменицький хутряний кластер у Івано-Франківській області, а на Поліссі ще з 2003 р. діє відомий деревообробний кластер під назвою «Полісся Рокитнівщини». Ще більше кластерів зараз знаходяться на останніх етапах формування на реалізації на практиці.

Таблиця 2.5

Розробка програм по створенню кластерів у регіонах України

Регіон	Програмний документ	Зміст
Харківська обл.	Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року	Сприяння розвитку 9 кластерних структур, в т.ч. наукового та освітнього, альтернативної енергетики, високоточного машинобудування, транспортно-логістичного та ін..
Сумська обл.	Стратегія розвитку Сумської області «Нова Сумщина-2015»	Побудова замкнутого циклу виробництва у сфері АПК та цивільного будівництва на базі створення відповідних високотехнологічних кластерів
Донецька обл.	Стратегія підвищення конкурентоспроможності Донбасу «Донбас – 2025»: стратегія майбутнього	Розвиток сільськогосподарського, харчового та металургійного кластерів, націлених на випуск продукції високих переділів. Покращення екології та зменшення залежності Донбасу від продукції важкої та хімічної промисловості.
Дніпропетровська обл.	Стратегія підвищення економічної конкурентоспроможності Дніпропетровської області: кластери будівництва та сільського господарства	Обрано найбільш перспективні для інтеграції і розвитку кластери: будівництва (імпортозаміщення високотехнологічних будматеріалів) та сільського господарства (модернізація птахівництва, свинарства, плідівництва).
Автономна республіка Крим	Стратегія економічного і соціального розвитку АРК на 2011-2020 рр.	Формування до вказаного строку сучасних санаторно-курортних кластерів, та сільськогосподарських та харчових об'єднань, а також кластерів у машино- та суднобудівній галузі.

Джерело: [139, 51, 141, 49]

Але незважаючи на певні зрушення процес створення дійсно потужних неоіндустріальних кластерів в Україні знаходиться на дуже низькій стадії. Існує велика кількість чинників, що заважають реалізовувати на практиці вказані ініціативи. В першу чергу це стосується відсутності високої довіри між основними суб'єктами процесу створення кластерів: бізнесом, владою та науковцями, які не можуть або не хочуть розширювати спектр співпраці, ділитися інформацією та підтримувати розвиток один одного. Це призводить до фактичної відсутності підтримки кластерних та інноваційних ініціатив з боку держави, постійних зловживань та спекуляціях на темі інноваційного розвитку. В супроводі з відсутнім законодавчим забезпеченням цього процесу кластери в

Україні якщо і розвиваються, то цілком на власний страх і ризик тих, хто їх створює. Також в нашій країні вже багато років відсутній належний кругообіг важливої та корисної інформації, трансфер технологій і ресурсів, що призводить до низької ефективності будь-яких інноваційних та кластерних ініціатив.

Отже, проведений емпіричний аналіз основних показників національної економіки, стану та динаміки розвитку промисловості, зокрема її інноваційного та високотехнологічного секторів, можна зробити наступні висновки:

на сьогоднішній день економіка України знаходиться у посткризовому стані, яких характеризується низьким ростом основних макроекономічних показників, які в багатьох випадках досі знаходяться на рівні, нижчому ніж до кризи. Економічне зростання якщо і спостерігається по деяких напрямкам, то скоріше пов'язане із ростом цін та обсягів імпорту, а не за рахунок розвитку промислового та інноваційного потенціалу суб'єктів господарювання.

за останні 20 років в національній економіці України спостерігався спад виробництва практично по всім ключовим групам товарів, що стало наслідком деіндустріалізації та денаціоналізації промисловості, зниження її інноваційної та технологічної компоненти. Постійно мала місце тенденція до скорочення обсягів фінансування науково-дослідної діяльності і, як наслідку, зменшення кількості освоєних нових видів продукції та технологій. В кінцевому підсумку це створило ситуацію, коли у всій національній економіці практично відсутні конкурентоздатні виробники товарів 5-го та 6-го технологічного укладів, яка в ХХІ ст. має бути основою економіки.

З усіх форм здійснення неоіндустріальних зрушень в Україні найбільших успіхів досягнуто на шляху створення регіональних кластерів. Незважаючи на велику кількість проблем на шляху реалізації кластерних програм в окремих регіонах вже створено продуктивні інтегровані структури із випуску продукції з високою доданою вартістю. Наступним кроком має стати формування міжрегіональних кластерів національного масштабу, що сприятимуть прискореному переходу вітчизняної промисловості на неоіндустріальну парадигму розвитку.

2.2. Аналіз впливу світових інтеграційних процесів на економіку України

Проведене дослідження показало, що українська економіка знаходиться в складній, практично критичній ситуації. Динаміка основних економічних показників, індикаторів промислового виробництва та інновацій свідчать про глибоку та тривалу рецесію, що супроводжується спадом практично по всіх напрямках. Разом з тим національна економіка знаходиться під постійним впливом з боку зовнішніх факторів, що виявляється в різних формах і здійснює істотний корелюючий вплив на реальний і фінансовий сектори. Тому, крім якісного дослідження характеру цього впливу, проведеного в першому розділі, буде доцільно проаналізувати кількісний аспект міжнародних інтеграційних процесів, в яких задіяна національна економіка.

Одним з найбільш істотних кроків на шляху інтеграції у світову економіку України був зроблений в 2008 р., коли наша країна вступила у СОТ. Цей же рік ознаменувався також початком найбільшої економічної кризи останніх років, у зв'язку з чим, національна економіка зазнала помітних змін. Характерним показником таких змін є динаміка експорту та імпорту товарів у перед та посткризовий періоди (рис. 2.4, 2.5).

Як показує динаміка основних показників зовнішньої торгівлі за останні 10 років економіка України пройшла декілька основних етапів. Перший ознаменувався перевищенням обсягів експорту над імпортом і позитивним сальдо зовнішньої торгівлі, як товарами, так і послугами. У 2006 р. імпорт товарів в українській економіці перевищив експорт на 5,2 млрд дол. США, що стало причиною зниження загального сальдо зовнішньоторговельного балансу до від'ємного значення в – 2,9 млрд дол. США. З цього моменту цей показник вже не ставав позитивним і почався наступний етап розвитку національної економіки, що завершився кризою. Єдиною позитивною тенденцією при цьому, що згладжує загальну негативну картину, є стабільно позитивне сальдо в сфері послуг, яка протягом всього аналізованого періоду була джерелом валютних надходжень.

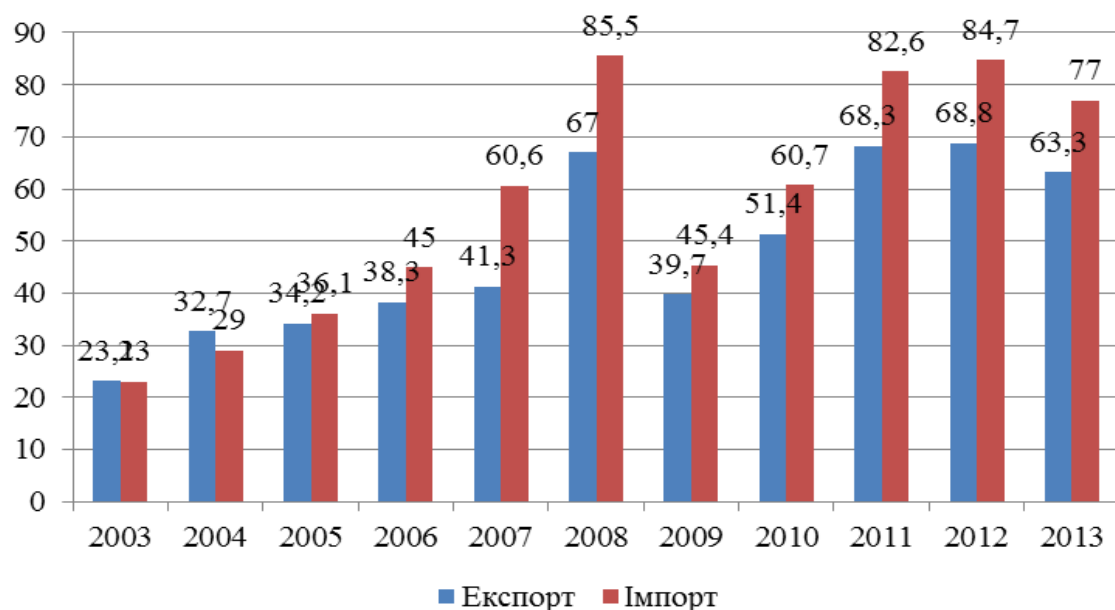

Рис. 2.4. Динаміка експорту/імпорту товарів та послуг України за 2003-2013 рр., млрд дол. США [32]

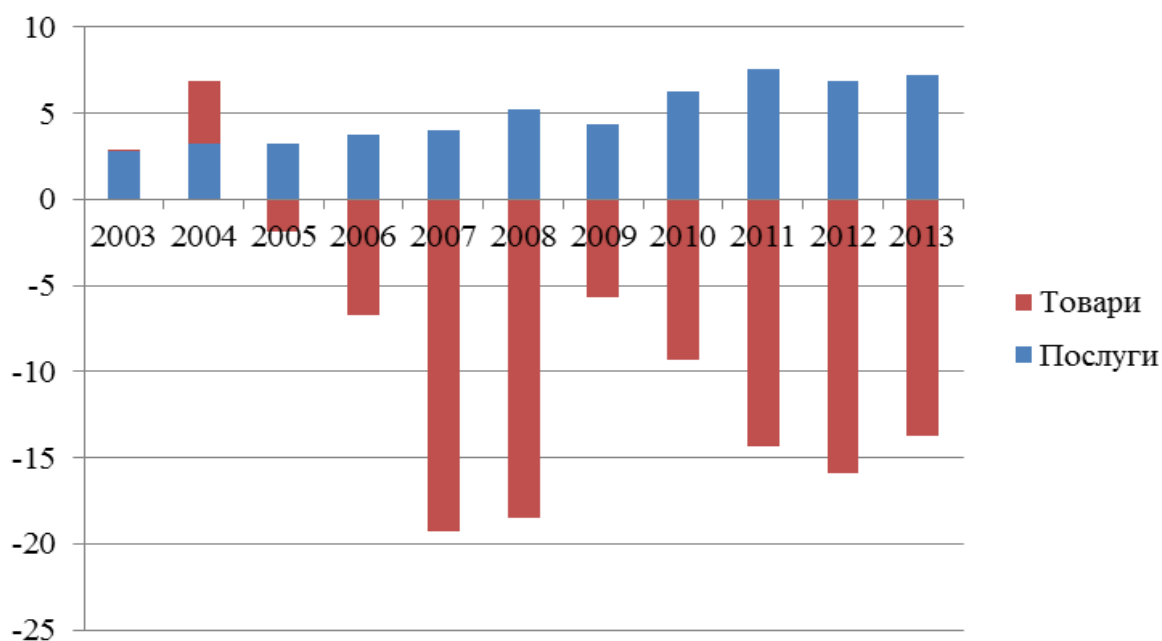

Рис. 2.5. Сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів та послуг економіки України за 2003-2013 рр., млрд дол. США (розраховано автором за [32, 31])

Аналіз показників зовнішньої торгівлі доводить тезу про те, що в 2008 р., після вступу України до СОТ, за нашою країною остаточно закріпився статус імпортоорієнтованої. До кінця року імпорт перевищив експорт на 16,9 %, та навіть незважаючи на деяку позитивну динаміку в посткризовий період

збільшення сальдо зовнішньоторговельного балансу до позитивних значень найближчим часом без кардинальних економічних перетворень представляється малоймовірним. Для цього економіка України, як вже не раз зазначалося, повинна переорієнтуватися на випуск високотехнологічної продукції для заміщення імпорту.

Для дослідження процесу інтеграції важливий також аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі, що дасть можливість побачити, які напрямки зовнішньої інтеграції найбільш перспективні для національної економіки. Структуру і динаміку експортно-імпортних операцій за основними регіонами ілюструють табл. 1.3 і рис. 2.6, 2.7. На їх основі можна побачити ряд істотних аспектів розвитку економіки України в ХХІ ст.

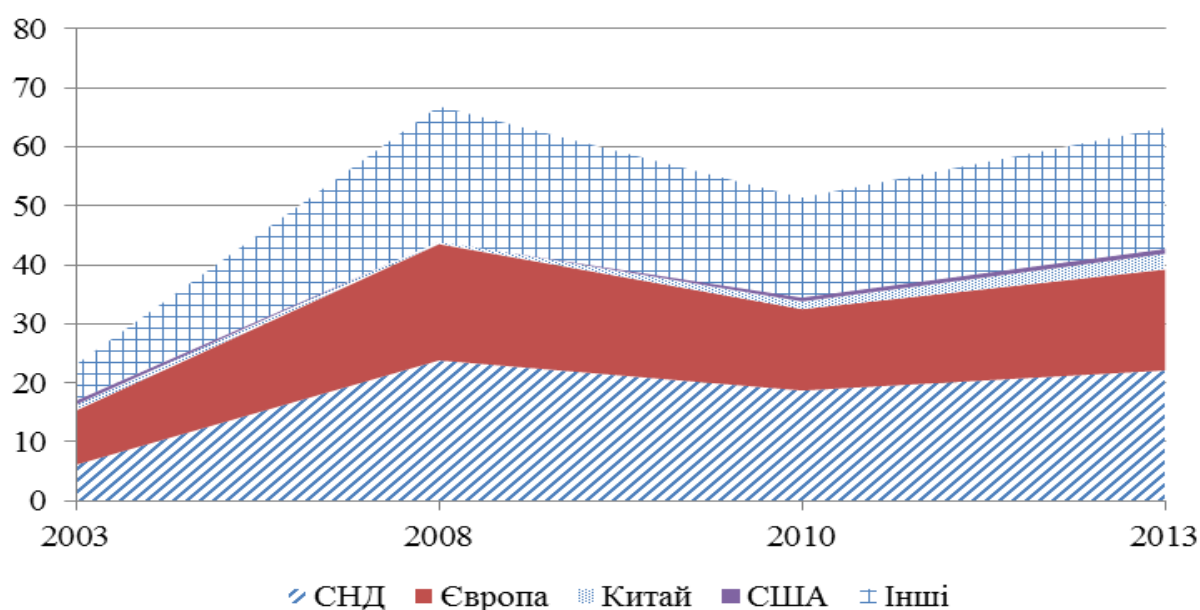

Рис. 2.6. Динаміка географічної структури експорту товарів з України
(млн дол. США) [32]

Серед них одним з найбільш показовим є висока питома вага зовнішньоторговельних операцій з країнами СНД. Протягом всього аналізованого періоду питома вага торгівлі з зазначеними країнами (насамперед з Росією) становила більше 30 % від усього обсягу експорту / імпорту товарів. У передкризовий період цей показник почав проявляти тенденцію до зниження, за рахунок збільшення питомої ваги торгівлі з країнами Європи. Особливо це

проявилось в істотному збільшенню обсягів імпорту насамперед з таких країн, як Німеччина, Італія, Польща, Франція та ін.

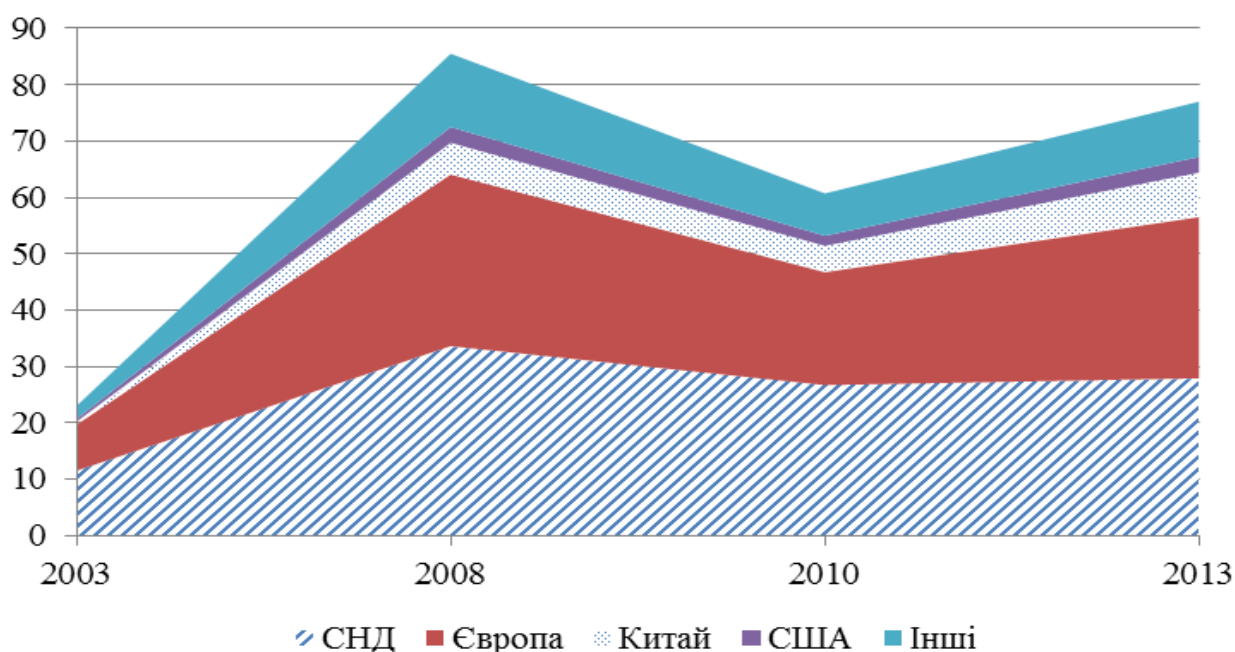

Рис. 2.7. Динаміка географічної структури імпорту товарів в Україну
(млн дол. США) [32]

З настанням кризи обсяги експортно-імпортних операцій впали за всіма напрямками і навіть сьогодні не відновили масштаби кінця 2007-початку 2008 років. Багато підприємств були змушені переорієнтувати свою продукцію на покупців з інших країн, що зрештою призвело до істотного збільшення імпорту насамперед з азіатських регіонів та Австралії.

Ще одним характерним аспектом динаміки географічної структури зовнішньої торгівлі України є колосальні темпи зростання імпорту та експорту з Китаю. За останні 10 років обсяги імпорту з цієї країни зросли більш ніж у 35 разів, що, як відомо, призвело до банкрутства величезного числа національних виробників. При цьому безліч товарів не тільки з Китаю, але і з всього південно-східного азіатського регіону можуть і повинні вироблятися в нашій країні, тому що тільки таким шляхом можна забезпечити подальший розвиток і зростання національної економіки. Однак для цього необхідно чітко закріплення стратегії імпортозаміщення в програмних документах з розвитку

промисловості, які, як буде видно нижче, мало враховують цей негативний аспект.

При дослідженні теоретичних основ неоіндустріалізації було відзначено, що найважливішим аспектом цього процесу є переорієнтація вітчизняної промисловості на випуск високотехнологічної продукції, що користується попитом по всьому світу. При цьому стан справ з експортом вітчизняної продукції свідчить про зворотні процеси – вітчизняні промислові підприємства, як і раніше, орієнтовані на експорт не кінцевого високотехнологічного продукту, а проміжної сировини або товарів неглибокої переробки.

Це доводить товарна структура експорту та імпорту (дод. В). Загальний обсяг експорту товарів з України в 2010 р. становив 52,2 млн дол. США і збільшився на 29 %, що свідчить про настання періоду поживлення після кризи 2008-2009 рр. Однак якщо подивитися на структуру товарного експорту, то можна побачити, що таке зростання в основному забезпечувався збільшенням вивезення продукції чорної металургії, яка є ключовою статтею українського експорту. Традиційними лідерами з експорту крім металургії, частка якої в загальному обсязі випуску становить 72,6 %, стала також хімічна і нафтохімічна промисловість, які відправляють на експорт 59 % виробленої продукції і машинобудування – 72,3 %. Не в останню чергу це обумовлюється значним збільшенням ціни металу на світовому ринку в посткризовий період, що означає збільшення залежності національної економіки від кон'юнктурних і цінових коливань, а не від якості та ефективності роботи власної промисловості.

У період з 2009 р. також спостерігається тенденція до збільшення від'ємного сальдо за такими статтями експорту, як мінеральні продукти та хімічна промисловість, текстиль, полімерні матеріали і т.д. Особливо несприятлива ситуація ось уже не перший рік складається в секторі машин і механізмів, електротехнічного обладнання та інших високоточних приладів, які якщо й виробляються вітчизняними підприємствами, то у вкрай низьких обсягах. У 2011 р. перевищення імпорту над експортом за даними статтями товарообігу склало більше 89 % або 6036,1 млн дол. США.

Як уже не раз зазначалося, основними векторами зовнішньоекономічної інтеграції на сьогодні для України виступають східний, представлений Єдиним економічним простором та МС, і західний, представлений ЄС. При цьому рух по кожному з цих векторів передбачає різні сценарії і механізми інтеграції, які, відповідно, будуть здійснювати різний вплив на національну економіку. У зв'язку з цим пропонується провести аналіз макроекономічних ефектів від реалізації кожного з сценаріїв зовнішньоекономічної інтеграції.

Що стосується ЄС, то на сьогодні перед Україною відкривається можливість укладення договору про асоціацію та поглиблену зону вільної торгівлі [169]. Реалізація даної можливості фактично є пріоритетом для національного уряду, який ще з середини 2000-х взяв курс на євроінтеграцію. Укладення Договору передбачає послідовне проходження стадії переговорів, підписання угоди та її остаточну ратифікацію на рівні ЄС, країн-учасниць ЄС і України. На момент весни 2013 р. укладення даного договору перебувало на проміжній стадії (між першою і другою), так як вже угода про асоціацію була частково парафована, проте не підписано повністю і тим більше не ратифікована. Угода про асоціацію, як найважливіший етап європейської інтеграції української економіки несе для неї як переваги, так і загрози. Основні з них представлені в табл. 2.6.

Сама угода про асоціацію включає в себе багато розділів і підрозділів, в яких описується порядок та механізм впливу на ті чи інші сфери суспільно-економічних відносин. Серед них найбільш об'ємним є розділ, що описує економічну і секторальну інтеграцію. Він включає в себе положення щодо співпраці в 28 сферах, серед яких варто відзначити співпрацю у сфері: макроекономіки; бюджетної політики та публічних фінансів; оподаткування; транспорту та космосу; промислової, металургійної та сировино видобувної галузі; фінансів і банківської справи; сільського господарства та рибної ловлі; зайнятості та соціальної політики; охорони здоров'я та освіти; культури, туризму і спорту; транскордонного та регіонального співробітництва та ін.

Таблиця 2.6

Перспективи й обмеження у співпраці в рамках інтеграції України у східному та західному напрямках

Інтеграція в західному напрямі		Інтеграція у східному напрямі	
Переваги (перспективи)	Загрози (обмеження)	Переваги (перспективи)	Загрози (обмеження)
Поліпшення регуляторного механізму та запровадження прозорості системи контролю за економікою	Банкрутство багатьох українських підприємств, зокрема промислових, унаслідок посилення конкуренції	Поновлення коопераційних зв'язків, у т.ч. у сфері високотехнологічних виробництв	Посилення конкуренції з боку більш масштабного та організаційно розвинутого російського капіталу
Поліпшення відносин у трикутнику «влада-бізнес-громадськість»	Збільшення витрат національних виробників та уряду на адаптацію до норм і стандартів ЄС	Здешевлення енергоносіїв і, як наслідок, скорочення їх навантаження на собівартість	Перетворення України на сировинний або напівфабрикатний придаток технологічних виробництв МС, перш за все Росії, через розвиток у МС власних виробництв за значущою для вітчизняного експорту номенклатурою
Пожвавлення економічної активності та збільшення обсягу реальних інвестицій	Випереджаюче зростання імпорту над експортом за збільшення від'ємного сальдо торговельного балансу	Ліквідація або зменшення адміністративних бар'єрів на шляху експорту на ринки країн МС	Втрата об'єктів інтелектуальної власності у процесі реалізації проектів співробітництва
Приріст ВВП	Обмеження розвитку національного високотехнологічного виробництва як нерентабельного порівняно з європейським	Відсутність потреби в переході на нові технологічні стандарти	Підвищення рівнів тарифного захисту за низкою товарних груп призведе до порушення взятих при приєднанні до СОТ зобов'язань щодо зв'язування рівнів тарифного захисту
Збільшення обсягів експорту та прискорення темпів розвитку експортоорієнтованих галузей економіки	Подальше закріплення за Україною статусу сировинного придатку, перш за все, з агропромисловою спрямованістю	Збільшення місткості ринку збуту вітчизняних товарів	Збереження існуючого низького рівня енергоефективності
Доступ до нових технологій та матеріалів	Збільшення кількості загроз для національної економіки внаслідок нестабільної ситуації в Євразії	Розширення інвестиційної співпраці	МС передбачає втрату Україною економічного суверенітету, на відміну від зони вільної торгівлі з ЄС
Гармонізація українського та європейського законодавства і його лібералізація	Погіршення торговельно-економічних відносин із країнами СНД із багатьма негативними наслідками		Збільшення залежності від проблем розвитку російської економіки, в т.ч. цін на енергоносії

Один тільки перелік напрямів, за якими здійснюватиметься поглиблене співробітництво України, показує, наскільки серйозними будуть зміни в національній економіці та законодавстві. При цьому здійснення таких змін потребує колосальних матеріальних і фінансових витрат з боку українського уряду, бізнесу та суспільства, у зв'язку з чим у разі підписання зазначеної угоди українське суспільство чекає перехід на справді нову модель життя. Особливо слід зупинитися на тій частині угоди про асоціацію, яка буде регламентувати торговельні відносини. Її імплементація матиме для національної економіки не менше наслідків, так як саме торгівля є основною зовнішньоекономічних відносин.

За оцінками, через п'ять років, після створення зони вільної торгівлі (далі – ЗВТ) з ЄС організаційно-економічно та інституційно національна економіка має змінитися кардинально. При цьому далеко не всі нововведення будуть здійснювати позитивний вплив, так як на даний момент велика частина українських суб'єктів господарювання функціонують по абсолютно іншій парадигмі.

Особливо це стосується тих галузей економіки, в яких до цих пір сильна роль держави, так як після укладення угоди про асоціацію, велика частина підприємств у них залишиться без бюджетної підтримки і будуть змушені зіткнутися з потужними європейськими виробниками. Це особливо боляче вдарить по інноваційному та високотехнологічному сектору національної економіки, на який в процесі неоіндустріалізації покладається найбільш відповідальна роль. Разом з ними збитки можуть понести також і експортноорієнтовані підприємств, які без держсубсидій на експорт будуть нести додаткові витрати. Те ж стосується і можливості створення великих вертикально інтегрованих корпорацій, які в своїй більшості, згідно з положеннями про захист конкуренції, можуть підпасти під антимонопольні норми європейського законодавства, а тому так і не будуть створені.

Наявність не тільки позитивних, а й негативних наслідків для національної промисловості від укладення договору про створення ЗВТ з ЄС

підтверджується також прогнозними дослідженнями, проведеними незалежними європейськими дослідницькими центрами CEPS і ECORYS [29; 30]. Зведений аналіз інформації, викладеної в їхніх доповідях, представлено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Наслідки для української промисловості від угоди про ЗВТ с ЄС [184]

	CEPS		ECORYS	
	<i>Приріст виробництва в Україні</i>	<i>Приріст торговельного балансу з ЄС</i>	<i>Приріст виробництва в Україні</i>	<i>Приріст торговельного балансу з ЄС</i>
Мінерали	-2,2%	-27,2%	-	-
Металургія, в т.ч.:	+6,8%	+3,6%	-	-
- чорні метали			+2,6%	+8,0%
- металеві вироби			+5,8%	+14%
Машинобудування, в т.ч.:	+2,6%	+5,9%	-	-
- транспортне обладнання			+3,3%	-2,0%
- самохідні транспортні засоби та запчастини			+4,7%	-9,0%
- машини та електроніка			+7,4%	+30%
Легка промисловість	+6,2%	+2,7%	-	-
Харчова промисловість	+24,6%	+13,1%	-	-
Сільське господарство, в т.ч.:			-2,3%	-20,4%
- рибне та лісове господарство	+1,1%	-43,0%		
- м'ясо	+2,2%	-8,0%		
- тваринні та рослинні жири	+5,5%	-58%		
- цукор та солодощі	-4,7%	-260%		
- зернові культури	+1,1%	-6,0%		

Наведені цифри доводять, що економіка України після активізації євроінтеграційних процесів, змінитися суттєво. Дослідження показують, що ряд галузей національної промисловості демонструватимуть позитивну динаміку. Особливо це стосується металургії, яка за рахунок зниження митних зборів і збільшення попиту нарощуватиме обсяги виробництва за різними оцінками від 6,8 % до 9,4 %; важкого машинобудування – від 2,6 % до 15,4 %, а також деяких галузей харчової промисловості.

Однак збільшення темпів виробництва далеко не завжди призведе до збільшення сальдо торгового балансу, яке за рахунок істотного збільшення імпорту з багатьох галузей так і буде залишатися негативним. Так негативна динаміка буде спостерігатися у сфері виробництва мінералів -27,2 %, самохідних транспортних засобів і транспортного устаткування -11 %, напоїв і солодощів -3 % і -260 % відповідно. При цьому найбільшої шкоди, і це показують всі аналізовані прогнози, понесе вітчизняне сільське господарство, в якому буде одночасно спостерігатися і зниження темпів виробництва, внаслідок банкрутства неконкурентоспроможних підприємств, так і збільшення негативного сальдо торговельного балансу, через значне збільшення імпорту.

Далі пропонується провести аналіз впливу на національну економіку альтернативного, «східного» вектора інтеграції. На сьогоднішній день він представлений Митним союзом з Росією, Білоруссю та Казахстаном з перспективою формуванням єдиного економічного простору з цими країнами.

Як показує рис. 2.5 зазначений регіон, зокрема Росія, протягом останніх 10 років були і залишаються найбільшим ринком збуту виробленої в Україні продукції. Як показують дані статистики [136] тільки на одну Росію в 2013 р. довелося 23,9 % усього українського експорту, в той час як всі країни МС імпортували 34,9 % від всієї експортованої нашою країною продукції. Те ж стосується і українського імпорту, який більш ніж на третину забезпечується товарами, виробленими в країнах МС.

При цьому варто відзначити, що велику частину імпорту з СНД складають енергоресурси, частка яких у 2013 р. склала 62 %. Далі в структурі імпорту займає машинобудування – 11,5 %, хімічна промисловість – 9,8 %, продукція металургії – 6,4 %, продукти харчування та інші продукти сільського господарства, рибальства і лісництва – 2,7 %. У структурі експорту української продукції переважає машинобудування, частка якого в цьому ж році склала 31 %. Далі йдуть продукція металургії – 23,4 %; продукти харчування та інші продукти сільського господарства, рибальства і лісництва – 13,2 %, хімічна промисловість – 11,1 % та ін.

Виходячи з того, що процес участі української економіки в МС знаходиться навіть не на переговорній стадії, на відміну від угоди про асоціацію з ЄС, яка вже частково парафована, про економічні ефекти такої інтеграції можна судити лише поверхнево. Однак і це вже дає можливість зробити висновки про те, за якими напрямками будуть спостерігатися істотні зміни, зокрема в режимі і характері зовнішньої торгівлі. Основні з них – металургія, машинобудування та сільське господарство – наведено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Торгівельно-економічні аспекти інтеграції України до Митного союзу

Сфера економічних відносин	Перспективи та характер змін
Металургія	Висока місткість ринку металопродукції МС та перспективи розвитку енергетичного та машинобудівного сегментів відкриває можливість для збільшення експорту українського металу; потужність вітчизняних виробників труб та відсутність власного виробництва нержавіючих труб у Білорусі та Казахстані дає можливість до розширення позиції України у даному сегменті; при застосуванні антидемпінгових заходів національні виробники можуть втратити частину ринку; також це стримує розвиток найбільш перспективних напрямків у металургії.
Енергетика	Енергозалежність України від імпорту з МС призводить до необхідності пошуку шляхів зниження ціни на газ та нафту. Серед них найбільш перспективним є інтеграція до МС, в той час як гальмування цього процесу та євроінтеграція можуть призвести до подальшого зростання ціни на енергоресурси; високі експортні мита на деякі групи товарів всередині МС можуть призвести до скорочення темпів виробництва національних енергоресурсів;
Агропромисловий комплекс	Найбільш перспективними групами товарів, по яких очікується зростання товарообороту є соняшникова олія, насіння та макуха, зернові, цукор та кондитерські вироби; інтеграція до митного союзу відкриває можливості для українських виробників свинини та яловичини, за рахунок високої місткості ринку МС та скасування імпорتنих обмежень; введення додаткових митних тарифів на імпорт птиці із найбільших світових виробників (Бразилія та США), загрожує значним підвищенням цін на продукцію птахівництва; при вступі до МС Україна буде вимушена переглянути деякі домовленості в рамках СОТ, що може негативно відбитися на торгівлі із третіми країнами та призвести до додаткових втрат.

Окремо слід зупинитися на перспективах науково-технічного та інноваційного співробітництва України і країн МС, так як саме ця сторона економічних відносин є ключовою в процесі неоіндустріального переозброєння

національної економіки. Незважаючи на певну науково-технічну відсталість країн МС і України від передових держав світу, саме в цій сфері для нашої країни відкриваються найбільш привабливі перспективи, зумовлені низкою причин.

Як уже не раз зазначалося, високотехнологічні підприємства в Україні та країнах МС протягом багатьох років були включені в єдині технологічні ланцюжки. Вони давали можливість сконцентрувати значні людські, матеріально-технічні та фінансові ресурси, які забезпечували випуск наукоємної продукції в значних обсягах. З розривом цих ланцюжків масштаби діяльності і ефективність роботи окремих підприємств значно впало, проте спадщина народногосподарського комплексу в принципі залишилася незмінною. Збереглися подібні по принципам роботи і технологічним особливостям виробничі потужності, методи управління і менталітет ведення бізнесу. Це дозволило навіть у важкі для національних економік часи зберігати високий рівень торговельної та виробничої кооперації, який підтверджується значними обсягами зовнішньої торгівлі.

Все інше прямо чи опосередковано впливає з цього чинника. Наприклад, однією з найбільш перспективних високотехнологічних сфер співробітництва України та МС є військово-промисловий комплекс, який протягом багатьох років залишається двигуном технологічного прогресу для багатьох країн. На сьогодні більше 400 російських підприємств у цій сфері мають тісні торговельно-економічні та технічні зв'язки з українськими партнерами. Останні, у свою чергу, на 70 % забезпечуються російськими постачальниками комплектуючих, без чого зупинилася б робота практично всього українського ВПК. Найбільш характерними прикладами цього є ДАХК «Артем», ЗМКБ «Прогрес», завод «Фіолент» і багато інших. При цьому країни МС також є одними з провідних імпортерів готової продукції українських підприємств, таких як «Мотор-Січ» і ВО «Зірка» [71].

Аналогічна ситуація склалася і в авіабудуванні, яке ось вже багато років як потребує побудови цілісної і чіткої моделі взаємодії між українськими та

російськими партнерами. Практично кожен великий проект, що розробляється українськими авіабудівними заводами і конструкторськими бюро, реалізується за активної співпраці з російськими партнерами, доказом чому служать такі приклади як розробка і виробництво літаків АН-72, АН-140, АН-38, АН-124, а також авіаційні двигуни Аі-222-25, ТВ3-117 та інше. При реалізації проектів з інтеграції українського авіабудівного комплексу важливо пам'ятати, що саме ця галузь ось вже багато років як є однією з конкурентних переваг всієї національної економіки. У зв'язку з цим слід максимально використовувати його для отримання вигод від членства в будь-якому інтеграційному проекті, особливо МС.

Серед інших перспективних галузей науково-технічного співробітництва України та МС, варто також виділити ракетно-космічну галузь, зокрема сферу виробництва ракетноносіїв і бойових ракетно-космічних комплексів, освоєння нових технологій у сфері сільськогосподарського машинобудування, транспорту, суднобудування, атомної промисловості, нафтогазового машинобудування тощо.

Розрахунки, проведені в рамках спільних досліджень української та російської академії наук [59; 72; 106] доводять тезу про те, що на сучасному етапі інтеграція України і МС дозволить істотно збільшити показники ефективності та продуктивності функціонування практично всіх галузей економіки. Їх результати наведено в табл. 2.9.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що участь української економіки в будь-якому з інтеграційних проектів зробить істотний вплив на її подальший розвиток. При цьому вплив буде тим сильнішим, чим тісніше буде взаємодія, як на галузевому рівні, так і на рівні окремих господарюючих суб'єктів. За результатами аналізу впливу сучасних інтеграційних процесів на національну економіку можна зробити наступні висновки:

сучасний стан та динаміка зовнішньоторговельних відносин демонструють стійкий зв'язок національної економіки з двома основними

зовнішньоторговельними партнерами – ЄС і Росією. Товарообіг з ними – це 2/3 від усіх експортно-імпортних операцій, що здійснюються національними господарюючими суб'єктами;

Таблиця 2.9

Наслідки для української промисловості від інтеграції до МС [185-187]

Види промисловості	Приріст виробництва в Україні
Сільське господарство та мисливство	+2,2%
Лісове господарство та рибальство	+1,75%
Видобуток вугілля, торфу, уранової руди та вуглеводнів	+7,95%
Видобуток інших корисних копалин	+4%
Харчова промисловість	+1,1%
Легка та паперово-целюозна промисловість	+1,4%
Хімічна та нафтохімічна промисловість	+2,9%
Металургійне виробництво	+4,1%
Машинобудування	+6,2%
Виробництво електроенергії	+3,4%
Будівництво	+6,9%
Валовий випуск (всього)	+3,26%
ВВП	+2,2%

стан інтеграційних процесів з ЄС на сьогодні перебуває на більш глибокій стадії, зумовленої складанням і частковим парафування угоди про асоціацію та поглиблену зону вільної торгівлі. Остаточне підписання та ратифікація цього договору призведе до значних структурних і кількісних змін у національній економіці, насамперед у таких галузях, як сільське господарство, легка і харчова промисловість, а також машинобудування. По окремих позиціях у цих галузях очікується збільшення обсягів кінцевого випуску, проте в цілому вони знаходяться під загрозою через значне збільшення конкуренції і припливу більш дешевої імпортової продукції;

з точки зору формування курсу на неоіндустріалізацію, який передбачає створення великих вертикально інтегрованих і високотехнологічних національних корпорацій за активної участі в цьому процесі держави, інтеграція шляхом підписання договору про асоціацію в тому вигляді, в якому він існує нині, неприпустима. Це пояснюється значним обмеженням ролі

держави в процесах регулювання економіки, істотними монопольними обмеженнями, а також загрозою остаточного витіснення з ринку вітчизняних виробників наукомісткої продукції;

інтеграція на просторі СНД, де основним проектом є Митний Союз з Росією, Білоруссю і Казахстаном з перспективою створення Єдиного економічного простору на сьогодні є менш перспективною з точки зору її реалізації на практиці, однак більш привабливою з точки зору позитивних ефектів для національної економіки. Це пояснюється фактичним тісним економічним зв'язком господарюючих суб'єктів, які вже багато років поєднані в єдині ланцюжки створення вартості. При цьому загальний макроекономічний ефект від такої інтеграції, так само як і ефект для окремих галузей промисловості, практично по всіх позиціях буде позитивним. У той же час не варто забувати про економіко-політичні загрози та ризики, які в разі активізації інтеграційних процесів на пострадянському просторі здатні здійснити значний деструктивний ефект на національну економіку;

аналіз ефектів від інтеграції України з МС показав, що з точки зору формування курсу на неоіндустріалізацію він відкриває більшу кількість перспектив, оскільки дасть можливість відновити існуючі колись ланцюжки зі створення товарів з високою доданою вартістю, в першу чергу в сфері авіабудування, ракетно-космічній галузі, оборонно-промислового комплексу, суднобудування, транспорту та ін. При цьому перспективи науково-технічного співробітництва України і країн МС не виключають можливість участі в цьому процесі фахівців з інших, більш розвинених країн.

2.3. Нормативно-законодавче забезпечення курсу на неоіндустріалізацію національної економіки

Дослідження нормативно-правових засад формування курсу України на неоіндустріалізацію свідчить, що цілеспрямована політика щодо формування

відповідних умов, скасування загроз та перешкод неоіндустріальному розвитку національної економіки, створення механізмів його підтримки, знаходиться у початковому стані, не дивлячись на доволі великий нормотворчий шлях у цій сфері. Слід зазначити, що правове поле з цієї проблематики формувалось у двох напрямках, а саме:

законодавче обґрунтування формування та реалізації державної промислової політики України.

нормативне забезпечення національного стратегічного курсу на європейську (у т. ч. євроатлантичну) інтеграцію [112; 113].

Реалізація основних правових та регуляторних заходів по цим двом напрямкам у контексті неоіндустріалізації національної економіки при їх впровадженні може мати побічний ефект внаслідок певної різноспрямованості цілей та неузгодженості певних організаційно-економічних механізмів. Оскільки процес формування нового індустріального курсу в національній економіці стосується водночас економічної політики держави у промисловій сфері, на рівні регіонів, у соціальних відносинах, екології з конкретизацією реалізації на всіх щаблях управління, доцільно здійснити дослідження нормативно-правових документів у цій сфері. Основні нормативні документи в сфері промислової політики України представлено у табл. 2.10.

Перша Концепція державної промислової політики України, яка була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. № 272, мала за мету призупинення спаду промислового виробництва, забезпечення модернізації, структурної перебудови і сталого розвитку промисловості України в умовах переходу до ринку, зростання добробуту народу та інтеграції країни у систему світових господарських зв'язків [182].

Її прийняття було обумовлене необхідністю визначення напрямів та інструментів активізації промислового та науково-технічного потенціалу країни, кризовим станом промисловості, необхідністю запобігти процесу деіндустріалізації.

Документ визначав принципи, на яких ґрунтується стратегія державної

промислової політики, основні науково-технічні і виробничі пріоритети стратегічні національні напрями промислової політики у галузевому та регіональному аспектах.

Таблиця 2.10

Основні нормативні документи в сфері промислової політики України

№	Назва документу	Дата прийняття	Джерело
1.	Концепція державної промислової політики України	Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. № 272	http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/272-96-п
2.	Концепція державної промислової політики	Схвалено Указом Президента України від 12 лютого 2003 р. № 102/2003	http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/102/2003
3.	Концепція проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року	Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 липня 2008 р. № 947-р	http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/947-2008-р
4.	Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки	Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1174	http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1174-2003-п/print1331111274499071
5.	Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року	Проект	http://industry.kmu.gov.ua/industry/control/uk/publish/article?art_id=67333&cat_id=57966
6.	Про схвалення концепції проекту загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості на період до 2020 року	Проект (в стані обговорення)	-

Відповідні заходи були розраховані на реалізацію у 1996-2000 рр. і мали характер надзвичайних, враховуючи необхідність подолання низки негативних тенденцій, зокрема недостатню орієнтацію на виробництво промислової продукції кінцевого споживання, переважно застарілі технології, надвисоку матеріало- та енергоємність виробництва, втрату ринків збуту, розрив багатьох виробничих ланцюжків тощо.

З позицій тематики дослідження документ основним завданням державної промислової політики на початковому етапі її реалізації (1996-

2000 рр.) визначав збалансованість розвитку зовнішньоекономічного підприємництва, забезпечення рівності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з юридичної точки зору, захист їх інтересів на основі міжнародних норм і принципів участі у інтеграційних процесах із забезпеченням економічної незалежності України, захисту внутрішнього ринку, підтримки національного товаровиробника.

Наступну Концепцію державної промислової політики, яка чинна і зараз, було прийнято у 2003 р. [77]. Вона передбачає реалізацію стратегії випереджаючого розвитку та євроінтеграції, яка була визначена у Посланні Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки». Документ визначав стратегію та засоби реалізації державної промислової політики, основні напрями державної промислової політики у сферах реформування системи управління промисловістю, структурної та інституційної політики та розвитку ринкових відносин, науково-технічної, інноваційної, інвестиційної політики, політики у сфері внутрішнього і зовнішнього ринків, управління державною власністю, фінансово-кредитної, кадрової, соціальної, екологічної політики. Також документ визначав регіональні та галузеві особливості державної промислової політики та етапи реалізації концепції.

Поглиблення процесів інтеграції у світову економіку, насамперед євроінтеграція називається у числі основних принципів державної промислової політики. Концепція визначає напрям інтеграції національної економіки в світову, перш за все, у високотехнологічних секторах промисловості: авіакосмічній промисловості, приладобудуванні, інформаційних технологіях, виробництві техніки для агропромислового комплексу, нових матеріалів, сучасного енергетичного обладнання, військової, побутової техніки [77].

Задля практичної реалізації цієї концепції було розроблено Державну програму розвитку промисловості на 2003-2011 рр., яка спрямована на створення конкурентоспроможного промислового комплексу для розв'язання

основних завдань соціально-економічного розвитку України в умовах інтеграції та глобалізації [44]. Документ відмічає особливу важливість для розвитку інтеграційних процесів вступ України до СОТ та констатує мінімальну участь промисловості в процесах глобалізації (відсутність вітчизняних ТНК, які б працювали на міжнародних ринках, невелика питома вага дочірніх підприємств світових виробників, низький рівень міжнародних коопераційних зв'язків).

Головною відмінністю Державної програми розвитку промисловості від попередніх концепцій було чітке визначення пріоритетних виробництв, які можуть сприяти досить швидкому підвищенню рівня промислово-технологічної переробки та підвищення конкурентоспроможності продукції на міжнародних ринках (табл. 2.11). Державна програма передбачала реалізацію комплексу заходів у сферах реформування системи управління промисловістю, прискорення інституційних перетворень, удосконалення структури промислового виробництва, посилення інноваційної спрямованості розвитку промисловості, збільшення конкурентних можливостей промисловості, а також визначала регіональні, соціальні та екологічні аспекти її розвитку.

Цільові завдання програми були структуровані у три послідовних взаємопов'язаних етапи:

підготовчий етап (2003 р.);

середньостроковий етап (2004-2006 рр.);

довгостроковий етап (2007-2011 рр.).

Як свідчать дані, приведені в табл. 2.12, пріоритетними виробництвами, що визначені Державною програмою розвитку промисловості на 2003-2011 рр., є ті, що відносяться до III та IV технологічних укладів. Це ще раз підтверджує тезу про те, що на сучасному етапі національна економіка та промисловість України значно відстає від сучасних тенденцій, не лише фактично, але і номінально, адже навіть у програмних документах практично не приділяється уваги сучасному високотехнологічному виробництву. Відзначимо, що першому етапі Програма передбачала створення умов для активізації державних зусиль щодо розвитку промисловості.

Таблиця 2.11

Пріоритетні виробництва національної економіки [152, 45, 47]

Галузь	Тех. уклад	Види виробництв
Машинобудування	IV	Виробництво авіаційної і ракетно-космічної техніки, приладобудування, суднобудування, автомобілебудування, епо ефекво новітнього рухомого складу та іншого обладнання для залізничного транспорту, міських автобусів великої та особливо великої місткості, дорожньобудівельної техніки, комунального машинобудування, енергетичних агрегатів – паливних елементів та техніки на їх основі, верстато-інструментальне, енергетичне і сільськогосподарське машинобудування, окремі виробництва електронної техніки та засобів зв'язку
Металургійна промисловість	III	Виробництво тонкого автомобільного листа, високоміцних та водо- і газопровідних труб з покриттям, алюмінієвої фольги і губчастого титану, сталевих канатів та арматури.
Хімічна і нафтохімічна промисловість	IV	Виробництво мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин, високоефективних коагулянтів і флокулянтів для очищення природних і стічних вод, синтетичного корду, полімерів та виробів з них, магнітних стрічок та рентгенівської плівки на лавсановій основі, товарів побутової хімії, автомобільних шин і гумотехнічних виробів, зокрема епо ефективни конвеєрних стрічок.
Деревообробна промисловість	III	Виробництво фанери, картону, спеціальних видів паперу, деревно-стружкових та деревно-волокнистих плит, меблів, виробництво сірників.
Промисловість будівельних матеріалів	III-IV	Виробництво високоякісного скла, крейди, фракційного щебеню, тонких облицювальних плит з граніту та бруківки сучасного дизайну, великоформатних керамічних облицювальних плит та плит для підлоги епо ефективн, високоякісної керамічної цегли, санітарної кераміки, облицювальних та архітектурно-будівельних виробів із природного каменю, теплоізоляційних базальтових матеріалів та виробів, епо ефективних виробів із пористих бетонів, новітніх матеріалів для будівництва, ремонту та утримання автомобільних доріг.
Легка промисловість	I	Поглиблена переробка льону, шкірсировини, швейне та трикотажне виробництво.
Харчова промисловість	I	Виробництво розширеного асортименту харчових продуктів поліпшених поживних та смакових властивостей, лікувально-профілактичних продуктів і препаратів з рослинної сировини, харчових домішок, продуктів термічної обробки та швидкого приготування.

На другому етапі – реалізацію основних трансформацій, що забезпечуватимуть перетворення промисловості у високоефективну систему на засадах самовідтворення та стабільного прискореного розвитку. На третьому –

здійснення певних інвестиційних заходів, спрямованих на розвиток промислової політики.

Слід зробити наголос на двох моментах, що визначили напрями подальшої нормотворчої діяльності у сфері промислової політики. По-перше, це перша хвиля світової фінансово-економічної кризи 2008-2010 рр., яка спричинила значущі негативні наслідки для розвитку національної економіки. Попередні концепції і програми були розроблені ще в докризові часи, тому не могли враховувати змін, які спричинила криза у розвитку промисловості.

По-друге, замовником Державної програми розвитку промисловості було Міністерство промислової політики України, яке 31 травня 2011 р. у зв'язку зі створенням Міністерства економічного розвитку і торгівлі України припинило своє існування. Отже, правонаступником Міністерства промислової політики України в частині формування та реалізації промислової політики стало Міністерство економічного розвитку і торгівлі. 24 грудня 2012 р. Президент України утворив Міністерство промислової політики України шляхом реорганізації Державного агентства України з управління державними корпоративними правами та майном. Така «рокіровка» не пройшла без наслідків для нормотворчої діяльності і «нове старе» Міністерство презентувало проект Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 р. [78]. У проекті концепції посилено «інтеграційний» аспект, як при формулюванні мети – підвищення конкурентоспроможності економіки і забезпечення входження України в коло економічно розвинутих країн світу за рахунок створення сучасного, інтегрованого у світове виробництво і здатного до інноваційного розвитку промислового комплексу, так і при визначенні шляхів вдосконалення організаційного устрою промисловості – капіталізація, вертикальна та горизонтальна інтеграція підприємств, розвиток корпоративного сектору [78]. Утворення великих вертикально інтегрованих об'єднань, на думку авторів проекту концепції, сприятиме активізації інноваційної діяльності та забезпеченню зростання конкурентоспроможності промислового виробництва,

залученню іноземних інвестицій та технологій.

Доцільно згадати, що Заключний звіт про результати виконання Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 р. 17 травня 2012 р. презентувало не Міністерство економічного розвитку і торгівлі, основним завданням якого згідно з п.3 Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затвердженого Указом Президента України від 31.05.2011 № 634 є, зокрема, формування та забезпечення реалізації державної промислової політики, науково-технічної політики в промисловості, нормативно-правового регулювання у цих сферах, а також розроблення та організація реалізації державних цільових програм розвитку промисловості України, а Державне агентство України з управління державними корпоративними правами та майном [56].

І ось останній документ сфери формування промислової політики у національній економіці – це проект постанови «Про схвалення концепції проекту загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості на період до 2020 року», який знаходиться у стані обговорення [1]. Доцільно зазначити, що підготовка цього документа є обов'язковим етапом розробки і виконання державних цільових програм, який передбачено Порядком розроблення та виконання державних цільових програм, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106 [120]. І проект концепції містить всі необхідні підрозділи, що вимагає відповідний порядок, зокрема визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма; дослідження причин її виникнення та обґрунтування необхідності її розв'язання саме програмним методом; мета програми; визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів; шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання програми; очікувані результати її виконання, визначення її ефективності; оцінку фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання програми.

Однак слід зазначити, що починаючи з 1998 р. – року прийняття Стратегії

інтеграції України до Європейського Союзу [140], Україна постійно заявляє про європейський вектор розвитку. Отже логічним уявляється у контексті гармонізації правової бази такої інтеграції враховувати європейський досвід з цього питання. У 2002 р. Європейська Комісія приймає спеціальне комюніке «Промислова політика у Європі, що розширяється» [194]. Досягнення конкурентоспроможної економіки бачиться головною метою промислової політики в Європі. Під конкурентоспроможністю уявляється здатність економіки забезпечити його населення високим та зростаючим рівнем життя і високим рівнем зайнятості на стійкій основі. Створення структурних змін у промисловій політиці – ідея наступного документу 2004 р. [185]. Посилення промислового виробництва у країнах Європейського Союзу, використання інтегрованого підходу до промислової політики обговорюються у комюніке 2005 р. [193]. Інтегрована промислова політика Європи у еру глобалізації на перший план висуває конкурентоспроможність та стійкий розвиток [166]. Промисловість є основою нової моделі зростання економік країн ЄС, як зазначає Стратегія «Європа 2020» [182].

Змістовний аналіз цих документів дозволяє зробити низку концептуальних зауважень щодо основних принципових моментів державної промислової політики, які мають бути покладені в основу формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки. Нажаль вітчизняні концептуальні і програмні документи не враховують ці моменти. Промислова політика у Європі по суті є матричною. Вона передбачає поєднання горизонтальних (міжгалузевих) заходів, що сприятимуть досягненню цілей економічного розвитку, і вертикальних (секторальних) заходів, спрямованих на селективну підтримку окремих галузей. На підтримку цієї тези говорять дослідження зарубіжних авторів, таких як Д. Родрик [D. Rodrik] [208], К. Ейджинджер, С. Сібер [K. Aiginger, S. Sieber] [164], вітчизняних вчених, зокрема О. Амоша, В. Вишневський, В. Дементьєв, Л. Збаразська [3; 24].

Так у спеціальному комюніке Європейської Комісії зазначається: «*The Commission is committed to the horizontal nature of industrial policy and to avoid a*

return to selective interventionist policies. Nevertheless, the scope of policy instruments should not be seen just as only very broad horizontal measures. For industrial policy to be effective, account needs to be taken of the specific context of individual sectors. Policies need to be combined in a tailor-made manner on the basis of the concrete characteristics of sectors and the particular opportunities and challenges that they face»¹ [193]. Як зазначають О. Амоша, В. Вишневський, Л. Збаразська, у практиці країн промислового авангарду політика матричного типу застосовується сьогодні як інструмент формування інноваційної моделі розвитку національних економік і неоіндустріалізації на базі передових технологій [3].

Як у попередніх, так і в останньому проекті Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості на період до 2020 р. матричний підхід до формування промислової політики не використовується.

Другий момент полягає в тому, що при формуванні програми розвитку необхідно усвідомлювати, що промислові підприємства переважною більшістю належать до приватного сектору. Отже володарі промислових підприємств мають бути на рівні з урядом головними суб'єктами у процесі реалізації промислової політики. Тому у цьому контексті особливої уваги набувають питання діалогу влади та бізнесу, формування механізмів державно-приватного партнерства. Такими механізмами у Європі є групи вищого рівня (*HLG – High Level Groups*), Європейські технологічні платформи (*ETP – European Technology Platforms*) та Спільні технологічні ініціативи (*JTI – Joint Technology Initiatives*). Групи вищого рівня – це дорадчі органи управління, до яких залучаються представники уряду та власники ключових підприємств галузі. Європейські технологічні платформи – це форуми провідних промисловців, що мають за мету узгодження широкого кола дослідницьких та технологічних

¹ Комісія здійснює промислову політику горизонтальної природи, щоб уникнути повернення до політики селективних інтервенцій. Проте, масштаб інструментів політики не слід розглядати тільки як дуже широкі горизонтальні заходи. Для того, щоб промислова політика була ефективною, слід взяти до уваги специфічний контекст окремих секторів. Політику слід спеціально комбінувати на основі конкретних характеристик галузей і специфічних можливостей і викликів, з якими вони стикаються.

питань. Спільні технологічні ініціативи – це спеціальні організаційні структури, які призначено для вирішення завдань технологічних платформ.

Європейська концепція технологічних платформ дозволяє забезпечити: стратегічний вибір наукових напрямів, дослідження ринкового потенціалу технологій, врахування точок зору зацікавлених сторін – держави, промисловості, науковців, контролюючих органів, споживачів продукції, активне залучення країн Євросоюзу, залучення суспільних і приватних джерел фінансування [205]. Технологічні платформи були створені за рахунок об'єднання ресурсів Європейського Союзу і великих промислових виробників з метою активізації наукових досліджень та розробок, необхідних для потреб сучасного виробництва. У Європі технологічні платформи є важливим елементом галузевих заходів промислової політики. Нажаль у вітчизняному проекті організаційно-економічні механізми державно-приватного партнерства не розроблено.

А невизначеність із засобами залучення бізнесу до реалізації програми розвитку промисловості обумовлює низку питань щодо складу учасників програми та їх фінансових внесків. Так у концепції проекту загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості на період до 2020 р. зазначається, що її фінансування в необхідних обсягах передбачається здійснювати за рахунок коштів державного бюджету, виходячи з наявних фінансових ресурсів, власних коштів підприємств та інших джерел, у т. ч. за рахунок створення умов для залучення іноземного капіталу. Певне протиріччя викликає наявність в одному реченні «необхідних обсягах» та «виходячи з наявних фінансових ресурсів», тобто ситуація, коли наявних фінансових ресурсів буде недостатньо для фінансування в необхідних обсягах взагалі не розглядається. Але головне не це. Концепцією передбачається, що на проведення перспективних науково-дослідних робіт зі створення нового обладнання, приладів та технологій світового рівня буде використовуватись до 5 % ВВП України. Це твердження викликає величезний сумнів з урахуванням основних тенденцій у фінансуванні національної науки, коли Закон України «Про наукову і науково-технічну

діяльність», що передбачає відповідне фінансування у розмірі не менш ніж 1,7 % ВВП на рік не виконується [156; 42]. Крім того, зіставлення відповідних «планових цифр» у Європі, де у числі завдань Стратегії розвитку-2020 фінансування наукових досліджень та розробок (*R&D*) на рівні 3 % ВВП [182] та в США, де 3 % ВВП – обсяг фінансування НДДКР у числі завдань адміністрації Президента [207], говорить на надлишковий оптимізм вітчизняних урядовців.

Більш того, головна ідея концепції, що українська промисловість конкуруватиме у світі на основі інновацій є безпідставною. Як зазначають провідні фахівці з цього питання, в Україні істотно виснажений науково-технічний потенціал, необхідний для масштабних диверсифікованих інновацій. Причина – спустошливі руйнування в період перехідних 90-х років у комплексі «освіта – наука – виробництво». Але і у сучасних умовах, ситуація не покращується – ні з фінансуванням, ні з організацією ефективної взаємодії секторів вказаного комплексу та їх суб'єктів [3].

Частка ВВП, що витрачається на НДДКР в Україні в 2,5-5 разів менша, ніж у провідних країнах світу. Питомі витрати на наукові дослідження в розрахунку на одного науковця в Україні майже втричі менші ніж у Росії, у 18 разів – ніж у Бразилії, в 34 – ніж у Південній Кореї і більше ніж у 70 разів – ніж у США [42].

Середньорічні обсяги фінансування освіти і науки в Україні багато років у рази відстають від світових лідерів: витрати на освіту в Україні в розрахунку на душу населення (з урахуванням паритету купівельної спроможності (далі – ПКС)) менші, ніж у Євросоні в 5,1 рази та ніж у США – в 7,2 рази; витрати на НДДКР в розрахунку на одного дослідника, зайнятого у цій сфері (з урахуванням ПКС), менші, ніж в Китаї в 1,7 рази, Євросоні – 5,4, США – 8,3 рази. Абсолютна сума витрат на НДДКР у середньому за період 2000-2008 рр. (з урахуванням ПКС) була меншою, ніж в Російській Федерації у 8 разів, Китаї – 35, Євросоні – 75, США – 162 рази (рис. 2.8) [3].

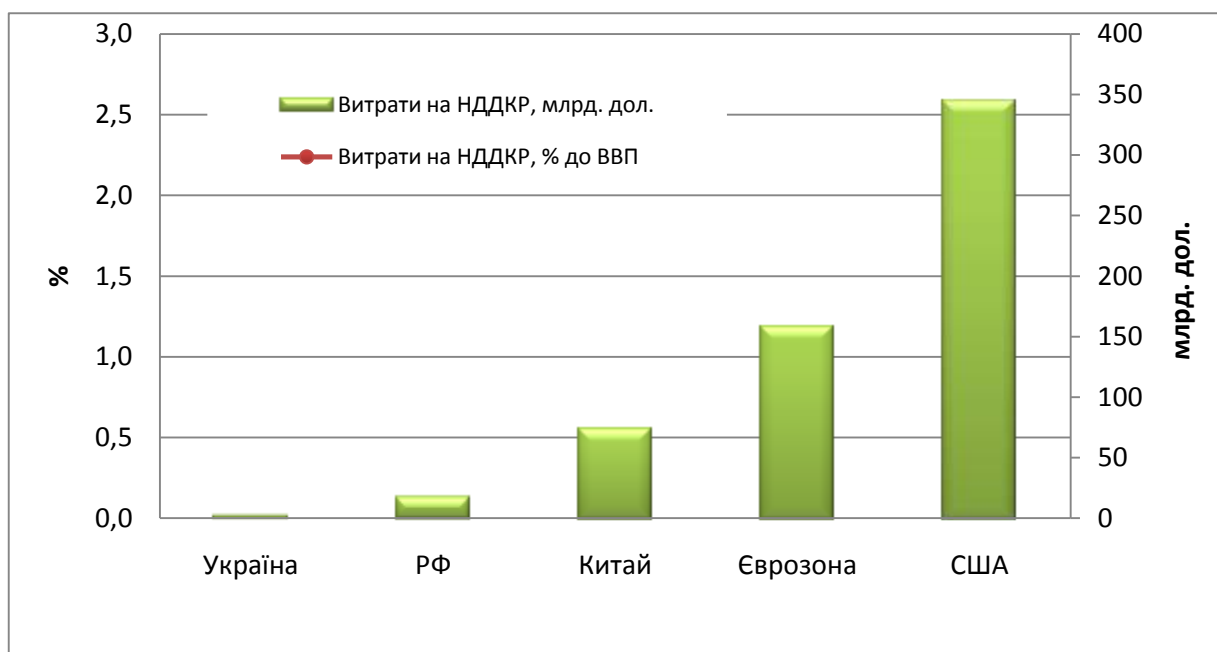

Рис. 2.8. Витрати на НДДКР у країнах світу (2000-2008 рр. у середньому) [191]

Доцільно відмітити, що низький рівень фінансування науки в Україні не є наслідком тільки браку коштів. Головною перешкодою у цьому напрямку є неадекватне інституціональне середовище, яке заохочує не інноваційне генерування доходів, а укріплення приватної економічної влади.

Так витрати бізнесу на реалізацію інновацій порівнянні з витратами на утримання політичних партій, спортивних клубів, хабарі тощо [23]. «Нез'ясовним» тоді є і факт, що в умовах ніби то відсутності грошей збільшується фінансування силових відомств (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Фінансування з Державного бюджету відомств України [192]

Відомство	2010 р.	2012 р.	Приріст, %
Генеральна прокуратура	1216,36	2476,40	103
СБУ	2322,01	3129,12	35
МВС	9678,95	12667,75	31
НАН України	2193,00	2438,97	11

Неефективними залишаються інститути власності, конкуренції, оподаткування, суспільно-політичні, адміністративні норми тощо. Отже при формуванні курсу на неоіндустрілізацію національної економіки доцільно враховувати інституціональний чинник. Отже відновлення сфери НДДКР є

ключовою умовою успішного розвитку національної економіки в умовах формування курсу на неоіндустріалізацію. Вкрай необхідне на всіх щаблях управління чітке усвідомлення того, що задля інноваційного розвитку національної економіки потрібне значне (майже у два рази) збільшення державного фінансування науки. Для того, щоб зрівняти витрати України на НДДКР з витратами провідних країн світу потрібно починаючи з 2013 р. збільшувати фінансування на 0,25 % відсоткових пункти щорічно, при цьому витрати на НДР з Державного бюджету мають складати від 0,5 % ВВП у 2013 р. до 1 % у 2020 р., з інших джерел фінансування – від 0,8 % до 2 % відповідно (табл. 2.13 та рис. 2.8). З урахуванням сучасних економічних реалій такий перебіг подій у фінансуванні НДДКР може вважатись фантастичним, але ж наведені цифри виглядають як яскраві індикатори того, у якому напрямку слід рухатись з означеної проблеми.

У документах Європейського Союзу щодо розвитку промисловості особливу увагу приділено сектору малих та середніх підприємств (*SME – Small and Medium Enterprises*). Так у спеціальному комюніке Європейської Комісії 2010 р. зазначається, що «*SMEs make up some 2/3 of industry's employment and a large share of EU industry's growth and jobs potential is to be found in its lively and dynamic SMEs. Promoting the creation, growth and internationalisation of SMEs thus has to be at the core of the new EU integrated industrial policy*»² [166].

У всіх вітчизняних концептуальних та програмних документах щодо розвитку промисловості відповідні заходи не конкретизовано за видами підприємств, а отже не можуть бути однаково ефективними. Для виправлення цієї ситуації можна запропонувати підхід, докладно викладений у роботі [2], згідно якому інструменти державного регулювання мають бути диференційованими за типами об'єктів (див. табл. 2.14).

² Мали та середні підприємства забезпечують біля 2/3 зайнятих у промисловості і велику частку промислового зростання у ЄС, та робочі місця, які потенційно можна знайти, містяться саме у живих і динамічних малих та середніх підприємствах. Таким чином, забезпечення створення, зростання та інтернаціоналізації малих та середніх підприємств має бути у центрі нової інтегрованої промислової політики ЄС.

Таблиця 2.13

Фінансування науково-дослідних робіт в Україні та ЄС (прогноз до 2020 р. у цінах 2005 р.)

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
УКРАЇНА																
ВВП України, млрд. дол.	86,2	107,8	142,7	180,1	117,2	136,4	165,2	180,2	195,4	208,2	222,5	239,1	256,1	862,8	882,3	901,8
Витрати на НДР, млрд. дол., у т. ч.:	1,01	1,02	1,22	1,52	1,00	1,14	1,20	1,77	2,46	3,14	3,92	4,81	5,79	21,66	24,35	27,05
з Держбюджету	0,33	0,40	0,56	0,74	0,44	0,47	0,48	0,68	0,93	1,15	1,40	1,70	2,03	7,53	8,39	9,25
з інших джерел фінансування	0,67	0,62	0,66	0,78	0,57	0,67	0,72	1,08	1,53	1,99	2,52	3,11	3,76	14,13	15,96	17,80
Витрати на НДР, % до ВВП, у т. ч.:	1,17	0,95	0,85	0,85	0,86	0,83	0,73	0,98	1,26	1,51	1,76	2,01	2,26	2,51	2,76	3,00
з Держбюджету	0,39	0,37	0,39	0,41	0,37	0,34	0,29	0,38	0,48	0,55	0,63	0,71	0,79	0,87	0,95	1,03
з інших джерел фінансування	0,78	0,58	0,46	0,43	0,48	0,49	0,44	0,60	0,78	0,96	1,13	1,30	1,47	1,64	1,81	1,97
ЄВРОСОЮЗ																
Витрати на НДР, % до ВВП	1,82	1,85	1,85	1,92	2,01	2,10	2,19	2,28	2,37	2,46	2,55	2,64	2,73	2,82	2,91	3,00

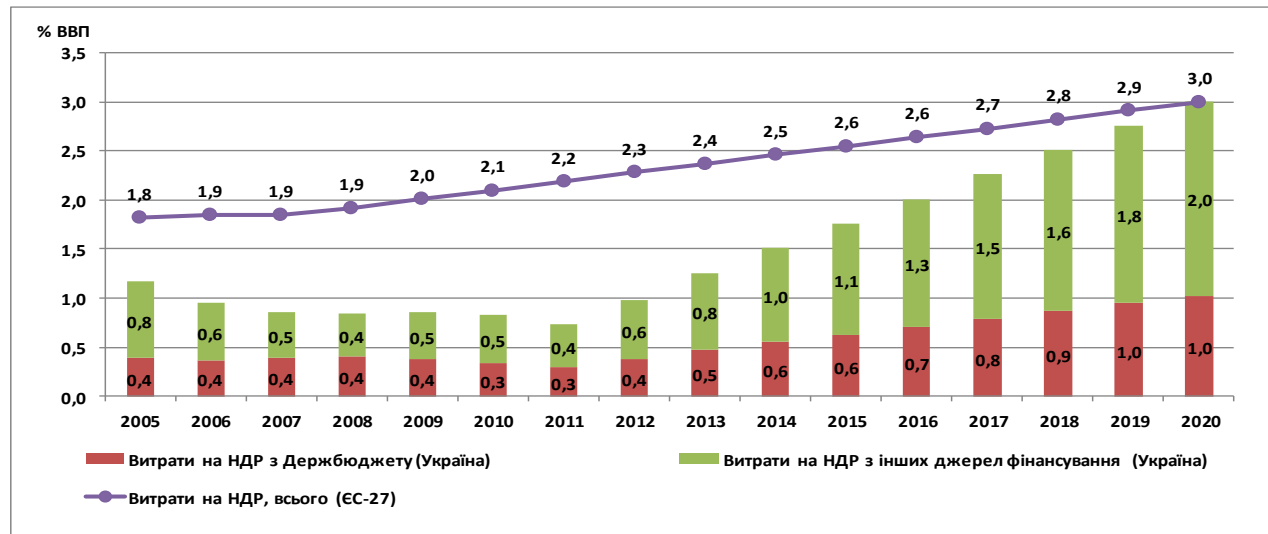

Рис. 2.9. Прогноз витрат на фінансування НДДКР в Україні [193-195]

Таблиця 2.14

**Основні інструменти державного регулювання
по типам промислових об'єктів [196]**

Типи об'єктів	Пріоритетні інструменти державної промислової політики
(А): державні та комунальні промислові підприємства	Реструктуризація, державні заклади, субсидії, прямі інвестиції
(Б₁): приватні промислові підприємства олігопольного сектору (великий бізнес)	Курсова політика, митна політика, нетарифне регулювання ЗЕД
(Б₂): приватні промислові підприємства конкурентного сектору (малий і середній бізнес)	Податкові пільги, прискорена амортизація, державна підтримка кредитів, регулювання конкурентного середовища

Таким чином, аналіз нормативно-правового забезпечення курсу на неоіндустріалізацію національної економіки дозволяє зробити певні висновки. Реалізація задекларованої стратегії євроінтеграції не бачиться без врахування відповідного європейського досвіду, аналіз якого дозволяє стверджувати, що уряду доцільно переходити від селективної підтримки певних галузей до промислової політики матричного типу. Така політика поєднує як вертикальну (галузеву), так і горизонтальну (інноваційну) політику. Практика визначення пріоритетних галузей та видів економічної діяльності є хибною внаслідок провалів держави. Як показує зарубіжна практика, вертикальні заходи більшою мірою відносяться до функцій бізнесу і мають бути заздалегідь погоджені з домінуючими власниками у відповідних галузях.

Враховуючи деіндустріалізацію останніх років, найвірогідним перебігом подій у промисловості буде конкуренція на основі інновацій у вузьких сегментах пріоритетних галузей. Досягнення цього можливе лише за умов ефективної інтеграції провідних вітчизняних підприємств у глобальні ланцюжки створення вартості (*GVC – Global Value Chains*) та належного фінансування вітчизняних НДДКР. А більшість промислових секторів продовжуватимуть конкурувати на основі наявних дешевих природних і трудових ресурсів.

Для забезпечення взаємодії бізнесу і влади в напрямку реалізації

промислової політики необхідним уявляється формування нових структур, аналогічних зарубіжним *ETP* та *JTI*, для погодження основних завдань та визначення обсягів їх фінансування по формах(державні замовлення, субсидії, податкові пільги, прямі і портфельні інвестиції та ін.) і джерелах (уряд, українські підприємства, зарубіжні інвестори).

Висновки до розділу 2

Отже, проведений аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку національної економіки у контексті її неоіндустріалізації дає можливість зробити такі висновки.

1. Аналіз стану та динаміки макроекономічних показників та промислового виробництва демонструє поступовий вихід національної економіки із кризи 2008-2009 рр. та повернення до попередніх темпів економічного зростання. Але з огляду на те, що і до кризи основні галузі української економіки і промисловості були у незадовільному стані позитивна динаміка основних показників не може слугувати доказом того, що національна економіка йде по шляху прогресу та зміцнення. За останні 20 років в національній економіці України спостерігався спад виробництва практично по всім ключовим групам товарів, що стало наслідком деіндустріалізації та денаціоналізації промисловості, зниження її інноваційної та технологічної компоненти. За весь досліджуваний період так і не створено дієвої концепції розвитку національного господарства, яка б відповідала вимогам часу та давала можливість окреслити чіткі перспективи розвитку України у майбутньому. З огляду на це можна констатувати відсутність чітко сформованого курсу на неоіндустріалізацію національної економіки, адже у зворотному випадку Україна мала б чіткі орієнтири для подальшого розвитку. Відсутність сформованого курсу на неоіндустріалізацію підтверджується тим фактом, що

на відміну від провідних країн світу, в Україні постійно мала місце тенденція до скорочення обсягів фінансування науково-дослідної діяльності і, як наслідку, зменшення кількості освоєних нових видів продукції та технологій. В кінцевому підсумку це створило ситуацію, коли у всій національній економіці практично відсутні конкурентоздатні виробники товарів 5-го та 6-го технологічного укладів, які в XXI сторіччі має бути основою економіки.

2. Аналіз сучасного стану інтеграційних процесів та їх впливу на національну економіку показав, що головними інтеграційними проектами, в які у найближчий час може бути включена Україна, є Митний союз із Росією, Білоруссю та Казахстаном та поглиблена зона вільної торгівлі з ЄС. Кожен із цих несе як вигоди, так і загрози, що обумовлені особливостями зовнішньоекономічного співробітництва. При цьому стан інтеграційних процесів з ЄС на сьогодні перебуває на більш глибокій стадії, що зумовлено складанням і частковим парафування угоди про асоціацію та поглиблену зону вільної торгівлі. Після її остаточного підписання в окремих галузях промисловості очікується збільшення обсягів кінцевого випуску, проте в цілому вони знаходяться під загрозою суттєвих збитків через значне збільшення конкуренції і припливу більш дешевої імпортової продукції. Також договір про асоціацію з ЄС несе значні загрози для реалізації проекту по неоіндустріалізації української економіки, так як після його підписання очікується значне зменшення ролі держави у процесах регулювання економіки, поява нових антимонопольних обмежень, а також остаточне згортання в Україні високотехнологічного виробництва.

Інтеграція в рамках МС з Росією, Білоруссю і Казахстаном із подальшим створенням Єдиного економічного простору (далі – ЕЄП) на сьогодні є менш перспективною з точки зору її реалізації на практиці, однак більш привабливою з точки зору позитивних ефектів для національної економіки. Аналіз ефектів від такої інтеграції показав, що точки зору неоіндустріалізації він відкриває більше перспектив, оскільки надасть можливість відновити існуючі колись ланцюжки зі створення товарів з високою доданою вартістю, в першу чергу в

сфері авіабудування, ракетно-космічної галузі, оборонно-промислового комплексу, суднобудування, транспорту та ін.. При цьому перспективи науково-технічного співробітництва України і країн МС не виключають можливість участі в цьому процесі фахівців з інших, більш розвинених країн.

3. Аналіз нормативно-правового забезпечення курсу на неоіндустріалізацію національної економіки показав, що реалізація задекларованої стратегії євроінтеграції не бачиться без врахування відповідного європейського досвіду, дослідження якого дозволяє стверджувати, що уряду доцільно переходити від селективної підтримки певних галузей до промислової політики матричного типу. Така політика поєднує як вертикальну (галузеву), так і горизонтальну (інноваційну) політику. Враховуючи деіндустріалізацію останніх років, найвірогідним перебігом подій у промисловості буде конкуренція на основі інновацій у вузьких сегментах пріоритетних галузей. Досягнення цього можливе лише за умов ефективної інтеграції провідних вітчизняних підприємств у глобальні ланцюжки створення вартості та належного фінансування вітчизняних НДДКР. Для забезпечення взаємодії бізнесу і влади в напрямку реалізації промислової політики необхідним уявляється формування нових структур, аналогічних зарубіжним *ETP* та *JTI*, для погодження основних завдань та визначення обсягів їх фінансування по формах(державні замовлення, субсидії, податкові пільги, прямі і портфельні інвестиції та ін.) і джерелах(уряд, українські підприємства, зарубіжні інвестори).

Основні результати дослідження, викладені в даному розділі, опубліковано в роботах [12, 93, 97, 100, 102].

РОЗДІЛ 3

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ З ФОРМУВАННЯ КУРСУ НА НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Оцінка методичних підходів та моделей формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки

Для реалізації концептуальних положень формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки доцільним уявляється проаналізувати відповідні методичні підходи та моделі. Одразу слід зазначити, що ідея неоіндустріалізації економіки лежить у площині економічної політики держави, і якоїсь загальновизнаної моделі, яка б кількісно чи підтверджувала, чи спростовувала б необхідність проведення неоіндустріалізації не існує.

Як було вже показано у першому розділі роботи, умовна формула першої фази індустріалізації (1920-1940 рр.) виглядає так [8; 40]:

$$\text{Індустріалізація} = \text{Електрифікація} + \frac{\text{Механізація}_{\text{народного}}}{\text{господарства}} \quad (3.1)$$

Зміст другої фази індустріалізації – неоіндустріалізації виглядає так:

$$\text{Неоіндустріалізація} = \frac{\text{Вертикальна}_{\text{інтеграція}}}{\text{виробництва}} + \frac{\text{Автоматизація}_{\text{народного}}}{\text{господарства}} \quad (3.2)$$

Отже логічним уявляється обґрунтування ефектів неоіндустріалізації шукати у площині її складових – вертикальної інтеграції та автоматизації. Так засновник ідеї неоіндустріалізації в Росії С. Губанов для підтвердження тези про її ефективність методом «від протилежного» показує, скільки національного багатства втрачає економіка внаслідок дезінтегрованості виробництв.

Так природні ресурси, розвідані і підготовлені до залучення в

господарський обіг – нафта, газ, деревина, кольорові і чорні метали, мінерали, біоресурси тощо – вже підраховані і входять до складу національного багатства. Їх вилучення означає скорочення національного багатства. Якщо видобувні ресурси не спрямовуються на внутрішнє виробництво продукції з високою доданою вартістю, а продаються чи проїдаються, значить країна непродуктивно витрачає своє національне багатство, тоді як мільйони людей зазнають нужду, залишаючись безробітними [39].

Спрощена модель дозволяє отримати числове підтвердження сказаного (без урахування екологічного збитку, інших великих втрат):

$$W_i = W_0 - w_0 + w_0 * k * m = W_0 + w_0 * (k * m - 1) \quad (3.3)$$

де W_i – національне багатство країни на початок поточного року;

W_0 - національне багатство країни на початок минулого року;

w_0 - вартість видобутих природних і інших ресурсів у минулому році;

k - частка видобутих ресурсів, що переробляється внутрішньою промисловістю;

m - мультиплікатор доданої вартості в промисловості.

Підстановкою усереднених реальних значень за даними за 2000-2008 рр. визначається знак приросту. В розглянутому випадку він негативний:

$$W_i = W_0 + w_0 * (0,5 * 1,8 - 1) = W_0 - 0,1 * w_0. \quad (3.4)$$

Отже, знак прирощення від'ємний для всього періоду 2000-2008 рр. Отримана оцінка вказує на щорічне зменшення національного багатства в обсязі 10 % вартості видобутої сировини. Зокрема, обсяг скорочення національного багатства тільки в межах 2008 р. був еквівалентним 3,2 % ВВП. У період 2000-2008 рр. зростання ВВП дійсно відбувався на основі скорочення національного багатства.

Друга лінія міркувань щодо вертикальної інтеграції відноситься до мікроекономічного рівня та бере свій початок з публікації спеціалістів відомої консалтингової компанії *McKinsey* Дж. Стакі [*J. Stuckey*] та Д. Уайта [*D. White*] [211]. Ця компанія спеціалізується на вирішенні задач стратегічного управління суб'єктами господарювання та веде співробітництво з великими світовими компаніями, державними установами та некомерційними організаціями. На їх думку, вертикальна інтеграція – це спосіб координувати різні складові галузевого ланцюга в умовах, за яких не вигідна двостороння торгівля. Рішення щодо інтеграції мають прийматися за сукупністю критеріїв, які наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Критерії рішень з інтеграції

Стартові капіталовкладення	Трансакційні витрати	Трансакційні ризики	Ефективність координації
Інвестиції	Збір та обробка інформації	Вірогідність необґрунтованих цінових змін	Тривалість циклу, обсяг запасів
Розробка структур (систем)	Юридичні питання	Блокування доступу до джерел постачання або ринків збуту	Завантаження потужностей
Навчання персоналу	Постачання та збут	Витіснення з ринку (технічні зміни, нові вироби)	Ефективність постачання та збуту, якість

Рішення щодо інтеграції ускладнює той момент, що наведені критерії можуть вступати у протиріччя один із одним. Так, наприклад, зниження трансакційних витрат внаслідок інтеграції може вимагати значних капіталовкладень тощо.

Автори аналізують такі причини для проведення вертикальної інтеграції:

подолання «провалів» або «неспроможності» ринку;

створення та використання ринкової влади;

встановлення високих вхідних бар'єрів в галузь і проведення цінової дискримінації в різних сегментах ринку;

вертикальне «інтегрування вперед» для розвитку ринку, або заповнення прогалин після уходу з ринку гравців у випадку його занепаду.

Рішення щодо вертикальної інтеграції мають бути ретельно проаналізованими. Тому спеціалісти *McKinsey* пропонують такі аналітичні процедури для застосування методології інтеграції:

дезагрегація галузевого ланцюга (бізнес-структури) на елементарні стадії щодо можливостей придбання;

визначення учасників та класифікація трансакцій на кожній стадії;

визначення «провалів» ринку та існуючих передумов для отримання ринкової влади у рамках стратегічного аналізу;

прогнозування структурних змін у галузі та змін ринкової влади внаслідок реструктуризації ринку у рамках динамічного аналізу;

вибір стратегії вертикальної інтеграції та забезпечувальної організаційної структури.

Структурно-логічну схему прийняття рішень щодо вертикальної інтеграції наведено на рис. 3.1. Слід зробити низку принципів пояснень до рисунку. Так щодо «провалів» або неспроможності ринку. Вертикальний ринок слід вважати неспроможним, коли здійснювані на ньому трансакції надмірно ризиковані, а складання контрактів, які могли б застрахувати від цих ризиків, і контролювати їх виконання занадто дорого або неможливо. Слід наголосити на таких ознаках неспроможного вертикального ринку: обмежене число продавців і покупців; висока специфічність, довговічність і капіталомісткість активів; висока частота трансакцій. На неспроможному вертикальному ринку особливо проявляються невизначеність, обмежена раціональність і опортунізм [146].

Щодо квазіінтеграційних структур (стратегій), то довгострокові контракти, спільні підприємства, стратегічні альянси, ліцензії на право використання технологій, володіння активами і франчайзинг вимагають менших інвестицій і в той же час залишають суб'єктам господарювання інші альтернативи, ніж вертикальна інтеграція.

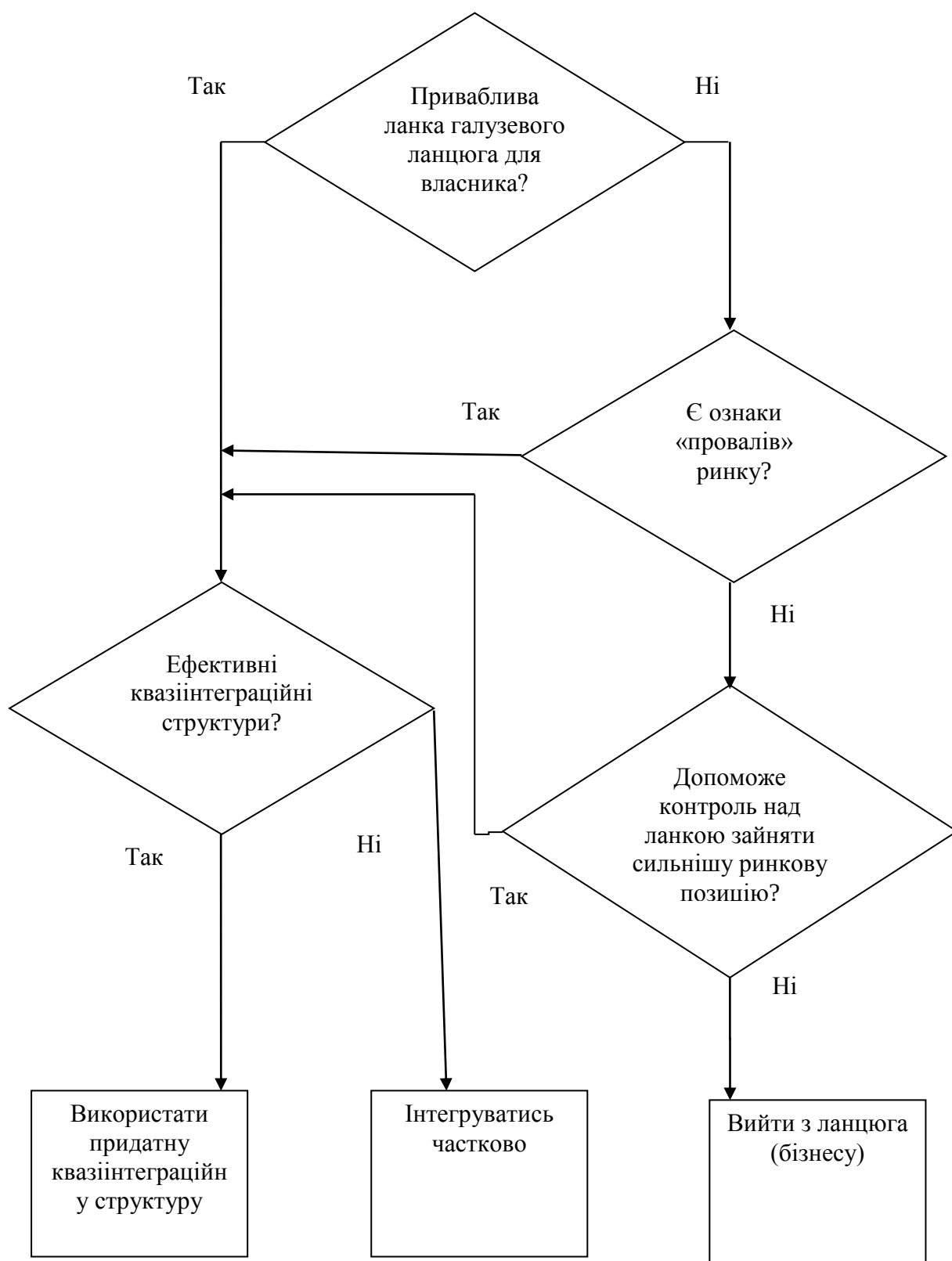

Рис. 3.1. Структурно-логічна схема прийняття рішень щодо вертикальної інтеграції [211]

Щодо ринкової влади, то у багатьох дослідженнях вона розглядається як здатність суб'єкта господарювання встановлювати та підтримувати ціну вищу за конкурентний рівень, тобто вищу рівня граничних витрат, як у випадку з умовами досконалої конкуренції [138].

Для оцінки ринкової влади використовується індекс Лернера:

$$\text{Індекс Лернера} = \frac{P - MC}{P} \quad (3.5)$$

де P – ціна, MC – граничні витрати.

Так спеціаліст зі злиттів та поглинань компаній П. Гохан стверджує, що позитивна різниця між ціною та граничними витратами не гарантує прибутку, отже фіксовані витрати можуть бути високими, що призведе до збитків. Тому компанії інтегруються для ефективного розподілу фіксованих витрат [36].

Базуючись на ґрунтовних дослідженнях Дж. Стакі [J. Stuckey] та Д. Уайта [D. White] свої висновки роблять вітчизняні дослідники. Так В. Шукалович, В. Трокоз доцільність застосування вертикальної інтеграції як стратегії розвитку суб'єкта господарювання розглядають крізь різницю функцій вигід двох альтернатив ведення бізнесу – в умовах вертикальної інтеграції та вільного ринкового обміну, яка повинна бути позитивною [157].

$$B_i - B_m > 0 \quad (3.6)$$

де B_i , B_m – функції вигод від ведення бізнесу в умовах вертикальної інтеграції та вільного ринкового обміну відповідно.

У даному випадку під функціями вигід розуміються вигоди, які отримуються в результаті сумісної дії трьох головних факторів: кількості ресурсів, їх ціни, технології за допомогою якої формується споживча цінність продукції за умов продуктового ланцюга. Перші дві змінні характеризують кількісну і якісну сторону матеріальної субстанції, а остання – наявний рівень

факторів виробництва, що їх трансформують. Фактично технологічний фактор акумулює в собі вартісній виразі нематеріальної субстанції, що уособлює наявний рівень знань та рівень розвитку та структуризації суспільства [157].

Заслужовують на увагу результати досліджень О. Питєєва, який розробив метод знаходження оптимальних параметрів інтеграційної взаємодії в моделях, які включають двох учасників (постачальник і споживач) і трьох учасників (постачальник, споживач і фінансова структура), що дозволяє визначати умови і величини оптимальних параметрів для інвестування у зниження середніх витрат і розвиток виробництва [118]. Головний висновок цього дослідження, що в ньому доведено необхідність задля виникнення стійкої інтеграційної взаємодії наявність власності партнера-кредитора в підприємстві-одержувачі кредиту, тобто наявність часткового або повного злиття.

Ефекти від вертикальної інтеграції в різних галузях економіки представлені в низці наукових праць, зокрема для машинобудування [83], сільського господарства [157], автомобільної промисловості [149; 138].

Ще один переконливий приклад на користь вертикальної інтеграції виробництв, на цей раз у інноваційній площині, демонструють білоруські дослідники В. Байнєв, О. Биков та ін. [18; 6]. Вони відмічають, що для забезпечення глобальної конкурентоспроможності необхідний перехід до інноваційної економіки. В умовах стрімкого подорожчання досліджень та розробок конкурентно-ринкове середовище постає «гальмом» на шляху створення та розповсюдження інновацій, а технологічно розвинені країни віддають перевагу інтеграції, монополізації ринків замість досконалої конкуренції [8].

Так модель О. Бикова дозволяє розрахувати інтеграційний (синергетичний) ефект від впровадження інновацій на n інтегрованих підприємствах:

$$E_{Hn} = n * PP (C_b - C_n) - Z_{ДРОВ} = n * PP (C_b - C_n) - (Z_{ДР} + n * Z_{ОВ}) \quad (3.4)$$

де E_{Hn} – загальний економічний ефект від впровадження нововведення, грошової одиниці;

n – кількість підприємств, що впроваджують нововведення, од.;

PP – обсяг реалізації продукції в натуральному обчисленні, од.;

C_b і C_n – собівартість виробництва і реалізації одиниці продукції відповідно по базовому і новому варіанту, грош. од.;

$Z_{ДРОВ}$ – витрати на дослідження і розробки, а також на освоєння виробництва інноваційної продукції, грош. од.;

$Z_{ДР}$ – витрати на дослідження і розробки, грош. од.;

$Z_{ОВ}$ – витрати на освоєння виробництва нової продукції на одиничному підприємстві, грош. од.

Висновок про те, що інтегроване середовище більш ефективна в плані генерування та поширення інновацій, ніж конкурентне, продемонстрований таким прикладом. Нововведення на одиничному суб'єкті господарювання забезпечує зниження собівартості одиниці продукції на $(C_b - C_n) = 10$ грош. од., однак, його впровадження пов'язано з витратами на дослідження і розробки $Z_{ДР} = 1\,000\,000$ грош. од. і освоєння виробництва $Z_{ОВ} = 100\,000$ грош. од., обсяг реалізації продукції на кожному одиничному суб'єкті господарювання $PP = 100\,000$ од. Результати розрахунку зміна загального економічного ефекту від впровадження нововведення в залежності від ступеня інтеграції суб'єктів господарювання галузі наведено в табл. 3.2.

Отже наведені розрахунки демонструють, що у конкурентному середовищі, де суб'єкти господарювання функціонують розрізнено, запропонована інновація неефективна. Ні на одному з n дезінтегрованих конкуруючих суб'єктів господарювання вона не буде реалізована, а галузь в цілому залишиться на попередньому рівні інноваційного розвитку.

Таблиця 3.2

Зміна загального економічного ефекту від впровадження нововведення в залежності від ступеня інтеграції суб'єктів господарювання галузі [73]

Кількість інтегрованих підприємств n , од.	Економія від зниження собівартості продукції в результаті впровадження нововведення ($n \cdot РП \cdot \Delta C$), грош. од.	Витрати на дослідження і розробки $З_{др}$, грош. од.	Витрати на освоєння виробництва нової продукції $n \cdot З_{ов}$, грош. од.	Загальний економічний ефект від впровадження нововведення E_H , грош. од.
1	1 000 000	1 000 000	100 000	-100 000
2	2 000 000	1 000 000	200 000	+800 000
5	5 000 000	1 000 000	500 000	+3 500 000
10	10 000 000	1 000 000	1 000 000	+8 000 000

Чим більше підприємств інтегровано в систему, тим більший ефект від впровадження інновації на кожному з суб'єктів господарювання і в галузі в цілому, який досягається в результаті відсутності дублювання витрат на дослідження і розробки великою кількістю конкуруючих фірм. Вони здійснюються один раз, а отримані результати розмножуються.

Звідси слід зробити найважливіший теоретико-методологічний висновок про те, що інноваційна економіка є якісно новим щаблем на шляху еволюції економічних систем, наступним за ринково-конкурентної моделлю і такою, що в чомусь її заперечує [6]. Отже інтеграція – необхідна умова неоіндустріалізації, тому логічним уявляється ефективність заходів з неоіндустріалізації оцінювати за допомогою інтеграційних ефектів.

Методологія кількісного оцінювання інтеграційних ефектів досить докладно розроблена, але не дивлячись на це слід зробити наголос на деяких принципових моментах щодо вибору того чи іншого підходу, а саме:

можливість застосування методики для дослідження ситуації та змістовної інтерпретації одержуваних результатів;

надійність та достовірність одержуваних результатів;

можливість враховувати структурні зрушення та якісні зміни в економіці;

наявність модельного інструментарію, що дозволяє застосовувати ту чи іншу аналітичну методику;

трудомісткість методики та витрати часу, необхідні на виконання аналітичних робіт [72].

Порівняльна характеристика моделей оцінювання інтеграційних ефектів наведена в дод. Д.

Грунтуючись на динамічних міжгалузевих моделях на основі таблиць «витрати-випуск», спільне дослідження інтеграційних ефектів різних форм економічного співробітництва України з країнами МС і ЄС в рамках ЄвразЕС провели Інститут народногосподарського прогнозування РАН, Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України та Центр інтеграційних досліджень Євразійського банку розвитку [72]. Метою цього дослідження стало визначення макроекономічного ефекту створення МС і ЄС Росії, Білорусі та Казахстану, визначення стану та перспектив розвитку інтеграційних зв'язків України з країнами МС, визначення найефективних напрямів розвитку інтеграційних процесів чотирьох країн. Головний висновок цього дослідження: розвиток найбільш великих економік пострадянського простору (Росії, України, Білорусії, Казахстану) пов'язаний з їх структурними змінами. Потенціал економічного зростання, що ґрунтується на сировинному експорті та морально застарілої переробної промисловості, близький до вичерпання. Отже прийнятні темпи розвитку можуть бути досягнуті за рахунок змін у загальній структурі економіки, розвитку промисловості та інших секторів. В цій роботі сформований міжгалузевий прогнозно-аналітичний комплекс моделей для чотирьох провідних країн. Такий підхід дозволяє моделювати спільну економічну динаміку, структурні зміни, і отримувати обґрунтовані оцінки можливих сценаріїв інтеграції на пострадянському просторі.

Базуючись на гравітаційних моделях, О. Шепотило розвиває методологію аналізу витрат і вигод торговельної політики альтернативних регіональних сценаріїв інтеграції [210]. Дослідницька методологія заснована на розбивці

рівняння гравітації, яке застосовується для розрахунку впливу розширення ЄС на інтеграційні стратегії країн – не членів. Зокрема досліджуються заходи впливу розширення ЄС в 2004 р. з точки зору України, робиться оцінка витрат неінтегрованості, що відбулася за рахунок торгівлі та інвестиційних потоків, а також аналізуються втрачені можливості для проведення структурних змін в українській економіці. За результатами дослідження робиться висновок, що, вступ до ЄС мав би позитивний вплив на загальні обсяги експорту і змінив би склад українського експорту у напрямку майже подвоєння експорту продукції переробної промисловості, вигоди від вступу до ЄС для України були б позитивними.

Аналізуючи розглянутий підхід, слід наголосити на невеликому періоді оцінювання параметрів запропонованих рівнянь, тому використання великої кількості пояснювальних змінних не є доречним. Точками для розрахунку відстаней між торгуючими країнами у моделі О. Шепотило вибираються столиці або великі міста, а не регіони з найбільшою часткою в обсязі виробництва. Введення в модель інструментальних змінних (права власності, тіньовий ринок, релігія і мова) не слід розглядати як слушне рішення, оскільки формування таких змінних обумовлює високий ступінь довільності. Значимість таких факторів для обсягів торгівлі може бути оцінена тільки експертним шляхом з відповідним зростанням ймовірності серйозних помилок.

Спільною рисою, притаманною гравітаційним моделям, є відсутність зв'язку між розвитком зовнішньої торгівлі та економічним зростанням країни. Відсутність замкнутої системи рівнянь робить модельні висновки досить тривіальними – наприклад, більший за своїми обсягами ринок може спожити більше продукції. Для констатації таких фактів не обов'язково було вдаватися до складних модельних побудов.

Слід зазначити, що методологічні підходи щодо обґрунтування інтеграційних ефектів лежать у площині обґрунтування переваг обраного заздалегідь певного вектору інтеграції. Проблема вибору ж самого вектору знаходиться у сфері політичних міркувань та очікувань.

Зовсім інший методологічний підхід до формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки обґрунтовується в наукових працях спеціалістів Інституту економіки промисловості НАН України [3; 24]. Вітчизняні науковці, на відміну від російських колег, розробляють концепцію інноваційної неоіндустріалізації, в основі якої лежить матрична промислова політика. В її основі лежить поєднання вертикальних (секторальних, галузевих) та горизонтальних (міжгалузевих, функціональних) заходів. Причому перевага віддається саме горизонтальним заходам. Секторальна політика бачиться як інструмент державного регулювання економіки. Створення найкращих умов для розвитку промислового виробництва на засадах його диверсифікованості, конкурентоспроможності, ресурсної ефективності ставиться на чільне місце у формуванні інноваційної політики матричного типу.

До числа інституціональних засад промислової політики матричного типу слід віднести глобальні ланцюжки вартості (*GVC – global value chains*) – сучасну просторову форму виробничо-розподільних відносин, що пов'язують підприємства різних країн [187]. По оцінкам Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) на них припадає 80 % обсягів світової торгівлі. Їх контролюють кілька десятків транснаціональних корпорацій, які сприяють прогресу країн, що розвиваються, розміщуючи лінії з виробництва своєї продукції по всьому світу, і саме від них залежать темпи економічного зростання і появу в економіці нових технологій. Очевидним є зв'язок між прямими іноземними інвестиціями та рівнем участі у світових виробничих ланцюжках. Так 67 % прямих іноземних інвестицій в світі вкладено саме в сектор послуг – половина з цих коштів пов'язано з виробничими ланцюжками [75]. Частка країн, що розвиваються, у експорті прямих іноземних інвестицій зросла з 12 % в 2000 р. до майже 30 % на початку 2012 р., а в імпорті – з 19 % до 56 % [52]. Ці країни прагнуть отримати і розширити доступ до глобальних ринків і включитися в ефективні глобальні ланцюжки.

Отже нагальною потребою для країн, що розвиваються є пошук свого місця в формуванні таких ланцюжків або у вже сформованих ланцюжках, у

тому числі за рахунок більш повного поділу праці та фокусування на тих нішах, в яких країна має очевидні переваги. З огляду на те, що саме ТНК обирають, кого включити в ланцюжок, вирішують, зручно або незручно їм працювати в тій чи іншій країні, то значущім фактором для залучення до ланцюжка доданої вартості – рівень трансакційних витрат – чим він нижчий, тим більш приваблива країна для ТНК. Тобто політика країни має бути зрозумілою і передбачуваною для ТНК, а суб'єкти господарювання мають бути проінформованими про головні вимоги, щодо участі у діючих ланцюжках [213].

Отже критичний аналіз методичних підходів та моделей формування курсу на неоіндустріалізацію дозволяє зробити низку висновків щодо подальших напрямів досліджень. Для вибору та обґрунтування напрямків інтеграційної неоіндустріалізації необхідним уявляється застосування методичного підходу, заснованого на сценарному моделюванні напрямів міжнародної інтеграції. На основі даного підходу слід побудувати модель для вибору напрямків міжнародної інтеграції, яка дозволяє вибирати з наявних альтернатив напрямки, які принесуть національним виробникам максимальний приріст фінансового результату від виробництва і реалізації продукції з урахуванням впливу інтеграційних процесів на доступ на ринки товарів і послуг, а також участі національної економіки у світових ланцюжках створення вартості. Цільовою функцією моделі має бути фінансовий результат вітчизняних виробників від виробництва та реалізації товарів і послуг. Альтернативною цільовою функцією може виступати показник, що характеризує не лише обсяги виробництва, а й інноваційний рівень продукції, що виробляється в країні (спрямовану на максимізацію обсягів виробництва, скорегованих на інноваційний рівень товарів і послуг). Модель повинна враховувати вплив реалізації інтеграційних заходів на можливості доступу іноземних виробників на внутрішній ринок України, а також можливості доступу українських виробників на внутрішні ринки зарубіжних партнерів, зміни в характері участі національної економіки у світових ланцюжках створення вартості, коли пріоритетом є підвищення ступеня переділу продукції,

яка поставляється на експорт.

Модель повинна дозволяти здійснювати вибір і обґрунтування напрямків інтеграції з точки зору доданої вартості, створюваної національною економікою; оцінювати динаміку попиту на продукцію вітчизняних виробників під впливом реалізації інтеграційних заходів; опрацьовувати різні сценарії розвитку міжнародної та вітчизняної економіки; оцінювати існуючі ризики/можливості для національної економіки в контексті міжнародної інтеграції; планувати інтеграційні процеси в часі; оцінювати дієвість важелів регулювання доступу на внутрішній ринок.

3.2. Оптимізаційна модель обґрунтування напрямів інтеграції національної економіки для формування курсу на неоіндустріалізацію

Обґрунтування рішень у сфері вибору напрямків міжнародної інтеграції зводиться до вибору інтеграційних заходів і визначення часу їх реалізації. Як інтеграційні заходи можуть виступати наступні: вступ у будь-які міжнародні об'єднання (або етапи вступу в такі об'єднання), взаємне ухвалення зовнішньоторговельних зобов'язань на двосторонньому чи багатосторонньому рівні, добровільне одностороннє прийняття зобов'язань в надії заручитися прихильністю тих чи інших міжнародних об'єднань тощо.

Критеріями ефективності інтеграційних заходів можуть виступати як економічні, так і політичні критерії. Останні в даній роботі не розглядаються, оскільки виходять за рамки тематики роботи тому що, як правило, не мають економічного вираження. Економічна ефективність інтеграційних заходів може визначатися обсягами реалізації продукції, прибутком від реалізації продукції, підвищенням рівня доданої вартості при виробництві та реалізації продукції, підвищенням технологічного рівня продукції, ліквідацією диспропорцій у зовнішній торгівлі тощо.

При вирішенні завдань, пов'язаних з обґрунтуванням управлінських рішень та календарним плануванням їх реалізації, широко використовується інструментарій економіко-математичного моделювання, особливе місце в якому займає апарат математичного програмування. Застосування економіко-математичних моделей дозволяє вирішувати широке коло економічних завдань, зокрема, пов'язаних з вибором однієї з переліку потенційних альтернатив при обмежених ресурсах, розподілом обмежених ресурсів з максимальним ефектом, пошуком оптимальних напрямів підвищення потенціалу та інші подібні завдання.

Для вирішення поставленого завдання вибору напрямків інтеграції доцільно застосовувати інструментарій оптимізаційного моделювання [66] (для концептуальної побудови моделі), реалізований з використанням апарату математичного програмування [143; 79; 67] для безпосереднього вирішення задачі (введення в комп'ютерну програму розв'язання оптимізаційних задач та здійснення пошуку конкретних значень параметрів рішень – обраних напрямків інтеграції та визначення часу для їх реалізації).

Практичне значення обраного інструментарію полягає у вираженні задачі прийняття рішень в математичному вигляді (цільова функція та набір обмежень) і знаходженні таких значень параметрів, що значення цільової функції (що відображає критерії прийняття рішень) при заданих обмеженнях буде найбільш повно задовольняти поставленим вимогам. Так, при прийнятті рішень, пов'язаних з вибором напрямків міжнародної інтеграції, необхідно вирішувати завдання вибору таких інтеграційних заходів, при реалізації яких можна буде отримати максимальний економічний ефект для національних виробників товарів і послуг з урахуванням міжнародного поділу праці, транскордонних ланцюжків створення вартості, експортно-імпортних потоків, рівнів цін на товари та послуги на внутрішньому та зовнішньому ринках та інших важливих параметрів.

Додатковою перевагою обраного інструментарію є те, що він поєднує в собі оптимізаційні й імітаційні властивості – тобто дозволяє оцінювати вплив

інтеграційних процесів на параметри і результати функціонування вітчизняних товаровиробників [68; 54]. Інструментарій математичного програмування (в частині створення оптимізаційних моделей) в повній мірі задовольняє всім поставленим вимогам, що й стало причиною його вибору в якості методичної основи для вирішення задачі обґрунтування напрямків інтеграції з урахуванням ключових факторів, включаючи вплив інтеграційних процесів на результати функціонування національної економіки.

Класична оптимізаційна модель [79; 143] складається з цільової функції, що виражає в числовому вигляді критерії оцінки порівняльної вигідності одного варіанту в порівнянні іншим, а також набору обмежень, що виражає жорсткі умови, які повинні дотримуватися при пошуку рішення (під жорсткою умовою розуміється умова, без задоволення якої модель не буде мати жодного рішення). Як обмеження, так і цільова функція виражаються математично і включають набір змінюваних (змінні) і незмінних параметрів (константи). Рішення оптимізаційної задачі зводиться до знаходження таких значень змінних (змінних параметрів), при яких значення цільової функції буде максимально наближеним або буде дорівнювати заданому цільовому значенню (в залежності від розв'язуваної задачі, можна спрямувати цільову функцію до максимального, мінімального або якогось конкретного значення).

При цьому повинні виконуватися встановлені обмеження. Якщо виявиться, що цільове значення недосяжно при встановлених обмеженнях (або взагалі недосяжне), то рішення не буде отримано, що вимагатиме зміни цільової функції та/або обмежень. Це перетворює застосування моделі в ітеративний багатокроковий процес: встановлення цілі та обмежень → спроба отримання рішення → корегування цілі та обмежень.

Із застосуванням обраного інструментарію можна побудувати наступну оптимізаційну модель вибору напрямків міжнародної інтеграції.

У країні випускається та споживається I видів товарів або послуг, кожен з яких позначається $i = \overline{1, I}$. Згідно до системи національних рахунків [114; 127], вироблені товари та послуги використовуються для внутрішнього кінцевого

споживання, експорту та внутрішнього проміжного споживання при виробництві товарів і послуг. Внутрішнє кінцеве споживання – товари та послуги, що використовуються всередині країни безпосередньо для задоволення потреб людей, індивідуальних чи колективних, включаючи кінцеве споживання домашніх господарств, кінцеве споживання органів державного управління та некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства. Внутрішнє проміжне споживання – товари (за винятком основного капіталу) і ринкові послуги, що споживаються всередині країни з метою виробництва інших товарів і послуг.

Взаємозалежність споживання та виробництва окремих видів товарів чи послуг формує ланцюжки створення вартості, які можуть не тільки існувати всередині країни, але й поширюватися за її межі. Таким чином, в рамках моделі кожний товар може бути реалізований на внутрішньому ринку країни для кінцевого споживання, реалізований на внутрішньому ринку країни для проміжного споживання або ж експортований. Відповідно, внутрішнє споживання може забезпечуватися як за рахунок внутрішнього виробництва, так і за рахунок імпорту. Агреговане представлення ланцюжків створення вартості показано на рис. 3.2.

Слід враховувати, що від вихідної сировини до готового виробу лежить декілька етапів обробки, причому їх кількість залежить від складності виробу. Умовно ці етапи обробки називаються технологічними переділами. Наприклад, в металургії перший переділ – отримання чавуну з руди, другий – виплавка сталі з чавуну, третій – обробка сталі (прокатка, пресування, кування, штампування) тощо. Чим більше переділів пройшов певний товар, тим дорожче його можна продати, тим більше робочих місць створено всередині країни і тим більше валова додана вартість, створена всередині країни. Відповідно, одним з основних завдань міжнародної інтеграції економіки є збільшення глибини переділу реалізованої на експорт продукції (наприклад, експортувати не чавун, з якого в іншій країні потім будуть виготовлені рейки, а експортувати готові рейки), що дозволить збільшити створювану всередині країни додану вартість.

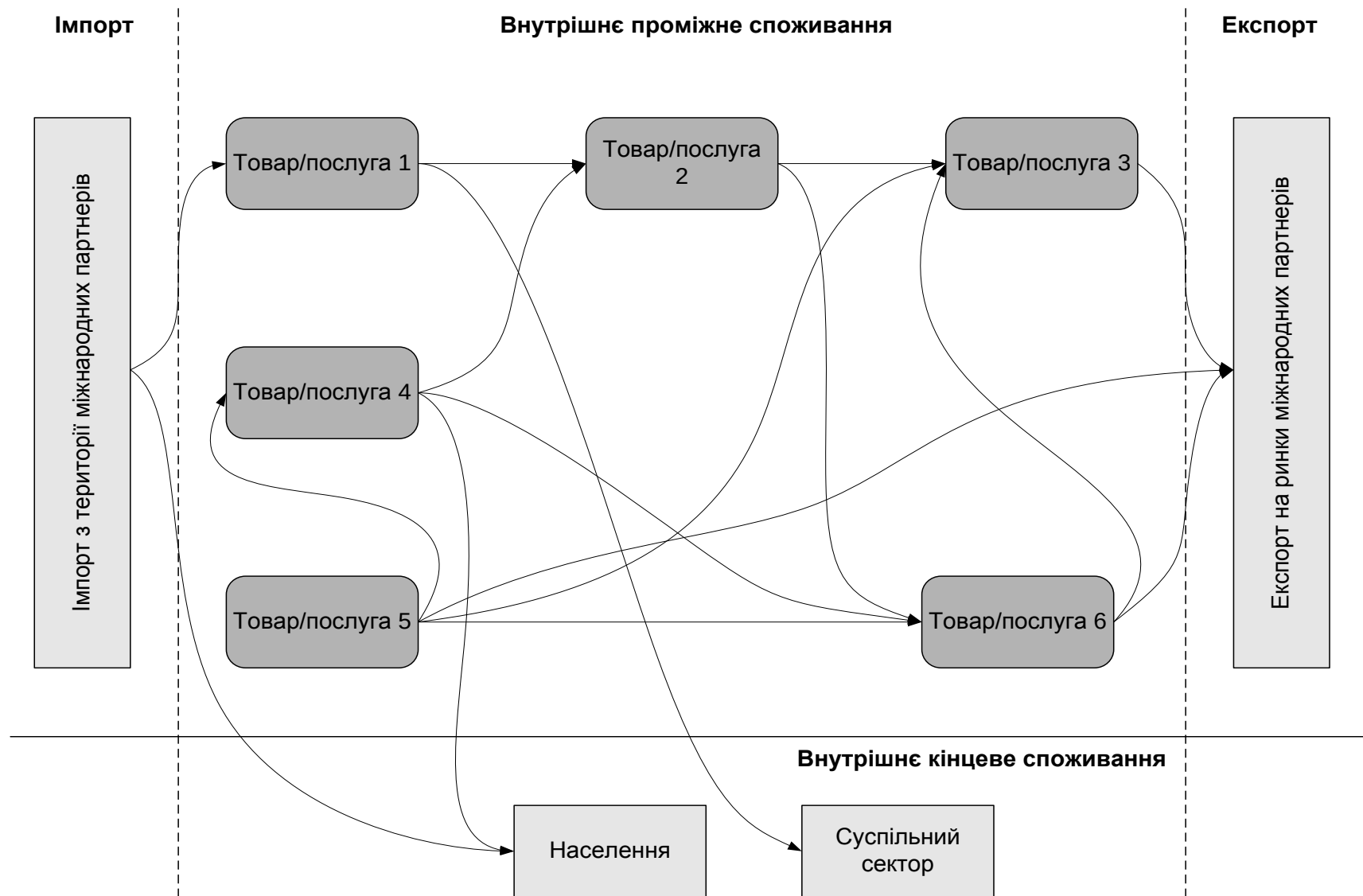

Рис. 3.2. Агреговане представлення ланцюжків створення вартості

У країни можуть бути міжнародні партнери (як фактичні, так і потенційні), з якими вона веде міжнародну торгівлю товарами і послугами – експортує їх на територію міжнародного партнера та імпортує з території міжнародного партнера. Загальна кількість міжнародних партнерів (кожен з яких може виступати в якості експортера або імпортера, або, найчастіше, в обох ролях одночасно), включених в модель, становить N , а кожен з них позначається $n = \overline{1, N}$. В якості міжнародних партнерів можуть розглядатися як окремі країни, так і агреговані групи країн (що відрізняються однорідністю з точки зору умов зовнішньої торгівлі), наприклад, в якості одного суб'єкта можна розглядати Європейський Союз. Крім того, в моделі використовуються такі умовні позначення:

M_i – обсяг внутрішнього виробництва (реалізації) i -го виду продукції внутрішнього виробництва (в рамках даної моделі обсяг виробництва в певному періоді дорівнює обсягу реалізації);

$M_i^{\max}$ – максимально можливий обсяг внутрішнього виробництва і реалізації i -го виду продукції внутрішнього виробництва, який визначається виробничими потужностями всередині країни, $M_i \leq M_i^{\max}$;

IM_i – імпорт i -го виду продукції виробництва n -го міжнародного партнера, тоді загальний обсяг імпорту продукції даного виду становить

$$IM_i = \sum_{n=1}^N IM_{i,n};$$

$EX_{i,n}$ – експорт i -го виду продукції внутрішнього виробництва на ринок n -го міжнародного партнера, тоді загальний обсяг експорту продукції даного

виду становить

$$EX_i = \sum_{n=1}^N EX_{i,n};$$

$ED_{i,n}$ – максимальний попит на i -й вид продукції вітчизняного виробництва на ринку n -го міжнародного партнера (максимальний обсяг експорту на n -й ринок не може перевищувати максимального попиту на

даному ринку: $EX_{i,n} \leq ED_{i,n}$);

IS_i – обсяг реалізації продукції i -го виду всередині країни (всіма виробниками - як вітчизняними, так і зарубіжними);

Загальний обсяг реалізації i -го виду продукції (сума кінцевого та проміжного споживання) усередині країни розраховується за формулою:

$$IS_i = IC_i + \sum_{j=1}^I a_{i,j} M_i \quad (3.7)$$

де IC_i – внутрішнє кінцеве споживання i -го виду продукції;

$a_{i,j}$ – витрати одиниць i -го виду продукції на виробництво одиниці j -го виду продукції (наприклад, якщо на 1 т сталі потрібно затратити 440 кг чавуну, то для даних видів продукції має значення 0,44).

У такому разі сума обсягів внутрішнього виробництва та імпорту дорівнює внутрішньому споживанню:

$$M_i + IM_i = IS_i \quad (3.8)$$

Також в моделі представлені наступні економічні параметри виробництва товарів (послуг):

C_i – середня собівартість одиниці i -го виду продукції, виробленого всередині країни;

P_i – середня ціна реалізації на внутрішньому ринку одиниці i -го виду продукції вітчизняного виробництва всередині країни;

$PI_{i,n}$ – середня ціна реалізації на внутрішньому ринку одиниці i -го виду продукції, імпортованої з території n -го міжнародного партнера;

PI_i – середня ціна реалізації імпортованої одиниці i -го виду продукції, з урахуванням часток окремих міжнародних партнерів в імпорті даного виду продукції:

$$PI_i = \sum_{n=1}^N \frac{IM_{i,n} PI_{i,n}}{IM_i} \quad (3.9)$$

$PE_{i,n}$ – середня ціна реалізації одиниці i -го виду продукції на експорт на ринок n -го міжнародного партнера.

Частка вітчизняних виробників на внутрішньому ринку залежить від співвідношення цін товарів внутрішнього виробництва та середніх цін імпортованих товарів:

$$\frac{M_i}{M_i + \sum_{n=1}^N IM_{i,n}} = f_i^l \left(\frac{P_i}{PI_i} \right) \quad (3.10)$$

де $f_i^l \left(\frac{P_i}{PI_i} \right)$ – функція, що показує залежність частки вітчизняних виробників на внутрішньому ринку i -го виду продукції від цін товарів внутрішнього виробництва і середніх цін імпортованих товарів, теоретичний вид і параметри якої оцінюються статистичними методами.

Частка вітчизняних виробників на експортному ринку залежить від співвідношення цін експортованих товарів внутрішнього виробництва і середніх цін, які спостерігаються на даному експортному ринку:

$$\frac{EX_{i,n}}{MV_{i,n}} = f_i^e \left(\frac{PE_{i,n}}{PR_{i,n}} \right) \quad (3.11)$$

де $PR_{i,n}$ – середні ціни на продукцію i -го виду на ринку n -го міжнародного партнера; $f_i^e \left(\frac{PE_{i,n}}{PR_{i,n}} \right)$ – функція, що показує залежність частки вітчизняних виробників на експортному ринку i -го виду продукції на території n -го міжнародного партнера від цін експортованих товарів внутрішнього виробництва та середніх цін на розглянутому ринку. Теоретичний вид і параметри функції оцінюються стандартними статистичними методами на основі аналізу даних минулих періодів.

З урахуванням вищевикладеного експорт i -го виду продукції на ринок n -

го міжнародного партнера (у натуральному виразі) розраховується за формулою:

$$EX_{i,n} = f_i^e \left(\frac{PE_{i,n}}{PR_{i,n}} \right) MV_{i,n} \quad (3.12)$$

а обсяг внутрішнього виробництва i -го виду продукції з урахуванням імпорту розраховується за формулою:

$$M_i = \frac{\sum_{n=1}^N IM_{i,n}}{1 - f_i^l \left(\frac{P_i}{PI_i} \right)} \quad (3.13)$$

У такому випадку сумарний фінансовий результат внутрішніх виробників від виробництва та реалізації i -го виду продукції (як усередині країни, так і на експорт) буде становити:

$$FE_i = (IS_i - IM_i) P_i - M_i C_i + \sum_{n=1}^N EX_{i,n} PE_{i,n} \quad (3.14)$$

По суті, мова йде про фінансовий результат від виробництва і реалізації товарів і послуг, без урахування податків, погашення кредитів, інвестицій, виведення коштів власниками та інших фінансових потоків. Оскільки модель побудована для економіки країни в цілому, що включає всіх товаровиробників в агрегованому вигляді без виділення окремих підприємств, то в моделі не враховуються особливості та ринкова частка конкретних виробників або розподіл фінансового результату між ними, державою, власниками тощо.

У такому випадку в якості цільової функції рекомендується використовувати максимізацію фінансового результату вітчизняних виробників від виробництва і реалізації товарів і послуг, реалізованих як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках протягом планового періоду:

$$\sum_{t=1}^T \sum_{i=1}^I FE_{t,i} \rightarrow \max \quad (3.15)$$

де t позначає порядковий номер періоду часу, $t = \overline{1, T}$.

Як альтернативну цільову функцію можна використовувати показник, що характеризує не лише обсяги виробництва, а й інноваційний рівень продукції, що виробляється в країні (вона спрямована на максимізацію обсягів виробництва, скорегованих на інноваційний рівень товарів і послуг):

$$\sum_{t=1}^T \sum_{i=1}^I \psi_i M_{t,i} \rightarrow \max \quad (3.16)$$

де ψ_i – показник інноваційного рівня t -го виду товарів чи послуг, який оцінюється експертним шляхом. У даному випадку вирішальне значення має відносні рівні показника між видами товарів чи послуг, а не абсолютне значення показника. Наприклад, за базовий рівень можна прийняти найменш інноваційні види продукції (наприклад, зерно, залізна руда тощо), а інноваційність інших видів визначати порівняно до базового рівня (наприклад, показник інноваційного рівня для металопрокату матиме значення 2, а для машинобудівної продукції дорівнюватиме 5).

У результаті реалізації заходів, пов'язаних з інтеграційними процесами, можуть змінюватися наступні параметри моделі:

1. Максимальний попит на i -й вид продукції на кожному з експортних ринків, $ED_{i,n}$. Зміни можуть бути пов'язані з відкриттям / закриттям ринків у результаті реалізації інтеграційних заходів, наприклад, зміною рівня мит, зміною розмірів квот на поставку продукції, впровадженням або припиненням антидемпінгових заходів тощо.

2. Ціна на i -й вид продукції на кожному з експортних ринків, $ED_{i,n}$. Зміни можуть бути пов'язані зі зміною імпорتنих мит в країнах-імпортерах.

3. Ціна на внутрішньому ринку на імпорتنу продукцію виробництва кожного з міжнародних партнерів, $PI_{i,n}$. Зміни можуть бути пов'язані зі зміною імпорتنих мит при доступі на внутрішній ринок.

Таким чином, кожному потенційному інтеграційному заходу ставиться у відповідність набір змін параметрів моделі в результаті реалізації даного заходу. Наприклад, фактичне значення максимального попиту на i -й вид продукції вітчизняного виробництва на ринку n -го міжнародного партнера в t -му періоді дорівнюватиме:

$$ED_{t,i,n} = ED_{t,i,n} + \sum_{q=1}^Q a_{t,q} \Delta_q^{ED_{i,n}} \quad (3.17)$$

де q – позначення інтеграційного заходи, всього існує Q потенційних заходів, $q = \overline{1, Q}$; $a_{t,q}$ – змінна, яка показує, чи було інтеграційний захід q реалізовано до t -го періоду включно, тобто чи діють ефекти даного заходу в t -му періоді, $a_{t,q}$ може приймати значення 0 або 1, причому $a_{t,q} = \sum_{k=1}^t b_{k,q}$, де змінна $b_{k,q}$ показує, чи було інтеграційне захід q реалізовано конкретно протягом t -го періоду та може приймати значення 0 або 1; $\Delta_q^{ED_{i,n}}$ – зміна показника $ED_{i,n}$ в результаті реалізації q -го заходу.

Як обмеження моделі виступають такі умови:

$a_{t,q} = 0 \vee 1, t = \overline{1, T}, q = \overline{1, Q}$ – інтеграційний захід може побут реалізований не більше одного разу;

$EX_{t,i,n} \leq ED_{t,i,n}, t = \overline{1, T}, i = \overline{1, I}, n = \overline{1, N}$ – експорт на кожний конкретний ринок не може перевищувати попиту на даному ринку;

$M_{t,i} \leq M_{t,i}^{\max}, t = \overline{1, T}, i = \overline{1, I}$ – обсяг внутрішнього виробництва не може перевищувати виробничих можливостей;

$M_{t,i} + IM_{t,i} - EX_{t,i} = IS_{t,i}, t = \overline{1, T}, i = \overline{1, I}$ – реалізація товарів і послуг на внутрішньому ринку дорівнює внутрішньому виробництву, плюс імпорт, мінус експорт.

Загальний порядок використання моделі представлений на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Порядок використання оптимізаційної моделі вибору напрямків міжнародної інтеграції

На першому етапі виконується параметризація моделі (визначення значень параметрів моделі) на основі вихідних даних. Як джерела вихідних даних можуть виступати дані Державного комітету статистики [136] (зокрема, таблиці «витрати-випуск» для визначення питомих витрат одних видів продукції при виробництві інших видів продукції, експорт та імпорт продукції),

дані Світового банку [178] (прогнози зростання економіки міжнародних партнерів), галузеві та наукові журнали (прогнози цін) тощо. На наступному етапі здійснюється вибір критерію оптимізації; як було зазначено вище, можливі різні критерії, але рекомендується використовувати в якості такого критерію економічний ефект від виробництва та реалізації продукції національними виробниками. Далі здійснюється виконання розрахунків з використанням моделі в тому програмному засобі, в якому модель було побудовано (наприклад, *Microsoft Excel*, *Matlab* тощо). Потім, у разі отримання незадовільних результатів або необхідності зміни постановки, здійснюється коригування критерію оптимізації або параметрів моделі. Цикл коригування та повторних розрахунків виконується до досягнення прийнятного результату. Потім результати аналізуються та використовуються для формулювання висновків.

Переваги запропонованої моделі в порівнянні з розглянутими полягають у наступному:

можливість урахування ланцюжків створення вартості. У моделі враховується не просто виробництво тих чи інших товарів і послуг, а формуються цілісні виробничі ланцюжки, і ставиться завдання підвищення ступеня переділу товарів, що реалізуються на експорт;

можливість моделювати будь-які інтеграційні процеси з урахуванням їх впливу на попит і рівень цін на товари та послуги як всередині країни, так і на експортних ринках;

гнучкість моделі з точки зору можливостей урахування різних факторів. Представлений діапазон регуляторів моделі (попит, розміри ринку тощо) дозволяє формувати шляхом варіювання вихідними даними різні сценарії розвитку ситуації, а також аналізувати різні варіанти інтеграційних рішень;

можливість врахування інноваційного рівня товарів і послуг, що виробляються в країні.

Що стосується притаманних моделі обмежень, то можна відзначити такі: укрупнений облік товарів і послуг. Внутрішнє виробництво і міжнародна

торгівля включають мільйони окремих товарів і послуг, тому включити в модель їх усі не представляється можливим. Тим не менш, буде достатнім включити в модель тільки основні види товарів і послуг, на які припадає більша частина внутрішнього виробництва та міжнародного обміну, а також агрегувати види продукції на основі спільності виробничого процесу та потреб, що ними задовольняються. Наприклад, враховувати не окремі сорти та марки металопрокату, а агреговану позицію «прокат чорних металів». Таке укрупнене уявлення також пов'язане з проблемою визначення середніх цін на продукцію для кожної укрупненої групи. Для даної моделі рекомендується використовувати середньозважену ціну (зважування з урахуванням частки конкретних видів товарів і послуг в обсягах виробництва, експорту та імпорту);

залежність моделі від точності екзогенних даних. Модель використовує при розрахунках великі обсяги вхідних даних, включаючи для кожного виду товарів і послуг – виробничі можливості, рівень і динаміку цін, обсяги ринків (внутрішнього ринку та ринків міжнародних партнерів). Таким чином, адекватність моделі залежить від точності вхідних даних, оскільки модель сама не генерує і не верифікує ці дані. Тим не менш, це не можна назвати повною мірою недоліком або концептуальним обмеженням, оскільки, по-перше, самостійний розрахунок всіх цих масивів даних зробив би модель надмірно громіздкою, а, по-друге, існують окремі моделі прогнозування попиту на різні види товарів і послуг, обсягів ринків тих чи інших країн, демографічних показників регіонів тощо;

відсутність урахування політичної складової інтеграційних процесів. У міждержавних відносинах інтеграційні процеси зазвичай мають не тільки економічну, але й політичну складові (інтереси окремих політичних груп всередині країни та суперництво таких груп одна з іншою з використанням інтеграційної риторики, згода поступитися економічними інтересами заради самого факту вступу в певні політичні об'єднання, існування політичних об'єднань, не підкріплених істотною економічною складовою тощо). Однак модель побудована з урахуванням того, що в основі прийняття інтеграційних

рішень повинно лежати визначення та досягнення довгострокових економічних цілей, а не вирішення короткострокових політичних завдань або переслідування інтересів окремих політичних груп.

Тим не менш, слід зазначити, що перераховані недоліки та обмеження не знижують практичної застосовності моделі для тих цілей, для яких вона була створена.

Запропонована модель може на практиці застосовуватися для вирішення наступних завдань:

1. Вибір та обґрунтування напрямків інтеграції з точки зору доданої вартості, створюваної національною економікою. Рішення оптимізаційної моделі дозволяє вибрати інтеграційні заходи, які призведуть до максимального зростання доданої вартості.

2. Оцінка динаміки попиту на продукцію вітчизняних виробників під впливом реалізації інтеграційних заходів. Це може бути корисним не тільки для оцінки потенційної вигоди від тих чи інших інтеграційних процесів для вітчизняних виробників, але й для підготовки заходів державної політики щодо стимулювання попиту або перепрофілюванню тих чи інших галузей в разі планування тих чи інших інтеграційних заходів.

3. Опрацювання різних сценаріїв розвитку міжнародної та вітчизняної економіки. В даному випадку сценарій може являти собою як якусь статичну картинку, так і послідовність подій у часі [160]. Застосування сценарного підходу є, по своїй суті, елементом превентивного управління, оскільки дає можливість заздалегідь зробити кроки, що дозволяють уникнути в майбутньому можливої небезпеки. Сценарії можуть включати в себе різні економічні процеси, що зачіпають весь світ, регіони або окремі країни. Наприклад, можуть опрацьовуватися оптимістичні та песимістичні сценарії розвитку світової економіки, а також попиту з боку найбільших зовнішньоекономічних партнерів.

4. Оцінка ризиків / можливостей. В модель можуть включатися певні ризики/можливості, яким відповідає певна ймовірність даної події. Це

дозволить оцінити вигоду від тих чи інших інтеграційних процесів для вітчизняної економіки не тільки «при інших рівних умовах», як це зазвичай робиться при обґрунтуванні рішень, але і врахувати ймовірні ризики та можливості, пов'язані з тим чи іншим розвитком ситуації. Наприклад, бурхливе зростання азійських ринків, кризові явища в світовій економіці, створення нових технологій (які можуть різко змінити попит на традиційні види продукції), міжнародні санкції тощо.

5. Планування інтеграційних процесів у часі. Оскільки модель враховує основні показники, пов'язані з інтеграційними процесами, в часі, то її використання дозволяє не лише відповісти на питання, в які об'єднання слід інтегруватися, але й коли це слід робити. Може виявитися так, що в одні інтеграційні об'єднання слід інтегруватися якнайшвидше (через можливості швидкого виходу на нові ринки), а інші будуть надавати максимальну вигоду в певній часовій перспективі. Все це може бути враховано в моделі, в результаті чого можна побудувати свого роду «дорожню карту» інтеграційних процесів.

6. Оцінка дієвості важелів регулювання доступу на внутрішній ринок. Незважаючи на те, що питання доступу іноземних виробників на внутрішній ринок не є проблемою, пов'язаною виключно з інтеграційними процесами, захист внутрішнього ринку від конкуренції іноземних виробників стоїть на порядку денному не лише країн, що розвиваються, але й розвинених індустріальних країн. Запропонована модель дозволяє оцінити вплив тих або інших рішень у сфері регулювання доступу на внутрішній ринок (мита, податки тощо) на додану вартість вітчизняних виробників і розглянути інтеграційні процеси також з цього боку.

Отже, вище було обґрунтовано доцільність використання інструментарію оптимізаційного моделювання із застосуванням апарату математичного програмування для вибору та обґрунтування напрямків міжнародної інтеграції. На основі обраного інструментарію побудовано оптимізаційну модель для вибору напрямків міжнародної інтеграції, яка дозволяє вибирати з наявних альтернатив напрямки, які принесуть національним виробникам максимальний

приріст фінансового результату від виробництва і реалізації продукції з урахуванням впливу інтеграційних процесів на доступ на ринки товарів і послуг, а також участі національної економіки у світових ланцюжках створення вартості. Цільовою функцією моделі є фінансовий результат вітчизняних виробників від виробництва та реалізації товарів і послуг. Як альтернативну цільову функцію можна використовувати показник, що характеризує не лише обсяги виробництва, а й інноваційний рівень продукції, що виробляється в країні (спрямовану на максимізацію обсягів виробництва, скорегованих на інноваційний рівень товарів і послуг). Модель враховує вплив реалізації інтеграційних заходів на можливості доступу іноземних виробників на внутрішній ринок України, а також можливості доступу українських виробників на внутрішні ринки зарубіжних партнерів, а також зміни в характері участі національної економіки у світових ланцюжках створення вартості, коли пріоритетом є підвищення ступеня переділу продукції, яка поставляється на експорт.

Модель дозволяє: здійснювати вибір і обґрунтування напрямків інтеграції з точки зору доданої вартості, створюваної національною економікою; оцінювати динаміку попиту на продукцію вітчизняних виробників під впливом реалізації інтеграційних заходів; опрацьовувати різні сценарії розвитку міжнародної та вітчизняної економіки; оцінювати існуючі ризики (можливості) для національної економіки в контексті міжнародної інтеграції; планувати інтеграційні процеси в часі; оцінювати дієвість важелів регулювання доступу на внутрішній ринок.

3.3. Рекомендації з формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки

Для реалізації моделі було обрано одну з базових для національної економіки галузей – металургію. Ця галузь належить до числа провідних

галузей промисловості, об'єднує близько 800 суб'єктів господарювання, у тому числі 19 металургійних комбінатів (заводів), 12 трубних заводів, більше 20 метизних підприємств, більше 100 спеціалізованих підприємств з переробки металолому і відходів [147]. Працівники металургії складають майже 12 % від загальної кількості зайнятих у промисловості, частка металургії у основних фондах промисловості сягає 14 %.

З позиції тематики цього дослідження показово, що продукція металургії займає важливе місце в структурі вітчизняного експорту та забезпечує до 40% валютних надходжень, вітчизняна металургія входить до десятки світових виробників сталі (частка у світовому випуску майже 2 %). І що саме головне, виступаючи експортером своєї продукції, ця галузь грає роль активного агента міжнародної інтеграції України у світові структури. Отже вибір металургії для реалізації та конкретизації досліджень щодо інтеграційної неоіндустріалізації не випадковий.

По-друге, враховуючи, що основна спеціалізація вітчизняної металургії – це виробництво чавуна, сталі та феросплавів (майже 75% загальногалузевого випуску продукції), для моделювання було обрано технологічний ланцюжок по випуску прокату. До цього ланцюжка входять виробництво коксу, залізорудної сировини, чавуну, сталі, прокату.

Джерелами даних для прогнозування впливу інтеграційних заходів на основні показники функціонування ланцюжка створення вартістю від видобутку руди та коксівного вугілля і до реалізації металургійної продукції використовувалися дані про коксівне вугілля [81; 133; 86; 25], дані про собівартість вугілля [132], дані про питомі витрати на тонну прокату залізорудної сировини, чавуну і сталі [130; 136], дані про обсяги виробництва коксу, залізорудної сировини, чавун, сталь і готового прокату [136], дані про обсяги внутрішнього споживання, експорту та імпорту готового прокату [57], дані про експорт-імпорт, у тому числі за регіонами [53] (за цими ж даними розраховані середні ціни експорту-імпорту, у тому числі по регіонах як відношення обсягу експорту-імпорту у вартісному вираженні до обсягу

експорту-імпорту в натуральному вираженні), дані про собівартість і внутрішні ціни залізорудної сировини [16]. Всі інші дані про собівартість і внутрішні ціни вказані, як правило, на підставі інформації, що міститься на сайтах металургійних підприємств України, торгових майданчиків з реалізації металопродукції, а також Укррудпрому і *UGMK.INFO*.

Для оцінки наслідків вибору ті чи інших інтеграційних напрямків на обраний ланцюжок створення вартості використовувалися такі економічні показники: обсяг виробництва, обсяг експорту та імпорту, сальдо зовнішньої торгівлі, обсяг створеної доданої вартості. Вихідні показники функціонування ланцюжка створення вартості у металургії представлено в табл. 3.3.

Внутрішнє виробництво витрачається на внутрішнє кінцеве споживання поза даного ланцюжка створення вартості, внутрішнє проміжне споживання в рамках даного ланцюжка створення вартості, а також експорт. Також враховується імпорт товарів. При проведенні розрахунків питомі витрати сировини були взяті з розрахунку: 1,449 т коксівного вугілля на 1 т коксу; 2,085 т залізорудної сировини (неагломерованої) і 0,49 т коксу на 1 т чавуну; 0,76 т чавуну на 1 т сталі і 1, 2 т сталі на 1 т прокату [130]. Крім того, враховувалося географічний розподіл експортних та імпортних поставок (дод. Ж, табл. Ж 1) і різниця між експортними та імпортними цінами в розрізі регіонів (дод. Ж, табл. Ж 2). Вихідні економічні показники функціонування ланцюжка створення вартості, розраховані на основі зазначених даних, наведено в табл. 3.4.

Відповідно, аналіз потенційного впливу інтеграційних процесів здійснювався на основі зіставлення фактичних даних за 2012 р. з відповідними розрахунковими даними (тобто здійснювався пошук відповіді на питання «Якими були б показники в 2012 р., якщо б на той момент вже були реалізовані відповідні інтеграційні заходи).

Таблиця 3.3

Вихідні показники функціонування ланцюжка створення вартості в металургії за 2012 р.

Ланка ланцюжка (виробництво)	Внутрішнє виробництво, млн т	Внутрішнє кінцеве споживання поза ланцюжка, млн т	Внутрішнє проміжне споживання, млн т	Експорт, млн т	Імпорт, млн т	Собівартість, дол. США / т	Середня ціна реалізації на внутрішньому ринку, дол. США / т	Середня ціна експорту, дол. США / т	Середня ціна імпорту, дол. США / т
Коксівне вугілля (товарне)	18,30	0,00	28,40	0,30	10,40	110	200	200	250
Кокс	19,60	3,70	14,16	1,90	0,16	150	345	380	385
Залізорудна сировина (неагломерована)	80,90	0,72	60,25	21,54	1,62	40	130	108	89
Чавун	28,90	0,26	26,98	1,70	0,04	375	480	460	530
Сталь	35,50	1,92	23,40	10,60	0,42	545	600	610	695
Прокат готовий	19,50	7,10	0,00	14,20	1,80	650	940	760	1200

Таблиця 3.4

**Економічні показники функціонування ланцюжка
створення вартості за 2012 р.**

Ланка ланцюжка (виробництво)	Створено доданої вартості, млн дол. США	Експорт, млн дол. США	Імпорт, млн дол. США	Сальдо, млн дол. США	Внутрішнє виробництво, млн дол. США
Коксівне вугілля (товарне)	1646,83	60	2600	-2540	3659,631
Кокс	3888,25	722	60	662	6828,06
Залізорудна сировина (неагломерована)	6807,12	2327	144	2183	10043,16
Чавун	3000,23	782	23	759	13836,75
Сталь	2058,31	6466	294	6172	21403,95
Прокат готовий	3098,69	10790	2160	8630	15771,83
Всього	20499	21147	5281	15865	71543

Важелями впливу інтеграційних процесів на ланцюжок створення вартості виступали обсяги та середні ціни експорту по регіонах, а також обсяги і середні ціни імпорту по регіонах. Ці дані використовувалися для коригування вихідних даних (показник, відповідний конкретному напрямку інтеграції, розраховувався як вихідний показник, скоригований на вплив даного напрямку інтеграції). Потім з використанням запропонованої в роботі моделі виконувалися розрахунки впливу кожного з напрямів інтеграції на підсумкові економічні показники (обсяг виробництва, обсяг експорту та імпорту, сальдо зовнішньої торгівлі, обсяг створеної доданої вартості). Як цільовий показник для оптимізації (критерій прийняття рішення) використовувалось значення обсягу створеної доданої вартості. Значення показників, що характеризують вплив напрямків інтеграції на обсяги та середні ціни експорту та імпорту по регіонах для кожного напрямку інтеграції, наведено в дод. 3 (табл. 3 1-3 3).

У зведеному вигляді оцінка впливу інтеграційних напрямків на ланцюжок створення вартості у металургії, отримана на основі використання моделі на основі вищевказаних вихідних даних, представлена в табл. 3.5. Більш розгорнуті дані впливу напрямків інтеграції на показники обраного ланцюжка

створення вартості наведено в дод. К (табл. К 1-К 3).

Таблиця 3.5

**Оцінка впливу напрямків інтеграції
на ланцюжок створення вартості у металургії**

Напрямок інтеграції	Обсяг виробництва, млн. дол. США	Експорт, млн. дол. США	Імпорт, млн. дол. США	Сальдо зовнішньої торгівлі, млн. дол. США	Додана вартість, млн. дол. США	Економічний ефект, млн. дол. США
Вихідний стан	71543,38	21146,65	5281,21	15865,44	20499,43	0
Зона вільної торгівлі з ЄС	71982,50	21545,46	5221,04	16324,43	20782,89	283,47
Зона вільної торгівлі з СНД	71203,96	21029,39	5282,62	15746,77	20408,85	-90,58
Вступ до МС	67433,19	19552,86	5188,64	14364,22	19338,48	-1160,94

Отже, на основі аналізу таблиці можна зробити висновок про те, що найбільший приріст доданої вартості в обраному ланцюжку створення вартості може принести приєднання до Зони вільної торгівлі з ЄС (зростання доданої вартості на 1,3 % або 283,47 млн дол. США). Вступ до єдиного економічного простору, навпаки, може призвести до зниження доданої вартості на 5,6 % або 1,16 млрд дол. США). Вступ до ЗВТ з ЄС може призвести до незначного збільшення обсягів виробництва (на 0,6 %), у той час як вступ до Митного союзу може призвести до скорочення обсягів виробництва на 5,7 %.

Проведене дослідження показало, що в процесі формування і реалізації курсу на неоіндустріалізацію національної економіки України необхідною і обов'язковою умовою є врахування зовнішніх інтеграційних процесів. У зв'язку з цим була розроблена модель, що дозволяє визначити найбільш пріоритетні напрямки інтеграції для тієї чи іншої галузі, виявити ефекти від реалізації інтеграційних заходів, їх переваги та недоліки. Параметризація моделі здійснювалася на основі даних про розвиток національного металургійного комплексу і дозволила прийти до наступних висновків.

Серед трьох сценаріїв інтеграції – поглибленої зони вільної торгівлі з ЄС (договір про асоціацію), ЗВТ з СНД та вступ України в МС – з точки зору

перспектив розвитку металургійного комплексу найбільш привабливим є перший – підписання договору про асоціацію з ЄС. Реалізація цього сценарію дає можливість отримати максимум доданої вартості в ланцюгу від видобутку коксу і залізної руди, до випуску та експорту готового прокату. При цьому інтеграція в напрямку ЄС відкриває також перспективи щодо поступової екологізації національної металургії, приведення показників викидів і витрат енергоресурсів у відповідності із європейськими вимогами і стандартами. Разом з цим інтеграція у зазначеному напрямку негативно позначиться на товарообігу з іншими країнами, зокрема з тими, які входять до МС.

Розглянутий приклад ілюструє стратегію ЄС щодо України. ЄС прагне закріпити за Україною роль постачальника сировини і споживача продукції машинобудування, на що і спрямовані умови, що висувуються при вступі до ЗВТ з ЄС. Як з економічної, так і з екологічної точок зору, ЄС вигідніше імпортувати сталь і продавати готову продукцію, виготовлену з цієї сталі, в основному, продукцію машинобудування. Така політика ЄС спрямована на концентрацію більш глибоких переділів і доданої вартості на території ЄС, виведення з території ЄС екологічно-шкідливих виробництв, підвищення середнього рівня кваліфікації працівників (у машинобудуванні середній рівень кваліфікації працівників значно вище, ніж у металургії).

При цьому країни СНД і МС не бачать в Україні постачальника сировинних товарів для металургійної галузі або ж самої металургійної галузі, так як самі є великими виробниками такої продукції, тому не прагнуть здешевити українську металургійну продукцію на своїх ринках, як це робить ЄС. У той же час, країни СНД і МС не чинять тиску на Україну з допуску на внутрішній ринок продукції переробних галузей, зокрема, машинобудування (яка конкурентоспроможна на ринках СНД і МС, але абсолютно неконкурентоспроможна в ЄС).

Тому при аналізі впливу інтеграційних процесів слід враховувати всі великі ланцюжки створення вартості, а також брати до уваги необхідність інноваційного розвитку економіки. З фінансової точки зору металургійній

галузі вигідне приєднання України до ЗВТ з ЄС, однак зворотною стороною медалі може виявитися принесення в жертву інтересам однієї галузі інтересів інших галузей. Потребує додаткового комплексного дослідження питання вибору пріоритетів та альтернативних стратегій для України. Необхідно оцінити, що краще – стабільні доходи бюджету від металургії при фактичній відмові від розвитку машинобудування або ж поєднання роботи на традиційних експортних ринках металургійної продукції з спробами зберегти і розвивати обробні галузі.

Одним з інструментів проведення таких досліджень і є розроблена в даній роботі модель, яка дозволяє оцінювати вплив інтеграційних процесів на обсяги виробництва, створену додану вартість, обсяги експорту та імпорту, а також інші параметри ланцюжків створення вартості всередині країни. Однак розглянутий приклад металургійної галузі показує, що чисто економічного аналізу для вирішення такої проблеми недостатньо – модель повинна використовуватися з іншими інструментами, що дозволяють оцінювати соціальні, екологічні та інші фактори. При цьому необхідно визначити довгострокові цілі розвитку економіки та обґрунтовувати інтеграційні заходи не тільки миттєвими фінансовими вигодами, але і стратегічними перспективами.

Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку української економіки показав, на сьогоднішній день в нашій країні фактично відсутній чітко сформований курс на неоіндустріалізацію. Це проявляється як фактично – в країні практично відсутні великі вертикально інтегровані корпорації з виробництва товарів 5-го і 6-го технологічних укладів з високою доданою вартістю, так і номінально – до цих пір так і не розроблено комплекс нормативно-правових документів, що закріплюють курс на повномасштабне оновлення і реструктуризацію національної промисловості. У зв'язку з цим були розроблені пропозиції щодо формування курсу на неоіндустріалізацію економіки, реалізація яких дасть змогу значно підвищити ефективність функціонування вітчизняної промисловості.

Вище було відзначено, що однією з основних умов переходу національної економіки на неоіндустріальну модель розвитку, є суттєвий перегляд акцентів і пріоритетів промислової політики. Україна повинна сформувати власну модель промислової політики матричного типу, яка повинна включати в себе комплекс як горизонтальних, так і вертикальних заходів по впливу на вітчизняну індустрію. У цьому комплексі особливо виділяються три складові: інноваційна, інвестиційна та структурна (рис. 3.4), так як саме вони повинні забезпечувати належний рівень і ефективність впливу з боку уряду на процеси суспільного відтворення. Розглянемо кожен з них детальніше.

Рис. 3.4. Пропозиції із вдосконалення державної промислової політики

Основною метою інноваційної складової промислової політики має стати максимальна мотивація учасників виробничого процесу на випуск високотехнологічної продукції та оновлення виробничо-технічної бази. Для цього необхідна розробка комплексу заходів щодо забезпечення належної взаємодії між виробничими, підприємницькими, науково-дослідними та

освітніми структурами, створення спеціальних суспільно-економічних інститутів, для супроводу процесу взаємодії, а також система заохочення, що дає можливість стимулювати роботу тих, хто буде активно включений в процес з інноваційного переозброєння економіки.

Інноваційна складова нової промислової політики має ґрунтуватися на нових принципах взаємодії основних ланок виробничого процесу: науки, держави і бізнесу. Це означає необхідність формування мережі нових спільних інститутів, націлених на забезпечення якомога більш вигідного партнерства, як для цілей всієї економіки, так і кожної з груп учасників. Такі організації мають сконцентруватися на спільній розробці, виробництві та реалізації високотехнологічної та наукомісткої продукції; включати в себе великі і дрібні приватні підприємства, державні лабораторії та конструкторські бюро, технопарки і т.д. При цьому не менш важливим також є створення спеціальних інститутів управління інноваційним розвитком, які повинні гарантувати найбільш сприятливі економіко-правові умови для реалізації нових проектів. Їх керівний склад має формуватись за паритетній участі представників від держави, бізнесу та науки, а також забезпечувати громадське представництво.

У процесі реалізації інноваційної політики особливе місце займає реформування системи оподаткування, основним завданням чого є податкове стимулювання інноваційної активності. Для цього пропонується ввести систему податкових пільг для виробників високотехнологічної продукції, розробити механізм компенсації або списання певної частини витрат на НДДКР, а також звільнити від сплати податку на додану вартість (далі – ПДВ) розробників, покупців і продавців інноваційної продукції. У контексті зовнішньоекономічної інтеграції також актуальною є розробка системи заходів щодо податкового стимулювання експорту продукції з високою доданою вартістю, а також регулювання імпорту тих наукомістких товарів, які можуть бути вироблені всередині країни.

Не менш важливим напрямком нової промислової політики є її інвестиційна складова. Її основною метою є створення таких економічних та

організаційних умов, за яких би досягалось належне фінансове та матеріально-технічне забезпечення всіх неоіндустріальних перетворень. Інвестиційна компонента повинна гарантувати безперебійність і адекватність капіталовкладень в промисловий сектор, причому не тільки і не скільки в традиційні для України галузі, скільки в ті, які будуть орієнтовані на випуск наукомісткої продукції.

Важливо пам'ятати, що участь держави в процесі інвестування власної економіки може бути багаторівневою і різноспрямованою. Так вкладення грошей у виробництво може здійснюватися як на республіканському, так і на місцевому рівні шляхом проведення загальнодержавних чи муніципальних тендерів; шляхом створення державних чи спільних інноваційно-інвестиційних банків, сконцентрованих на кредитному супроводі реструктуризації промисловості; прямому фінансуванню державних підприємств; формуванню спеціальних механізмів щодо збільшення припливу реальних іноземних інвестицій в потрібні галузі; формуванню спеціальних державних фондів та ін. Також варто відзначити, що в цьому процесі особливе місце займає банківська система, в якій повинні бути налагоджені механізми надання дешевих довгострокових кредитів вітчизняним підприємствам, а також відпрацьована система, що перешкоджає відтоку капіталу.

Ще однією ключовою ланкою нової промислової політики є структурна компонента. Її основним завданням є істотне перетворення структури національної промисловості, в якій на сьогодні домінують галузі з випуску проміжного продукту з невисокою доданою вартістю. Структурна складова матричної промислової політики повинна сприяти появі в економіці нових великих виробників високотехнологічної продукції, а також забезпечувати міжгалузевий і між секторальний перерозподіл капіталу для того, щоб направити його в найбільш перспективні галузі або регіони.

У рамках української економіки, в якій більша частина виробництва сконцентрована в приватних руках, а підприємства зареєстровані не в Україні, структурна промислова політика має сприяти усуненню подібного дисбалансу.

Одним із кроків на цьому шляху має стати формування територій зі спеціальними умовами господарювання, виробники в яких отримають можливість позбутися багатьох недоліків вітчизняної фіскальної системи. При цьому особлива увага повинна приділятися територіям, на яких створені й успішно функціонують інноваційні кластерні утворення. Збільшення числа таких кластерів, їх продуктивності і ефективності може стати однією з ключових цілей матричної політики, що в підсумку дозволить мобілізувати значні фінансові та матеріально-технічні ресурси на порівняно невеликих територіях.

Реалізація державної промислової політики на практиці стає тим більше проблематичною, чим меншу питому вагу в економіці займають державні підприємства. Як показує практика останніх років, приватизовані промислові підприємства не лише опиняються за межами будь-якого державного впливу, а й часом зовсім відмовляються надавати детальну інформацію про свою діяльність. Внаслідок цього українська держава та народ вже фактично втратили контроль над такими стратегічними галузями економіки, як металургія, сільське господарство, частково енергетика, машинобудування та ін., отримуючи від приватних власників лише невелику компенсацію у вигляді незначних податкових надходжень від роботи окремих приватизованих підприємств.

Сьогодні національна економіка стоїть на порозі чергової масштабної приватизації, після чого під безпосереднім контролем української держави залишаться лише нечисленні заводи, переважно оборонно-промислового комплексу. Разом з тим реалізація неоіндустріального проекту вимагає, щоб можливості держави з управління економікою в цілому і окремими господарюючими суб'єктами зокрема були достатньо широкі, бо тільки це створює важелі для дієвої промислової політики. Тому однією з найактуальніших рекомендацій є теза про необхідність скорочення темпів приватизації, що дозволить зберегти в руках України хоча б частину з того, що колись було дійсно українською промисловістю. При цьому теорія і практика

вже давно показала, що приватний власник далеко не завжди здатний керувати великим промисловим підприємством краще, ніж держава. В українських реаліях навіть навпаки – більшість стратегічних підприємств після приватизації стали працювати тільки гірше: скорочуються темпи виробництва, звільняються робітники, а модернізація виробничих потужностей часто не проводиться взагалі. Особливо ситуація ускладнюється у випадках, коли власником стають не резиденти України.

У системі заходів, які спрямовані на формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки, особливе місце займають організаційні та інституційні. Вони спрямовані на те, щоб сформувати в Україні необхідні органи державного управління, громадські інститути і інші структури, що сприяють форсованій неоіндустріалізації. Одним з таких має стати спеціальне міністерство, на яке повинні бути покладені функції по безпосередньому виконанню плану з неоіндустріалізації. У його компетенції мають бути питання, пов'язані з автоматизацією та інноваціями на промислових підприємствах, створенням вертикально інтегрованих державних і недержавних корпорацій, координація наукового і виробничого секторів економіки та ін.. Пропозиції щодо створення подібного міністерства вже висловлювалися в науковому середовищі [41], в зв'язку з чим перспективи його формування в найближчому майбутньому видаються вельми реальними.

Для формування сприятливого інституційного середовища особливо важливе місце займає боротьба з корупцією. У світлі того, що за всі роки проведення подібної кампанії в Україні так і не досягнуто відчутних результатів, пропонується розробити принципово нову концепцію по боротьбі з цим деструктивним для національної економіки феноменом, яка має набути статусу закону. В основу концепції має бути покладений механізм, що передбачає невідворотність і публічність покарання навіть за несуттєві порушення антикорупційного законодавства. При цьому найважливішим аспектом такої кампанії має стати принцип, згідно з яким особа або структура, уповноважені виявляти і протидіяти корупційним діям, могли б

розраховувати на премію у вигляді відсотка від суми виявленого порушення. Це дасть можливість істотно підвищити мотивацію співробітників антикорупційних відомств, які на сьогоднішній день фактично не діють.

У процесі переходу національної економіки на неоіндустріальну парадигму функціонування однією з неодмінних умов є збільшення питомої ваги автоматизованого виробництва. На сьогоднішній день використання технологій з автоматизації випуску, транспортування і навіть збуту продукції дає можливість значно знизити її собівартість поряд з підвищенням якості та загальної продуктивності всіх виробничих потужностей. У зв'язку з цим представляється доцільним почати розробку програми, яка б стимулювала власників великих виробничих комплексів і комбінатів проводити планову модернізацію, метою якої була б автоматизація процесів, що протікають на виробництві. Програма повинна стати невід'ємною частиною всього комплексу нормативних документів, що супроводжують курс на неоіндустріалізацію, і, безумовно, розроблятися і прийматися при тісній співпраці влади, бізнесу, науки та громадськості.

Участь останньої особливо актуальна в світлі того, що процес автоматизації та модернізації виробництва часто супроводжується низкою соціальних протиріч. Одним з них є можливе зростання безробіття, викликане заміщенням ручної праці машинною і, як наслідок, вивільнення великої кількості робочої сили. У зв'язку з цим варто відзначити, що зростанню безробіття можна перешкодити активним розширенням невиробничого сектора, який, як показує досвід передових неоіндустріальних держав (Японія, США, Німеччина), повинен стати місцем концентрації вивільнених трудових ресурсів.

Системна модернізація та автоматизація промисловості неможлива без активного розвитку національного машинобудування. Тільки за рахунок потужного машинобудівного комплексу, який працює, переважного на власних технологіях, можливо рішення настільки масштабного завдання як неоіндустріалізація. Для його відродження і доведення до необхідного рівня потрібні колосальні фінансові, матеріальні та трудові ресурси, однак саме за

рахунок потужного національного машинобудівного комплексу будуть забезпечені не тільки додаткові робочі місця і виробничі ресурси, а й нові технології, роль яких у сучасному світі є визначальною.

Разом з тим розвиток і вдосконалення національної промисловості має супроводжуватися тісним міжнародним співробітництвом та використанням позитивного досвіду інших країн. У цьому відношенні одним з позитивних аспектів підписання угоди про асоціацію та поглиблену зону вільної торгівлі з ЄС є можливість введення на території України нових технічних регламентів і стандартів промислової продукції, можливість доступу до нових технологій, а також гармонізація вітчизняного законодавства з більш прогресивним європейським. Також це дасть можливість значно поліпшити якість обслуговування імпортованої в нашу країну продукції, налагодити більш тісні зв'язки з європейськими виробниками і підвищити кваліфікацію українських фахівців.

Разом з цим, як показало дослідження договору про асоціацію та поглиблену зону вільної торгівлі з ЄС, інтеграція в даному напрямку несе низку загроз для реалізації неоіндустріального проекту в рамках національної економіки. Зокрема мова йде про суттєве обмеження ролі держави у розвитку промисловості, особливо машинобудування, яке без бюджетної підтримки, за рідкісним винятком, не буде здатне на конкуренцію з європейськими виробниками. Також варто звернути увагу на те, що загальний контекст угоди про асоціацію спрямований на ще більший приплив імпорту європейських товарів, що загрожує остаточним банкрутством таких галузей української економіки, як автомобілебудування, високоточне машинобудування, суднобудування, ряд напрямків сільського господарства та ін. У зв'язку з цим в рекомендується здійснити ретельну ревізію договору про асоціацію та поглиблену ЗВТ з ЄС, метою якої має стати перегляд деяких його положень, так як вони несуть серйозні загрози для національної економіки.

Події травня-червня 2013 р. показали, що, незважаючи на остаточно оформлений курс на євро інтеграцію українське керівництво прагне не втратити

ті вигоди, які несе в собі членство в МС. З наданням статусу спостерігача в цьому інтеграційному утворенні Україна отримала можливість подальшого зміцнення власних позицій в напрямку Євразійської інтеграції, відкриваючи перспективи отримання тих вигод, які були позначені в ході аналізу у розділі 2. У зв'язку з цим одним з найбільш актуальних є необхідність подальшого зміцнення позицій нашої країни на даному напрямку. У рамках МС Україна, фактично, є другою за економічною та політичною міццю державою з потенціалом, який за деякими показниками навіть перевершує російський. Національна промисловість, у разі якщо МС буде розширюватися, може стати в ньому однією з найпотужніших, на відміну від ЄС, де Україна назавжди буде приречена бути аутсайдером і сировинним придатком європейських і трансатлантичних ТНК. У зв'язку з цим необхідно ще раз підкреслити тезу про те, що подальше зміцнення позицій України на зовнішньоекономічній арені має здійснюватися в першу чергу за рахунок більш тісної співпраці в рамках МС.

Необхідно відзначити, що в процесі формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки особливе місце займає підготовка принципово нових висококваліфікованих кадрів. Саме на професіоналів, мислячих, керуючих і виконуючих роботу «по-новому» повинні бути покладені функції, як по плануванню, так і по безпосередній реалізації кроків по неоіндустріальному переозброєнню країни. Такі фахівці в першу чергу повинні бути підготовлені для роботи в сфері фундаментальної і прикладної науки, на виробництві, зокрема в машинобудуванні, ІТ-сфері, а також у сфері державного та корпоративного управління. Для досягнення такої масштабної мети необхідна тісна інтеграція виробництва не тільки з наукою, але і з освітою, що в перспективі має призвести до того, що фахівці у вищих навчальних закладах будуть готуватися для роботи в конкретній корпорації або в заздалегідь позначеній організації, маючи можливість вже в процесі навчання отримати для цього всі необхідні знання.

Для того щоб забезпечити можливість реалізації більшої частини положень, висунутих вище, необхідний потужний і платоспроможний

внутрішній ринок. Досягти цього можна тільки за рахунок кардинального збільшення купівельної спроможності, як окремих домогосподарств, так і крупніших господарюючих суб'єктів. Одним з дієвих кроків на цьому шляху може стати більш дієва система кредитування, про яку також згадувалося вище. При цьому перерозподіл накопичених фінансових ресурсів має проходити не тільки через банківську систему, а й через мережу небанківських фінансових установ, мережа яких в Україні сьогодні все більше розширюється. У цьому процесі більш дієвою має стати роль основного грошового регулятора - Національного банку України, який має проводити свою політику спираючись на загальнодержавні та стратегічні національні економічні інтереси.

Однією з першочергових цілей неоіндустріалізації України є суттєве покращення екологічної обстановки, яка за багатьма показниками на сьогодні є критичною. Ступінь забрудненості навколишнього середовища, а також шкода, що наноситься вітчизняними підприємствами, в рази перевищує аналогічні показники в інших промислових країнах. І при цьому тенденція останніх років свідчить не про поліпшення, а про все більше погіршення екологічної ситуації в Україні і, особливо, на Донбасі. У зв'язку з цим одним із пріоритетів формування курсу на неоіндустріалізацію повинна стати ідеологія т. з. «зеленої економіки», що входить в стратегію довгострокового розвитку всіх без винятку промислових підприємств. Така ідеологія повинна бути заснована на сукупності економіко-адміністративних та організаційно-правових методів регулювання діяльності підприємств, і бути спрямована на планомірне зниження деструктивного впливу промисловості на функціонування біофізичної та екологічної підсистем.

Особливо важливим аспектом екологічної складової формування курсу на неоіндустріалізацію є якомога широкмасштабне впровадження ресурсозберігаючих технологій. Як показало дослідження, проведене в розділі 2, систематичним впровадженням таких технологій в Україні займається менше 4 % від загального числа підприємств, при тому, що більша частина з них впроваджується на порівняно невеликих, нещодавно створених виробництвах.

У той же час велика частина промисловості так і продовжує функціонувати на основі морально і фізично застарілих технологій, що часто абсолютно не враховують екологічну компоненту.

У зв'язку з цим доцільним буде використання зарубіжного досвіду, який показує, що одним з найбільш дієвих методів вирішення даної проблеми є організація регіональних еко-промислових парків. Він передбачає формування такого циклу виробництва, при якому відходи одного виробництва стають джерелом сировини для іншого. Для цього створюється спеціальний центр або біржа відходів, де покупці і продавці останніх мають можливість більш тісної кооперації. Поступово це дає можливість перетворити відходи в цінний і досить ліквідний актив, який, стаючи об'єктом купівлі-продажу, більш не викидається в атмосферу або зливається у воду, а концентрується, збирається і переробляється. Приклади створення та успішного функціонування таких парків можна знайти як в далекому зарубіжжі (Данія, Норвегія, Китай) [190; 180] та і в країнах СНД (Росія); в США за роки розвитку такий підхід перетворився на дуже дохідний бізнес, що приносить до 50 млрд. дол. на рік [131].

Таким чином, видно, що для формування курсу на неоіндустріалізацію Україні слід спланувати та реалізувати на практиці безліч заходів, лише частина з яких була описана вище. Більш детальний їх перелік представлено на рис. 3.5. Як видно з рис. 3.5. підсумком всіх проведених заходів має стати розробка цілісної концепції по неоіндустріалізації національної економіки. Її основою має стати вже не раз згадана стратегія з формування великих національних вертикально інтегрованих компаній, сконцентрованих на наукомісткому виробництві з використанням передових технологій. Ці корпорації також повинні входити в глобальні ланцюжки створення вартості, в які українська промисловість буде включена допомогою зовнішньоекономічної інтеграції. Концепція має отримати статус закону, бо тільки це дозволить реалізувати на практиці хоча б частину її положень.

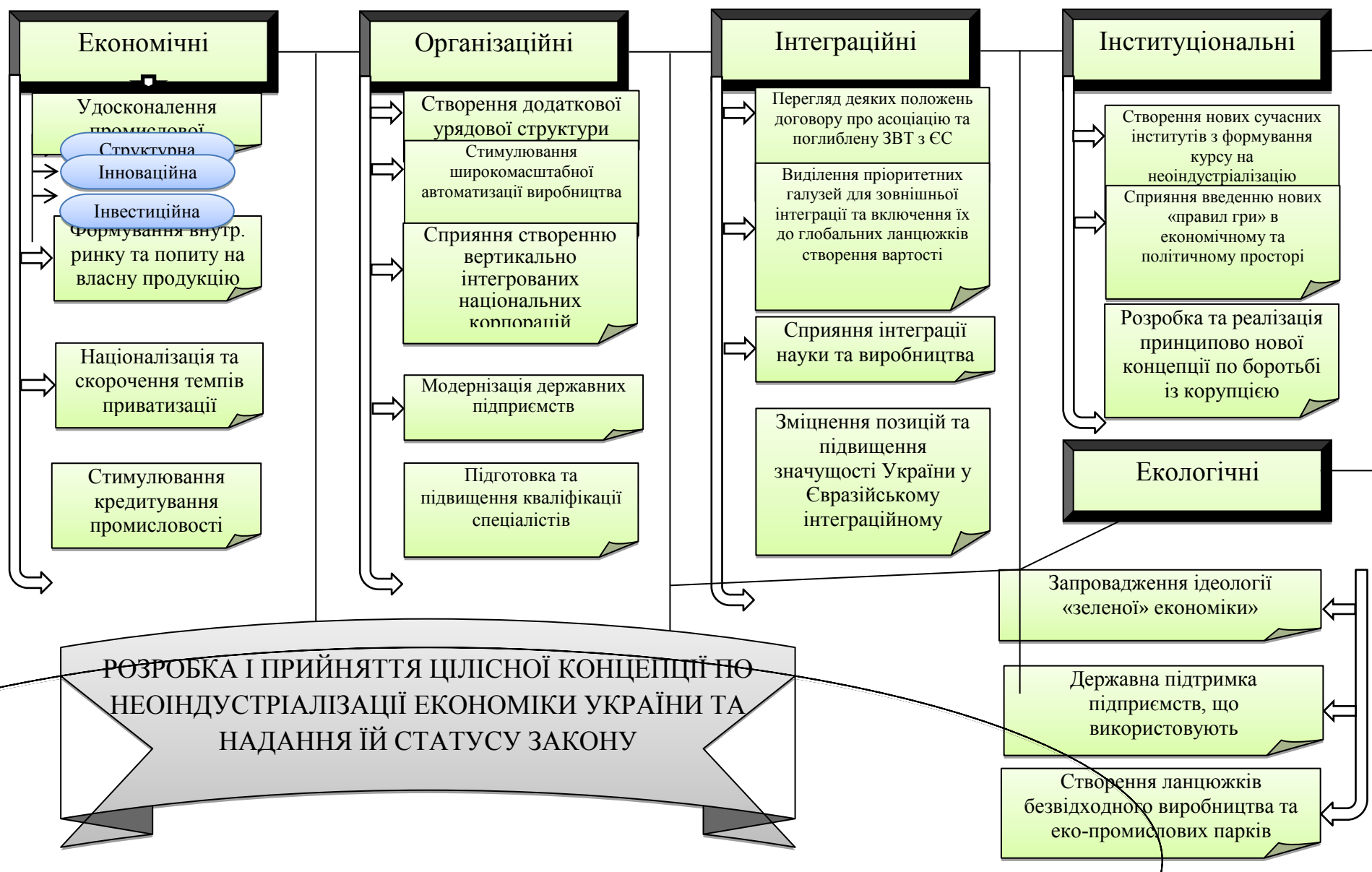

Рис. 3.5. Схема організаційно-економічних заходів по формуванню курсу на неоіндустріалізацію національної економіки

Таким чином, розроблений комплекс заходів щодо формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки дає можливість зробити висновок про необхідність комплексного і системного вирішення нагальних проблем вітчизняної промисловості. Тільки такий підхід дозволить у порівняно короткі терміни направити вітчизняну економіку за новим вектору розвитку, який би відповідав усім вимогам часу і дозволив би перетворити Україну з відсталої держави 3-го світу в одну з найбільш продуктивних економік Європи, якій вона колись і була.

В системі заходів, які необхідно здійснити для формування курсу на неоіндустріалізацію особливо виділяються пропозиції щодо вибору оптимального вектора зовнішньоекономічної інтеграції, рекомендації організаційно-економічного характеру, по формуванню нової промислової політики та щодо вдосконалення інституційного середовища; пропозиції щодо поліпшення екологічної компоненти, як неодмінної умови модернізації вітчизняної промисловості. Всі вони зводяться в єдину концепцію з неоіндустріалізації національної економіки, розробка якої повинна ґрунтуватися з урахуванням всіх викладених пропозицій. Разом з тим подібна концепція за своїм задумом настільки об'ємна і масштабна, що для її детальної розробки та реалізації, звичайно, потрібне залучення широкого кола науковців і фахівців практиків, а також представників державної влади та громадськості.

У контексті розробки перспективних напрямів досліджень у цій сфері слід назвати розробку дієвих механізмів впровадження політики держави на неоіндустріалізацію національної економіки. Сфера практичного застосування результатів проведеного дослідження: на національному рівні – шляхом використання в процесах управління розвитком промисловості України на засадах неоіндустріальної парадигми, формування і реалізації промислової політики, удосконалення господарського законодавства; на рівні галузей і регіонів – шляхом впровадження розробленої моделі, використання розроблених методичних і практичних рекомендацій. З огляду на це доцільним уявляється побудова організаційної основи для постійної взаємодії уряду

країни, бізнесу та суспільства у сфері неіндустріального розвитку економіки держави, періодичний перегляд програм і планів розвитку країни, що встановлюють основні цілі, пріоритети та механізми їх досягнення.

Основним інструментом, що може бути використаним в управлінні процесом управління розвитку промисловістю на не індустріальній парадигмі, це індикативне планування. В його сфері має стати:

визначення стратегічних пріоритетів у промисловості;

розробка довгострокових прогнози розвитку промисловості та економіки в розрізі основних видів промислової продукції і технологій;

розробка середньострокових та короткострокових цільових програм і планів розвитку із зазначенням основних кількісних показників, які необхідно досягти та за якими буде здійснюватися контроль за її виконанням, інструментів досягнення цілей, джерел та обсягів фінансування.

Для організації управління розвитком окремих галузей промисловості є доцільним використання досвіду Технологічних платформи і Груп високого рівня. Причому формування неоіндустріалізаційної парадигми потрібно починати з формування спільних позицій, узгоджених між домінуючими власниками великих підприємств, урядом і суспільством щодо перспектив розвитку базових галузей, а потім уже формувати загальнонаціональні програми і плани розвитку промисловості в цілому.

Висновки до розділу 3

Отже, на основі аналізу методичних підходів та моделей неоіндустріалізації, розробленої оптимізаційної моделі та запропонованих рекомендацій можна зробити наступні висновки.

1. На сьогоднішній день в науковому середовищі існує декілька підходів та низка моделей для оцінки рівня інноваційного розвитку країни, кількісної

оцінки інтеграційних ефектів як макро- так і на зовнішньоекономічному рівні, та виявлення ефектів від вертикальної інтеграції. Разом з цим зважаючи на те, що ідея неоіндустріалізації економіки лежить у площині економічної політики держави, якоїсь загально визнаної моделі, яка б кількісно чи підтверджувала, чи спростовувала б необхідність проведення неоіндустріалізації доки не існує. Для вибору та обґрунтування напрямків зовнішньої неоіндустріальної інтеграції необхідним уявляється застосування методичного підходу, заснованого на сценарному моделюванні напрямів міжнародної інтеграції. Такий підхід дає можливість побудувати модель для вибору напрямків міжнародної інтеграції, яка дозволяє вибирати з наявних альтернатив напрямки, які принесуть національним виробникам максимальний приріст фінансового результату від виробництва і реалізації продукції з урахуванням впливу інтеграційних процесів на доступ на ринки товарів і послуг, а також участі національної економіки у світових ланцюжках створення вартості.

2. На основі інструментарію оптимізаційного моделювання із застосуванням апарату математичного програмування побудовано модель для вибору напрямків міжнародної інтеграції. Цільовою функцією моделі є фінансовий результат вітчизняних виробників від виробництва та реалізації товарів і послуг. Альтернативною цільовою функцією можна використовувати показник, що характеризує не лише обсяги виробництва, а й інноваційний рівень продукції, що виробляється в країні (спрямовану на максимізацію обсягів виробництва, скорегованих на інноваційний рівень товарів і послуг). Модель враховує вплив реалізації інтеграційних заходів на можливості доступу іноземних виробників на внутрішній ринок України, а також можливості доступу українських виробників на внутрішні ринки зарубіжних партнерів, а також зміни в характері участі національної економіки у світових ланцюжках створення вартості, коли пріоритетом є підвищення ступеня переділу продукції, яка поставляється на експорт. Модель дозволяє: здійснювати вибір і обґрунтування напрямків інтеграції з точки зору доданої вартості, створюваної національною економікою; оцінювати динаміку попиту на продукцію

вітчизняних виробників під впливом реалізації інтеграційних заходів; опрацьовувати різні сценарії розвитку міжнародної та вітчизняної економіки; оцінювати існуючі ризики (можливості) для національної економіки в контексті міжнародної інтеграції; планувати інтеграційні процеси в часі; оцінювати дієвість важелів регулювання доступу на внутрішній ринок.

3. Параметризація моделі здійснювалася на основі даних про розвиток національного металургійного комплексу і дозволила прийти до висновку, що серед трьох сценаріїв інтеграції – поглибленої зони вільної торгівлі з ЄС (договір про асоціацію), зони вільної торгівлі з СНД та вступ України в МС – з точки зору перспектив розвитку металургійного комплексу найбільш привабливим є перший – підписання договору про асоціацію з ЄС. Реалізація цього сценарію дає можливість отримати максимум доданої вартості в ланцюгу від видобутку коксу і залізної руди, до випуску та експорту готового прокату. При цьому інтеграція в напрямку ЄС відкриває також перспективи щодо поступової екологізації національної металургії, приведення показників викидів і витрат енергоресурсів у відповідності із європейськими вимогами і стандартами. Разом з цим інтеграція у зазначеному напрямку негативно позначиться на товарообігу з іншими країнами, зокрема з тими, які входять до МС, а також несе загрозу для розвитку інших галузей вітчизняної економіки, зокрема високотехнологічних. На основі побудованої моделі та проведеного аналізу розроблений комплекс заходів щодо неоіндустріалізації національної економіки. В системі заходів, особливо виділяються пропозиції щодо вибору оптимального вектора зовнішньоекономічної інтеграції, рекомендації організаційно-економічного характеру, по формуванню нової промислової політики та щодо вдосконалення інституційного середовища; пропозиції щодо поліпшення екологічної компоненти, як неодмінної умови модернізації вітчизняної промисловості. Всі вони зводяться в єдину концепцію з неоіндустріалізації національної економіки, розробка якої повинна ґрунтуватися з урахуванням викладених пропозицій.

Основні результати дослідження, викладені в даному розділі, опубліковано в роботах [92, 94, 95, 101].

ВИСНОВКИ

У дисертації реалізовано науково-методичний підхід до неоіндустріалізації національної економіки, який ґрунтується на ідеї переходу національної економіки на наукомістке виробництво, випуск високотехнологічної продукції, всебічну автоматизацію процесів виробництва, а також поєднанні вертикальної та горизонтальної галузевої інтеграції як усередині країни, так і в міжнародному просторі з максимально повним використанням переваг міжнародної інтеграції. Розробку даного підходу обумовлено необхідністю подолання руйнівних наслідків процесів дезіндустріалізації і дезінтеграції у вітчизняній економіці та формування адекватних механізмів відповіді на виклики сучасних світогосподарських трансформацій.

1. У теоретичному плані дістали розвитку наукові положення, які визначають концептуальні основи формування неоіндустріалізаційного курсу. У методичному плані дістали розвитку підходи до аналізу інтеграційних ефектів, які становлять основу прийняття рішень щодо напрямів міжнародної інтеграції. У практичному плані обґрунтовано рекомендації щодо формування цілісної концепції інтеграційної неоіндустріалізації економіки на базі методів економіко-математичного моделювання вибору векторів міжнародної інтеграції. Результатом дослідження із застосуванням загальнонаукових і спеціальних (зокрема економіко-математичних та статистичних) методів є сукупність теоретичних, методичних і практичних положень, які визначають концептуальні основи та шляхи вирішення актуального наукового завдання неоіндустріалізації національної економіки.

2. Дослідження парадигми «неоіндустріалізація національної економіки» дозволило виділити ключові положення щодо неоіндустріального розвитку економіки, які базуються на поєднанні вертикальної та горизонтальної галузевої інтеграції як усередині країни, так і на міжнародному просторі, що

дало підстави для виділення інтеграційної неоіндустріалізації як складової цієї парадигми. Встановлено, що горизонтальна інтеграція передбачає включення окремих сфер і ланок національної економіки в міжнародні ланцюжки створення вартості без жодних втрат з боку економічного суверенітету. Вертикальна інтеграція найчастіше здійснюється у формі поглинання окремих підприємств і навіть галузей економіки, вступу в ті або інші міжнародні об'єднання на умовах, що нерідко суперечать національним інтересам. Встановлено, що, на відміну від постіндустріального та деіндустріального розвитку, неоіндустріалізація є найбільш прогресивною та відповідає викликам сучасності, пов'язаним зі змінами базових технологій матеріального виробництва, форм та методів його організації на рівні окремих суб'єктів господарювання, інституціональними змінами в економіці.

3. Визначено науково-методичні засади щодо формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки, згідно з якими обґрунтовано першочергову значущість і високий ступінь складності міжнародної інтеграції України. Результатом дослідження основних векторів інтеграції національної економіки стало виділення східного та західного сценаріїв розвитку інтеграційних процесів і визначення таких стратегічних напрямів інтеграції: поглиблення міжнародного економічного співробітництва, сприяння розвитку підприємництва, якісне оновлення власної промисловості, створення потужного науково-дослідного базису та розвиток інноваційної діяльності, включення України у глобальні ланцюжки створення вартості в рамках великих міжгалузевих корпорацій шляхом створення потужних великих вертикально інтегрованих фінансово-промислових комплексів.

4. Спираючись на детальне дослідження можливих наслідків (переваг та загроз) й ефектів від участі України в сучасних інтеграційних проектах, розроблено концептуальні положення, які є комплексною системою неоіндустріалізації національної економіки України з урахуванням світових інтеграційних процесів, яка ґрунтується на поєднанні галузевої інтеграції суб'єктів господарювання і може здійснюватися за двома напрямками – східним

і західним. У запропонованій концепції акцент зроблено на поєднанні галузевої інтеграції в західному і східному напрямках у рамках зон вільної торгівлі з ЄС та СНД. Практична реалізація концепції дозволить із максимальною вигодою використовувати позитивні наслідки інтеграції, уникаючи її негативних сторін. У зв'язку з цим до її подальшої розробки мають бути підключені провідні дослідники перспектив розвитку національної економіки і промисловості, що дозволить більш глибоко і детально продумати механізм масштабного неоіндустріального переозброєння виробничих потужностей, які ще лишаються в запасі національної економіки.

5. Аналіз сучасного стану та динаміки розвитку національної економіки свідчить, що останніми роками в Україні спостерігається спад виробництва майже у всіх сферах народного господарства, особливо у наукомістких; це стало наслідком деіндустріалізації та денаціоналізації промисловості, зниження рівня використання її інноваційної та технологічної компонент. Доведено відсутність дієвої концепції розвитку національного господарства, яка б відповідала вимогам часу та давала можливість окреслити чіткі перспективи розвитку України в майбутньому, – це дає підстави для обґрунтування необхідності реалізації чітко сформованого курсу економіки країни на неоіндустріалізацію, спрямованого на збільшення обсягів промислового виробництва як товарів масового споживання, так і наукомісткої та високотехнологічної продукції (промислове виробництво), підвищення рівня видобутку власних корисних копалин (енергобезпека держави), збільшення обсягів фінансування НДДКР та стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання; створення центрів високотехнологічного виробництва продукції з високою додатковою вартістю – неоіндустріальних кластерів (науково-технологічна та інноваційна компоненти національної економіки).

6. Визначено, що не існує загальновизнаної моделі, яка б кількісно підтверджувала або спростовувала необхідність здійснення інтеграційної неоіндустріалізації національної економіки. На модельному рівні реалізовано

декілька напрямів-складових неоіндустріалізаційної концепції, зокрема оцінку рівня інноваційного розвитку країни, оцінку інтеграційних ефектів на макро- і мікрорівні, виявлення й обґрунтування ефектів вертикальної інтеграції. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність застосування сценарного підходу до вибору напрямів міжнародної галузевої інтеграції в контексті неоіндустріалізації національної економіки і побудову моделі для оцінки економічних наслідків міжнародної інтеграції, яка враховуватиме вплив інтеграційних заходів на стан національної економіки.

7. Запропоновано методичний підхід до обґрунтування напрямів інтеграції галузей національної економіки для їх неоіндустріалізації, заснований на побудові оптимізаційної моделі для вибору напрямів міжнародної інтеграції, цільовою функцією якої є фінансовий результат вітчизняних виробників від виробництва та реалізації товарів і послуг. У результаті параметризації моделі, здійсненої згідно з даними про розвиток національного металургійного комплексу, встановлено, що серед трьох сценаріїв інтеграції (поглиблена зона вільної торгівлі з Європейським Союзом (договір про асоціацію), зона вільної торгівлі з СНД та вступ України до Митного союзу) з точки зору перспектив розвитку металургійного комплексу найбільш привабливим є перший – підписання договору про асоціацію з ЄС. Реалізація цього сценарію дає можливість отримати максимум доданої вартості в ланцюжку від видобутку коксу і залізної руди до випуску й експорту готового прокату. При цьому інтеграція в напрямі ЄС відкриває також перспективи щодо поступової екологізації національної металургії, приведення показників викидів і витрат енергоресурсів у відповідність до європейських вимог і стандартів. Інтеграція в зазначеному напрямі негативно позначиться на товарообігу з іншими країнами, зокрема з тими, які входять до МС, а також несе загрозу для розвитку інших галузей вітчизняної економіки, перш за все, високотехнологічних, яка вже сьогодні проявляється як наслідок військово-політичних проблем у відносинах із Російською Федерацією. Разом з тим слід визнати наявність ризиків для реалізації концепції неоіндустріалізації і при

інтеграції у східному напрямі.

8. Відповідно до результатів дослідження теоретичних аспектів проблеми, аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку національної економіки в контексті формування курсу на неоіндустріалізацію, а також економіко-математичного моделювання обґрунтовано напрями формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки: пропозиції щодо вибору оптимального вектора зовнішньоекономічної інтеграції; рекомендації організаційно-економічного характеру щодо формування нової промислової політики та вдосконалення інституційного середовища; пропозиції щодо поліпшення екологічної компоненти як неодмінної умови модернізації вітчизняної промисловості. Чітке визначення заходів дозволяє обґрунтувати доцільність формування на їх основі цілісної концепції неоіндустріалізації національної економіки з наданням їй статусу закону. В основу концепції має бути покладена стратегія з формування великих національних вертикально інтегрованих компаній, сконцентрованих на наукомісткому виробництві з використанням провідних технологій. Реалізація запропонованих заходів дозволить спрямувати вітчизняну економіку за новим вектором розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрам'юк І. «Консультації» влади з громадськістю: що ж відбувається насправді? [Електронний ресурс] / І. Абрам'юк // Сайт Інституту громадянського суспільства. – Режим доступу: http://www.csi.org.ua/www/?p=2743#_ftn4.
2. Амоша А. Промышленная политика Украины: концептуальные ориентиры на среднесрочную перспективу / А. Амоша, В. Вишневский, Л. Збаразская // Экономика Украины. – 2009. – № 11. – С. 4-14; № 12. – С. 4-12.
3. Амоша А.И. Неоиндустриализация и новая промышленная политика Украины / А.И. Амоша, В.П. Вишневский, Л.А. Збаразская // Економіка промисловості. – 2012. – № 1-2. – С. 3-32.
4. Амоша О.І. До питання про стан наукової сфери та її фінансове забезпечення в Україні / [О.І. Амоша, В.П. Вишневський, А.І. Землянкін, І.Ю. Підоричева та ін.] // Економіка промисловості. – 2013. – № 1. – С. 3-15.
5. Бабецкая-Кухарчук О.А. Переход к рынку в России и его влияние на международную интеграцию [Електронний ресурс] / О.А. Бабецкая-Кухарчук, М. Морель // ГУ ВШЭ. – 2003. – WP2/2003/04; под. ред. В.А. Бессонова. – Режим доступу https://www.hse.ru/data/2010/05/04/1216407440/WP2_2003_04.pdf.
6. Байнев В. Ф. Переход к инновационной экономике в условиях межгосударственной интеграции: тенденции, проблемы, белорусский опыт: Монография; Под общ. ред. проф. В. Ф. Байнева / В.Ф. Байнев, В.В. Саевич. – Мн.: Право и экономика, 2007. – 180 с.
7. Байнев В.Ф. Неоиндустриализация – стратегия обеспечения глобальной конкурентоспособности стран ЕВРАЗЭС в XXI веке [Електронний ресурс] / В.Ф. Байнев. – Режим доступу: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/23050/1/tom1_2.pdf.
8. Байнев В.Ф. Неоиндустриализация и нравственное измерение эко-

номики – ключевые факторы глобальной конкурентоспособности союзного государства Беларуси и России / В.Ф. Байнев // Теоретическая экономика. – 2012. – № 5. – С. 84-93.

9. Байнев В.Ф. Неоиндустриализация и нравственное измерение экономики – ключевые факторы глобальной конкурентоспособности союзного государства Беларуси и России / В.Ф. Байнев // Теоретическая экономика. – 2012. – № 5. – С. 84-93.

10. Байнев В.Ф. Факторы деиндустриализации и девальвация национальной валюты как важнейший из них / В.Ф. Байнев // Белорусский экономический журнал. – 2009. – №3(48). – С. 14-24.

11. Батченко Л.В. Економіка Європейського Союзу та порівняльний аналіз соціально-економічних систем країн Європи: Підруч. Ч. 1 / Л. В. Батченко, Л. І. Дмитриченко, К.Є. Мойсеєнко та ін. – Донецьк: ДонДУУ, 2008. – 315 с.

12. Батченко Л. В. Наслідки міжнародної трудової міграції для ринку праці в Україні / Л. В. Батченко, М. А. Малік // Актуальні проблеми управління зовнішньоекономічною діяльністю : зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2010. – Т. XI. – (Серія «Економіка», вип. 161). – С. 35–44.

13. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. – М.: Академия, 1999. – 578 с.

14. Білорус О.Г. Проблеми глобальної модернізації та імперативи неоіндустріалізації транзитивних країн / О.Г. Білорус // Економічний часопис-XXI. – 2012. – № 9/10. – С. 3-6.

15. Бландиньер Ж.-П. Реиндустриализация России: насколько пригоден европейский опыт / Ж.-П. Бландиньер // Экономист. – 2005. - №5. – С. 35-45.

16. Боярунец А. Высокий уровень производства железорудного сырья (ЖРС) в Украине сохраняется за счет благоприятной конъюнктуры внешнего и внутреннего рынка / А. Боярунец [Электронный ресурс] / Информационный портал о личных инвестициях и финансах «InvestfundS». – 1 сентября 2011 г. – Режим доступа: <http://investfunds.ua/news/vysokij-uroven-proizvodstva->

zhelezorudnogo-syrya-zhrs-v-ukraine-sohranyaetsya-za-schet-blagopriyatnoj-konyunktury-vneshnego-i-vnutrennego-rynka-ukrrudprom-84877.

17. Булеєв І. П. Формування сучасної парадигми розвитку економіки Україна (на прикладі гірничо-металургійного комплексу) // Вісник ДДМА. – 2012. – № 1 (26). – С. 3-15.

18. Быков А. А. Антикризисная стратегия предприятия: теория и методология исследования: Монография; Под общ. ред. проф. В. Н. Шимова. – Минск: БГЭУ, 2005. – 167 с.

19. Быков А.А. Концепция цепочек создания стоимости и её применение в антикризисном управлении / А.А. Быков, Т.Г. Авдеева, А.Е. Зезюлькина // Белорусский экономический журнал. – 2013. – № 1. – С. 32-45.

20. Валовий внутрішній продукт (1990-2012) [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

21. Валовий внутрішній продукт України за 2013 рік (СНР-2008) / [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html.

22. Вдовиченко А. М. «Втеча» капіталу і тіньова міжнародна торгівля в Україні: зв'язок, макроекономічні ефекти / А. М. Вдовиченко, Д. М. Серебрянський // Вісник НБУ №1: – 2012.– С. 26–33.

23. Вишневский В. Инновации, институты и эволюция / В. Вишневский, В.Дементьев // Вопросы экономики. – 2010. – № 9. – С.41-62.

24. Вишневский В.П. Теоретические основания промышленной политики для эмерджентной экономики / В.П. Вишневский, В.В. Дементьев // Terra Economicus. – 2012. – Т.10. – № 1. – С. 27-45.

25. Воронцов И. Кокс на вырост / И. Воронцов [Електронний ресурс] / Информационное агентство МинПром. – 2 декабря 2010 г. – Режим доступу: <http://minprom.ua/articles/56760.html>

26. Восаркен С. Будущее России – неоиндустриализм [Електронний

ресурс] / С. Восаркен. – Режим доступу: <http://rpr.ur.ru/article/BUDUVO.doc>

27. Восстановление производства АН-124 [Електронний ресурс] // Сайт групи компаній «Волга-Дніпро». – Режим доступу: <http://www.volga-dnepr.com/rus/group/projects/reconstruction124/>

28. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html.

29. Геєць В.М. Інноваційний шлях розвитку та економічного зростання / В.М. Геєць // Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України. Мат.-ли наук.-практ. конф. – К: НТТУ «КПІ», 2003. – С 38-56.

30. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.

31. Географічна структура експорту-імпорту послуг (1996-2013 рр.) [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gsp_u.html.

32. Географічна структура експорту-імпорту товарів (1996-2013 рр.) [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gs_u.html.

33. Глазьев С. Ю. Стратегия опережающего развития России в условиях глобального кризиса. Монография / С. Ю. Глазьев. – М.: Экономика. – 2010, 256 с.

34. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития / С. Ю. Глазьев. – М.: Наука, 1993. – 348 с.

35. Государственный Турбоатом завершил год с прибылью в 300 млн. грн. на фоне разговоров о продаже россиянам [Електронний ресурс] // Сайт журналу «Корреспондент». – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/economics/1501565-gosudarstvennyj-turboatom-zavershil-god-s-pribylyu-v-300-mln-griven-na-fone-razgovorov-o-prodazhe-ross>.

36. Гохан П. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний / П. Гохан. – М.: Альпина Паблишер, 2010. – 744 с.

37. Грандберг З. Неоиндустриальная парадигма и закон вертикальной интеграции / З. Грандберг // Экономист. – 2009. – № 1. – С. 38-41.

38. Губанов С. Державний прорыв. Неоиндустриализация России и вертикальная интеграция / С. Губанов. – М.: Книжный мир, 2012. – 224 с.

39. Губанов С. Императив общегосударственных интересов анализ, выводы, предложения / С. Губанов // Экономист. – 2009. – № 4. – С. 3-8.

40. Губанов С.С. Неоиндустриализация плюс вертикальная интеграция: (о формуле развития России) / С.С. Губанов // Экономист. – 2008. – № 9. – С. 3-27.

41. Даниленко А. И. Совершенствование модели управления экономикой и финансовые механизмы ее реализации / А. И. Даниленко // Экономика Украины. – 2013. – № 5. – С. 4-30.

42. Данилишин Б. Українська наука втрачає всесвітньо визнані пріоритети [Електронний ресурс] / Б. Данилишин // Сайт «Ukrainian European Perspectives». – Режим доступу: <http://www.u-e-p.eu/analytics/2012/october/ukranska-nauka-vtracha-vsesvtno-viznan.html>

43. Дементьев В.Е. Догоняющее развитие через призму теории "длинноволновой" технологической динамики: аспект "окон возможностей" в кризисных условиях / В.Е.Дементьев // Российский экономический журнал. – 2009. – № 1-2. – С. 34-48.

44. Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки. Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1174-2003-п/print1331111274499071>

45. Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки. Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1174-2003-п/print1331111274499071>

46. Джерело: The World Bank (2011) World Development Indicators &

Global Development Finance 2011. Washington: The World Bank.

47. Джерело: Амоша А. Промышленная политика Украины: концептуальные ориентиры на среднесрочную перспективу / А. Амоша, В. Вишневский, Л. Збарзская // Экономика Украины. – 2009. – № 11. – С. 4-14; № 12. – С. 4-12.

48. Джерело: Широков А.І. Щодо фінансування науки в Україні / А.І. Широков // Вісн. НАН України. – 2012. – № 5. – С. 43-45.

49. Дніпропетровська:
23[http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/e7c5861d736b1beac2256eb80038536c/d02d2c9a551475c9c2257880006b2904/\\$FILE/2011.04.25%20Public%20Strategy%20Presentati%20RUS%20Final%20\(2\).pdf](http://adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/e7c5861d736b1beac2256eb80038536c/d02d2c9a551475c9c2257880006b2904/$FILE/2011.04.25%20Public%20Strategy%20Presentati%20RUS%20Final%20(2).pdf)

50. Довгаль Е. А. Развитие международного сотрудничества регионов в процессе глобализации / Е. А. Довгаль, Г. В. Довгаль // Вчені записки Харківського гуманітарного інституту "Народна українська академія" : наук. вид. / редкол. В.І. Астахова (гол. ред.) [та ін.]. – Харків : НУА, 2008. – Т. 14. – С. 264-272.

51. Донецька:
http://www.feg.org.ua/docs/Donetsk_Monitor_Doc_Final_RUS.pdf;

52. Дрейпер П. Взгляд на мир через цепочки добавленной стоимости [Електронний ресурс] / П. Дрейпер // Сайт експертного каналу «Економічна політика». – Режим доступу <http://www.ecpol.ru/index.php/2012-04-05-13-42-46/2012-04-05-13-43-05/484-vzglyad-na-mir-cherez-tsepochki-dobavlennoj-stoimosti>

53. Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу у 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

54. Емельянов А.А. Имитационное моделирование экономических процессов / А.А. Емельянов, Е.А. Власова, Р.В. Дума. – М.: Финансы и статистика, 2009. – 416 с.

55. Задоя А.А. Деиндустриализация в Украине: «двадцать лет спустя» А.А. Задоя // Економічна теорія. – 2012. – № 1. – С. 26-35.

56. Заключний звіт про результати виконання Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ppa.gov.ua/files/zvit/zvit-prom-2011.doc>

57. Звіт про виконання Державної програми розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу України на період до 2011 року [Електронний ресурс] / Державне агентство України з управління державними корпоративними правами та майном. – 17 травня 2012 р. – 134 с.: Режим доступу: http://ppa.gov.ua/regulatory_assets/agency_documents/32682

58. ЗСТ с Европой или Таможенный союз с Россией – что для Украины предпочтительнее? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economics.lb.ua/other/2011/04/20/92671_ZST_s_Evropoy_ili_Tamozhenniy_s_oyu.html.

59. Ивантер В. Экономические последствия создания ЕЭП и присоединения к нему Украины / В. Ивантер, В. Геец, В. Ясинский и др. // Евразийская экономическая интеграция. – 2012. – № 1. – С. 4-26.

60. Ивантер В.В. Экспертная оценка возможных макроэкономических эффектов экономического сотрудничества Украины со странами Единого экономического пространства / В.В. Ивантер, В.М. Геец и др. // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 4. – С. 9-26.

61. Ивантер В.В., Геец В.М. «Экономические последствия создания ЕЭП и присоединения к нему Украины» / В.В. Ивантер, В.М. Геец, В.А.Ясинский, А.А. Широков, А.М. Анисимов // Евразийская экономическая интеграция, №1(14), февраль 2012;

62. Иноземцев В. Л. Постиндустриальное хозяйство и "постиндустриальное" общество (К проблеме социальных тенденций XXI века) / В.Л. Иноземцев // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 140-152.

63. Иноземцев В.Л. Будущее России – в новой индустриализации / В.Л. Иноземцев; беседу вел С. Губанов // Экономист. - 2010. - № 11. - С. 3-15.

64. История индустриализации СССР. Документы и материалы. / Т.1.

1917–1928 гг. // М.: Наука. – 1967 / Т. 2. 1929–1940 гг. // М.: Наука. – 1967 / Т.3. 1941–1952 гг. // М.: Наука. – 1968.

65. Ільїна К. Роль наукової та науково-дослідної діяльності в забезпеченні інноваційного розвитку економіки України / К. Ільїна // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2009. – № 112. – С. 29-32.

66. Каплан А.В. Решение оптимизационных задач в экономике / А.В. Каплан, В.Е. Каплан, М.В. Мащенко, Е.В. Овечкина. – М.: Феникс, 2007. – 544 с.

67. Карманов В.Г. Математическое программирование / В.Г Карманов. – М: – ФИЗМАТЛИТ, 2008. – 264 с.

68. Кобелев Н.Б. Основы имитационного моделирования сложных экономических систем / Н.Б. Кобелев. – М.: Дело, 2003. – 336 с.

69. Козлов Б.И. Академия наук СССР и индустриализация России. Очерк социальной истории. 1925-1963 / Б.И. Козлов // Российская Академия наук; Архив РАН. – М.: Academia, 2003. – 272 с.

70. Комков Г.О. АН СССР – штаб советской науки / Г.О. Комков, Б.В. Левшин, Л.К. Семенов // М.: Наука. – 1968. – 216 с.

71. Комков Н.И. Состояние и перспективы инновационно-технологического сотрудничества предприятий РФ и Украины / Н. И. Комков, Л. И. Федулова, Г. Г. Балаян, Н. Н. Бондарева // Евразийская экономическая интеграция. – 2010. – № 2. – С.73-100.

72. Комплексная оценка макроэкономического эффекта различных форм глубокого экономического сотрудничества Украины со странами Таможенного союза и Единого экономического пространства в рамках ЕврАзЭС. Итоговый научно-технический отчёт [Электронный ресурс]. – СПб.: Центр интеграционных исследований. – Режим доступа: http://www.eabr.org/general//upload/reports/Ukraine_doklad-tekst.pdf

73. Комплексная оценка макроэкономического эффекта различных форм глубокого экономического сотрудничества Украины со странами Таможенного союза и Единого экономического пространства в рамках ЕврАзЭС. Итоговый

научно-технический отчет // Центр интеграционных исследований С.-Пб. 2012 г.

74. Кондратьев Н. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Н. Кондратьев, Ю. Яковец, Л. Абалкин. – М.: Экономика, 2002. – 767 с.

75. Конференция ООН по торговле: несколько десятков корпораций правят миром, и это хорошо [Электронный ресурс] // Сайт інформаційного агентства «Фінмаркет». – Режим доступу: <http://www.finmarket.ru/z/nws/hotnews.asp?id=3244103>.

76. Концепція державної промислової політики України. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. № 272 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/272-96-п>.

77. Концепція державної промислової політики. Схвалено Указом Президента України від 12 лютого 2003 р. № 102/2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/102/2003>

78. Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року (Проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://industry.kmu.gov.ua/industry/control/uk/publish/article?art_id=67333&cat_id=57966.

79. Коробов П.Н. Математическое программирование и моделирование экономических процессов / П.Н. Коробов. – М.: ДНК, 2006. – 376 с.

80. Корпоративні структури в національній інноваційній системі України / за ред. д-ра екон. наук Л.І. Федулової // К.: вид-во УкрІНТЕІ. – 2007 – 812 с.

81. Куваев С. Надеюсь на рост / С. Куваев [Электронный ресурс] / Укррудпром. – 30 января 2012 г. – Режим доступу: http://www.ukrrudprom.com/analytics/Nadeyas_na_rost.html

82. Кузнецов В. А. Новая экономика и постиндустриальное общество: сопоставление понятий / В. А. Кузнецов // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 2. – Серия Экономика. Вып. 18. –

С. 22–27.

83. Куницына М.Ю. Анализ подходов к интеграции промышленных предприятий / М.Ю. Куницына // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку: зб. наук. праць / НАН України, Ін-т економіки пром.-сті. – Донецьк, 2010. – С.

84. Ларионов И. К вопросу об этапе современного капитализма: (о формуле развития России) / И. Ларионов, А. Орлов, В. Орлов // Экономист. – 2009. – № 2. – С. 52-55.

85. Лельчук В.С. Социалистическая индустриализация СССР и ее освещение в советской историографии / В.С. Лельчук // М.: Наука, 1975. – 310 с.

86. Ливень О. Низколетучий дефицит / О. Ливень [Электронный ресурс] / uaenergy. – 18 апреля 2012 г. – Режим доступа: <http://www.uaenergy.com.ua/post/10879/nizkoletuchij-defitsit/>

87. Лисин В.С. Отрасль в системе межотраслевых связей: возможности анализа и прогнозирования / В.С. Лисин, М. Н. Узяков. – М.: ИНП РАН, 2002. – 224 с.

88. Лист Ф. Национальная система политической экономии / Ф. Лист [пер. с нем.: К. В. Трубников, ред.: В. Фадеев] // Национальная система политической экономии. Антология. – М.: Европа, 2005. – С. 23-258.

89. Львов Д.С. Эффективное управление техническим развитием. / Д.С. Львов // М.: Экономика. – 1990. – 255с.

90. Маевский В. И. Эволюционная теория и технологический прогресс / В. И. Маевский // Вопросы экономики. – 2001. – № 11. – С. 4-16.

91. Макогон Ю.В. Глобализация и Украина в мировой экономике / Ю.В. Макогон, Т.В.Орехова // Донецк: ДонНУ, 2004. – 478 с.

92. Малік М. А. Галузеві аспекти процесу неоіндустріалізації економіки України / М. А. Малік // Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів : матер. міжн. наук.-практ. конф. (9–11 квітня 2009 р., м. Донецьк). – Донецьк : ДонДУУ, 2009. – С. 195–197.

93. Малік М. А. Місце української економіки в сучасних інтеграційних процесах / М. А. Малік // Культура народів Причорномор'я : научный журнал. – 2012. – № 244. – С. 103–106.

94. Малік М. А. Неоіндустріалізація національної економіки України в рамках світових інтеграційних процесів / М. А. Малік // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства : зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – Т. XIII. – (серія «Економіка», вип. 255). – С. 198–209.

95. Малік М. Неоіндустріалізація як головний стратегічний вектор розвитку національної економіки / М. Малік // Інституціональний вектор економічного розвитку : зб. наук. пр. МІДМУ «КПУ». – Вип. 5 (2). – Мелітополь : КПУ, 2012. – С. 80–87.

96. Малік М. А. Аналіз концептуальних підходів до формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки / М. А. Малік // Актуальні проблеми економіки та менеджменту : теорія та практика : зб. матер. міжн. наук.-практ. конф. (30–31 травня 2013 р., м. Київ). – К. : Київський економічний науковий центр, 2013. – С. 118–120.

97. Малік М. А. Вплив міграційного чинника на конкурентноспроможність національної економіки / М. А. Малік // Регіональний розвиток – основа розбудови української держави : зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – Т. XIII. – (Серія «Економіка», вип. 230). – С. 184–190.

98. Малік М. А. Критерії та зміст глобальних економічних процесів сучасності / М. А. Малік М. А. Галузеві аспекти процесу неоіндустріалізації економіки України / М. А. Малік // Регіональний розвиток – основа розбудови української держави : матер. II Міжн. наук.-практ. конф. (9–10 квітня 2013 р., м. Донецьк) / Дон. держ. універ. упр. – Донецьк : ДонДУУ, 2013. – С. 116–118.

99. Малік М. А. Неоіндустріалізація як економічний процес розвитку України / М. А. Малік, Д. А. Карпунов // Регіональна економіка та проблеми муніципального розвитку : зб. матер. Міжн. наук.-практ. конф. (7–8 лютого

2014 р., м. Київ). – У 2-х ч. – К. : Київський економічний науковий центр, 2014. – Ч. 1. – С. 56–58.

100. Малік М. А. Нормативне забезпечення промислової політики в контексті формування курсу на неоіндустріалізацію економіки України / М. А. Малік // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства : зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – Т. XIII. – (Серія «Економіка», вип. 256). – С. 222–234.

101. Малік М. А. Обґрунтування напрямів інтеграції національної економіки : досвід моделювання / М. А. Малік // Экономика Крыма : науч.-практ. журнал. – 2013. – № 2 (43). – С. 134–138.

102. Малік М. А. Особливості економічних процесів у національній економіці в контексті формування курсу на неоіндустріалізацію / М. А. Малік // Менеджер : вісник Донецького державного університету управління. – № 4 (66). – Донецьк : ДонДУУ, 2013. – С. 127–133.

103. Маркс К. Энгельс Ф. Избранные произведения в 3-х томах . Т. 2 / К. Маркс и Ф. Энгельс // М.: Изд. полит. литературы, 1985.

104. Медовников Д.С. Технологическая модернизация промышленности России: отраслевой анализ / Д.С.Медовников, А.В. Виньков, Э.М. Имамутдинов и др. // Модернизация России: условия, предпосылки, шансы. Сборник статей и материалов. Вып. № 1. – М.: Центр исследований постиндустриального общества, 2009. – С. 161-240.

105. Межгосударственный статистический комитет СНГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cisstat.com>

106. Мунтиян В. И. Об интеграции Украины в цифрах. Об интеграции Украины в цифрах / В. И. Мунтиян // Евразийская экономическая интеграция.- 2011. – №3(12). – С.5-9.

107. Мунтиян В. И. Об интеграции Украины в цифрах. Об интеграции Украины в цифрах / В. И. Мунтиян // Евразийская экономическая интеграция.- 2011. – №3(12). – С.5-9.

108. Насиковский И.А. Неоиндустриализация российской экономики –

вление времени [Электронный ресурс] / И.А. Насиковский. – Режим доступа: umee-nw.ru/articles/neoindustry.doc

109. Наука та інноваційна діяльність в Україні // К. : Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України. За відповідні роки

110. Наука та інноваційна діяльність в Україні // К. : Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України. За відповідні роки

111. Наука та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 20012. – 305 с.

112. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: Навчальний посібник-хрестоматія: У 2 частинах / Уклад. і коментар: І.В.Артёмов, Д.В.Вітер, Л.І.Загайнова, О.М.Казакевич, О.М.Руденко. – Ужгород: Ліра, 2007. – Ч.І. – 452 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип.5).

113. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: Навчальний посібник-хрестоматія: У 2 частинах / Уклад. і коментар: І.В.Артёмов, Д.В.Вітер, Л.І.Загайнова, О.М.Казакевич, О.М.Руденко. – Ужгород: Ліра, 2007. – Ч.ІІ. – 346 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип.5).

114. Образцова О.И. Система национальных счетов / О.И. Образцова, О.В. Копейкина. – М.: ГУ ВШЭ, 2008. – 464 с.

115. Перспективи укладення угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ctaeconomic.com/Scoping%20Report\(final%20UKR\).pdf](http://www.ctaeconomic.com/Scoping%20Report(final%20UKR).pdf)

116. Пидоймо Л.П. Модернизация промышленных предприятий: концептуально-методологические основы, ключевые факторы, система планирования: монография / Л.П. Пидоймо; Под ред. В.Н. Эйтингона. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2004. – 206 с.

117. Пирожков С.І. Глобалізація та інноваційна діяльність в Україні / С.І. Пирожков // Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України. Матеріали наук.-практ. конф. – К.: НТУУ «КПІ». – 2003. – С. 143.

118. Питьев А.Н. Моделирование эффективного взаимодействия предприятий в рамках вертикальной интеграции: автореферат дис. на соискание учёной степени канд. экон. наук / А.Н. Питьев; ГОУ ВПО «Санкт-Петербургский государственный инженерно-экономический университет». – СПб., 2007. – 19 с.

119. План электрификации РСФСР. – Изд. 2-е. – М.: Госполитиздат, 1955. – 667 с.

120. Порядок розроблення та виконання державних цільових програм. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-п>

121. Прейгер Д. Стан і проблеми розвитку авіаційної галузі України / Д. Прейгер // Економіка України. – 2009. – № 6. – С.4-21.

122. Примаков Е. Реиндустриализация или постиндустриализация? / Е. Примаков // Прямые инвестиции. – 2012. – № 3. – С. 3.

123. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / Відпов. ред. канд. экон. наук Ю.В. Кіндзерський. – К.: Ін-т экон. та прогнозув., 2007. – 408 с.

124. Протокол о внесении изменений и дополнений в Соглашение о регулировании поставок некоторых видов стальных труб, происходящих из Украины, на территории Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_510

125. Прохорова В.В. Системна криза авіабудівної галузі України та фактори, що її обумовлюють / В.В. Прохорова // Вестник Национального технического университета "ХПИ": сб. науч. тр. Нац. техн. ун-та "Харьк. политехн. ин-т". – Х.: НТУ "ХПИ". – 2010. – С. 27-33.

126. Розвиток промислового потенціалу України в процесі післякризового відновлення / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, В. Г. Савенко [та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 48 с.

127. Салин В.Н. Система национальных счетов / В.Н. Салин, С.И. Кудряшова. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 272 с.
128. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. / А. Смит // М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
129. Соціально-економічний розвиток України. Статистичний збірник за відповідні роки / Державна служба статистики України
130. Сталинский Д. В. Энергоемкость проката / Д.В. Сталинский, Р.А. Перетяцько, Т.А. Андреева // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Тематичний випуск «Нові рішення у сучасних технологіях». – 2011. – № 46. – С. 131-138.
131. Стан світу 2000 / Л. Браун та ін., переклад з англ.: ВГО "Україна. Порядок денний на XXI століття" та Інститут сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2000. – 312 с.
132. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наук. доп. / О.І. Амоша, Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 44 с.
133. Старовойт А. Особенности украинского рынка кокса / А. Старовойт [Електронний ресурс] // Порты Украины. – 2012. – № 4. – Режим доступа: <http://portsukraine.com/node/2785>
134. Статистичний збірник Україна в цифрах за 2009-2011 рр. / К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство»
135. Статистичний збірник Україна в цифрах за 2009-2011 рр. / К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство»
136. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Держкомстат України; за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2012. – 559 с.
137. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Держкомстат України. – К.: Техніка 2011. – 125 с.;
138. Столярова Е. Вертикальная интеграция компании и теоретические подходы к её объяснению / Е. Столярова // Журнал международного права и международных отношений. – 2007. – № 1. – С. 93-99.

139. Стратегії та програми розвитку відповідних областей: Харківська: <http://www-rada.univer.kharkov.ua/files/strategy.pdf>;
140. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Затверджено Указом Президента України від 11 червня 1998 року N 615/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/615/98>
141. Сумська: http://www.state-gov.sumy.ua/docs/komitet_ekonom_pitan/strateg_ns2015.html.
142. Тарасова Н. В. Промисловість України: тенденції, проблеми, перспективи: [монографія] / [Н. В. Тарасова, Л. П. Клименко, В. М. Ємельянов та ін.]. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – 320 с.
143. Таха Х.А. Введение в исследование операций / Х.А. Таха – 8 изд. – М.: «Вильямс», 2007. – 912 с.
144. Толкачев, С. Поиск модели неоиндустриализации России / С. Толкачев // Экономист. – 2010. – № 12. – С. 26-43.
145. Туган-Барановский М. И. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии / М. И. Туган-Барановский // 2-е изд., соверш. перераб. – К.: Наукова думка, 2004. – 367 с.
146. Уильямсон О.И. Вертикальная интеграция производства: соображения по поводу неудач рынка / О.И. Уильямсон // Теория фирмы: сборник. – СПб., 1995. – С. 33-53.
147. Украинская металлургия: современные вызовы и перспективы развития: моногр. / [А.И. Амоша, В.И. Большаков, А.А. Минаев, Ю.С. Залознова и др.]; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2013. – 114 с.
148. Цветков, В. Об отправной точке неоиндустриальной модернизации / В. Цветков // Экономист. – 2010. – № 11. – С. 16-26.
149. Черкасова В.А. Влияние вертикальной интеграции на эффективность деятельности компании / В.А. Черкасова, Е.С. Черкасова // Корпоративные финансы. – 2010. – № 4. – С. 52-60.
150. Четыре года Украины в ВТО: Кто выиграл, а кто проиграл

[Електронний ресурс] / Сайт газети «Комсомольская правда в Украине». – Режим доступу: <http://kp.ua/daily/170512/337974/>

151. Чинчикеев В. Группа "УкрАВТО" [Електронний ресурс] / В. Чинчикеев, О. Чинчикеева // Сайт інформаційної системи «Business Groups». – Режим доступу: http://bg-is.com/index.php?option=com_content&view=article&id=193&Itemid=230

152. Чирва О. В. Необхідність зміни структури промислового комплексу України за технологічними укладами / О. В. Чирва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 2. – Т. 1 с. 7-10.

153. Чорноротов О. Загальна характеристика авіабудівної галузі України / О. Чорноротов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua/ua/analytics/analytical-articles/12828/>

154. Чумаченко М.Г. Неоіндустріальні перспективи економіки України / М.Г. Чумаченко, В.І. Ляшенко // Управління економікою: теорія та практика: Зб. наук. пр. – Донецьк: ІЕП НАНУ, 2009. – С. 3-34.

155. Шабаліна Л. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України / Л. Шабаліна, М. Корнейченко // Схід. – 2012. – № 3. – С. 59-64.

156. Широков А.І. Щодо фінансування науки в Україні / А.І. Широков // Вісн. НАН України. – 2012. – № 5. – С. 43-45.

157. Шукалович В.Ф. До питання формування вертикальної інтеграції в агробізнесі / В.Ф. Шукалович, В.М. Трокоз // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2011. – № 2, Т. 2. – С. 212-219.

158. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры): пер.с англ. / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс. – 1982. – 455 с.

159. Щербанин Ю.А. Международные экономические отношения. Интеграция / Ю.А. Щербанин К.Л. Рожков, В.Е. Рыбалкин, Г. Фишер // Банки и Биржи. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 128 с.

160. Юдицкий С.А. Сценарный подход к моделированию поведения

бизнес-систем / С.А. Юдицкий. – М.: Синтез, 2001. – 112 с.

161. Яковец Ю.В. Циклы. Кризисы. Прогнозы. / Ю.В. Яковец // М.: Наука, 1999. – 261 с.

162. Янукович отмечает целесообразность объединения украинских и российских предприятий энергетического машиностроения в выгодных аспектах [Электронный ресурс] // Сайт держкорпорації «Росатом». – Режим доступа: <http://www.rosatom.ru/journalist/atomicsphere/c2c440804c73aac99003f4e9d38d70a5>.

163. Яременко Ю.В. Структурные изменения в социалистической экономике / Ю.В. Яременко. – М.: Мысль, 1981. – 300 с.

164. Aiginger K. The Matrix Approach to Industrial Policy / K. Aiginger, S. Sieber // International Review of Applied Economics. – 2006. – Vol. 20, № 5, P. 573-601.

165. Almon C. The Craft of Economic Modeling [Электронный ресурс] / C. Almon. – Department of Economics, University of Maryland, USA. – 2002. – Режим доступа: <http://inforumweb.umd.edu/papers/publishedwork/books/craft2.pdf>

166. An Integrated Industrial Policy for the Globalization Era Putting Competitiveness and Sustainability at Centre Stage SEC (2010) 1272, COM (2010) 614 final [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/industrial-policy/files/communication_on_industrial_policy_en.pdf

167. Anderson J. A Theoretical Foundation for the Gravity Equation / J. Anderson // American Economic Review. – 1979. – Vol. 69. – P. 106-116.

168. Aron R. 28 Lectures on Industrial Society/ R. Aron. – London, 1968. – 356 p.

169. Association agreement between the European Union and its member states, of the one part, and Ukraine, of the other part [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kyivweekly.com.ua/files/EU%20Ukraine%20Association%20Agreement%20English.pdf>

170. Badinger H. Growth effects of Economic Integration. The case of the EU

Member States (1950-2000) [Електронний ресурс] / Н. Badinger. – Research Institute for European Affairs. University of Economics and Business Administration Vienna. Working Paper 2001. – № 40, December. – Режим доступу: <http://epub.wu.ac.at/170/1/document.pdf>

171. Butlin R.A. Early Industrialization in Europe: Concepts and Problems / R.A. Butlin // *The Geographical Journal*. – 1986. – Vol. 152, № 1. – P. 1-8.

172. Cairncross A. What is deindustrialization? in: Blackaby F. (Ed.) *Deindustrialisation*, London: Pergamon, 1982. – P. 5-17.

173. Castells M. *Information Technology and Global Capitalism // On the Edge. Living with Global Capitalism*. – London, 2000. – P. 59-74.

174. CEPS, IFW, ICPS “The Prospects of Deep Free Trade between the European Union and Ukraine”. Final report. Brussels, 2006; Компанія ECORYS (2008 р.): Оцінка впливу на стабільність торгівлі внаслідок УВТ між ЄС та Україною в рамках посиленої Угоди між Україною та ЄС

175. Chandler A. D., Jr. *Scale and Scope The Dynamics of Industrial Capitalism* / A. D. Chandler, Jr. // Cambridge, MA. The Belknap Press of Harvard University Press 1990. – 760 p.

176. Cohen A. J. Whatever Happened to the Cambridge Capital Theory Controversies? / A. J. Cohen, G. C. Harcourt, // *Journal of Economic Perspectives*. 2003. Vol. 17, № 1. – P. 199-214.

177. Cowie J. *Beyond the Ruins: The Meanings of Deindustrialization* / J.Cowie, J. Heathcott, B. Bluestone // Ithaca. – NY: ILR Press.– 307 p.

178. Data | The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/>

179. Dixon P.B. Computable general equilibrium modeling for policy analysis and forecasting / P.B. Dixon , B.R. Parmenter // Amman, H.M., Kendrick, D.A., Rust, J. (eds.), 1966. – *Handbook of Computational Economics*, Vol. I, Elsevier Science B.V.

180. Ehrenfeld J., Gertler N. *Industrial Ecology in Practice: The Evolution of Interdependence at Kalundborg* / J. Ehrenfeld, N. Gertler // *Journal of Industrial*

Ecology. – 1997. – № 1. – P. 67-79.

181. Emerson M. The Prospects of Deep Free Trade between the European Union and Ukraine / [M. Emerson, T.H. Edwards, I. Gazizullin, M. Lücke and others]. – Brussels: Centre For European Policy Studies, 2006. – 238 p.

182. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – European Commission, 2002, COM (2010) 2020 final [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

183. European Union — EEAS (European External Action Service) | Ukraine [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eeas.europa.eu/ukraine/>

184. European Union - Eurostat | CIS-EU – trade in goods / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/CIS-EU_-_trade_in_goods

185. Fostering structural change: an industrial policy for an enlarged Europe. – European Commission, 2004, COM (2004) 274 final [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0274:FIN:en:PDF>

186. Freeman C. The Economics of Industrial Innovation / Christopher Freeman // Penguin Books, Harmondsworth. – Pinter. – 1997

187. Global value chains in a postcrisis world: a development perspective / Olivier Cattaneo, Gary Gereffi and Cornelia Starits, editors. The World Bank, The International Bank for Reconstruction and Development, 2010. – 391 p.

188. Grassini M. Rowing along the Computable General Equilibrium Modeling Mainstream / M. Grassini // Studies on Russian Economic Development. 2009. – Vol. 20, № 2. – P. 1-23.

189. Gros D., Roth F. The Europe 2020 Strategy can it maintain the EU's competitiveness in the world? / Centre for European policy studies (CEPS). – Brussels, 2012. – 111 p

190. Han L. Models of typical eco-industrial parks and references to China /

L. Han, T. Song, L.J. Tong, // *Scientia Geographica Sinica*. – 2006. – Vol. 26, № 2. – P. 237-243.

191. Hansen L.P. The Empirical Foundation of Calibration / L.P. Hansen, J.J. Heckman // *The Journal of Economic Perspectives*. – 1996, № 10. – P.87-104.

192. Hertel T. Distributional effects of WTO agricultural reforms in rich and poor countries / [T. Hertel, R. Keeney, M. Ivanic, L. Alan Winters] // *Economic Policy*. – 2007. – №4. – P. 289-337.

193. Implementing the Community Lisbon Programme: A policy framework to strengthen EU manufacturing – towards a more integrated approach for industrial policy. – European Commission, 2005, COM (2005) 474 final [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0474:FIN:en:PDF>

194. Industrial policy in an enlarged Europe. – European Commission, 2002, COM (2002) 714 final [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0714:FIN:en:PDF>

195. Industrialization [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/287204/industrialization>

196. Jarreau J. Economic integration in the EuroMed: current status and review of studies [Электронный ресурс] // Centre D'Etudes Prospectives Et D'Informations Internationales. – WP № 2011-07. – 2011. – Режим доступа http://www.cepii.fr/PDF_PUB/wp/2011/wp2011-07.pdf

197. Leigh D. Russians profit from Britain's offshore secrecy [Электронный ресурс] / D. Leigh, H. Frayman, J. Ball // *The Guardian*. – Tuesday 27. – Nov. 2012 – Режим доступа: <http://www.theguardian.com/uk/2012/nov/27/russians-profit-britain-offshore-secrecy>

198. Leontief W. Quantitative Input and Output Relations in the Economic System of the United States / W. Leontief // *Review of Economics and Statistics*. – 1936. – № 18. – P. 105–125.

199. Malmberg A. An evolutionary approach to localized learning and spatial clustering / A. Malmberg, P. Maskell // *The Handbook of Evolutionary Economic*

Geography / Ed. by R. Boschma and R. Martin – Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, Inc., 2010. – pp. 391-405.

200. Marshall A. Industry and Trade Vol. 1-2 / A. Marshall // Cosimo inc. 2006.

201. McKittrick R.R. The econometric critique of computable general equilibrium modeling: the role of functional forms / R.R. McKittrick // Economic Modeling. Vol. 15, № 4. 1998. – P. 543-573.

202. Meade D. S. The U.S. Benchmark IO Table. History, Methodology, and Myths [Электронный ресурс] / D.S. Meade. – World Inforum conference, Japan. – 2010. – Режим доступа: <http://www.inforum.umd.edu/papers/conferences/2010/Made.pdf>

203. Meade D. S. Using the Inforum Lift and Mudan models to investigate the impacts of Cap and Trade Legislations on Internatioanl Leakages [Электронный ресурс] / D. S. Meade, D.E. Nyhus. – Institute of Economic Research, Chuo University, Tokyo, Japan, Research Papers, 2010. – № 4. – Режим доступа: <http://inforumweb.umd.edu/papers/ioconferences/2011/meadenyhus.pdf>

204. Petersen T.W. An introduction to CGE modeling and an illustrative application to Eastern European Integration with the EU [Электронный ресурс] / T.W. Petersen. – University of Copenhagen, Working paper. – 1997. – Режим доступа: <http://www.dreammodel.dk/pdf/W199804.pdf>

205. Report on European Technology Platforms and Joint Technology Initiatives: Fostering Public-Private R&D Partnerships to Boost Europe's Industrial Competitiveness Commission Staff Working Document. – Brussels, 2005, SEC(2005) 800. – 20 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/research/fp7/pdf/tp_report_council.pdf

206. Report to the President on ensuring American leadership in advanced manufacturing. – Washington, D.C.: Executive Office of the President. President's Council of Advisors on Science and Technology, 2011.

207. Report to the President on ensuring American leadership in advanced manufacturing. – Washington, D.C.: Executive Office of the President. President's

Council of Advisors on Science and Technology, 2011, p. VI.

208. Rodrik D. Industrial policy for the twenty-first century. – Centre for Economic Policy Research, 2004, CEPR Discussion Papers, № 4767, p. 16.

209. Science and Engineering Indicators 2010 / US National Science Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nsf.gov/statistics>

210. Shepotylo O. A Gravity Model of Net Benefits of EU Membership : The Case of Ukraine / O. Shepotylo // Journal of Economic Integration. – 2010. – № 25. – P. 676-702.

211. Stuckey J. When And When Not To Vertically Integrate / J. Stuckey, D. White // The McKinsey Quarterly. –1993. – № 3.– P. 54-69.

212. Sullivan A. Economics: Principles in action / Arthur Sullivan Steven M. Sheffrin // Upper Saddle River, New Jersey. – Pearson Prentice Hall. – 2003. – p. 472.

213. The Shifting Geography Of Global Value Chains: Implication For Trade Policy [Електронний ресурс] // World Economic Forum. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GAC_GlobalTradeSystem_Report_2012.pdf

214. Tinbergen J. Shaping the World Economy: Suggestions for an International Economic Policy / J. Tinbergen, New York: The Twentieth Century Fund, 1962. – 330 p.

215. World Economic Outlook Database, October 2012 [Електронний ресурс]: Матеріали офіційного сайту "International Monetary Fund". – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/download.aspx>.

ДОДАТКИ

Додаток А

У К Р А Ї Н А

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ РОЗВИТКУ БАЗОВИХ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

бульвар Пушкіна, 34, м. Донецьк, 83105, тел. (+038062) 312-52-07, тел./факс (+038062) 335-96-98

E-mail: industry-prom@ukrpost.uaВеб-сайт: www.industry.ci.dn.ua

03.02.2014 № 1.11/044
 На № _____ від _____

Голові спеціалізованої
 вченої ради Д 11.128.01
 за спеціальністю 08.00.03 –
 економіка та управління
 національним господарством
 д.е.н., професору
 Поважному О.С.

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційної роботи

Маліка Максима Анатолійовича

„Неоіндустріалізація національної економіки в контексті
 світових інтеграційних процесів”

Результати дисертаційної роботи Маліка Максима Анатолійовича «Неоіндустріалізація національної економіки в рамках світових інтеграційних процесів» на здобуття наукового ступення кандидата економічних наук мають практичне значення для розробки Стратегії економічного і соціального розвитку Донецької області на період до 2020 року.

Автором обгрунтовано напрями та інструментарій щодо визначення оптимізаційних рішень з вибору вектору інтеграції промислових підприємств на прикладі металургійної галузі України. Впровадження запропонованої моделі дає можливість прийняти правильне управлінське рішення щодо обгрунтування шляхів реалізації різноманітних інтеграційних проектів у рамках світових інтеграційних процесів.

Елементи наукової новизни дисертаційної роботи Маліка М.А. спрямовані на узагальнення, розвиток та обгрунтування теоретико-методичного інструментарію для формування курсу на неоіндустріалізацію національної економіки на макrorівні та на рівні суб'єктів господарювання.

Результати дисертаційної роботи Маліка Максима Анатолійовича „Неоіндустріалізація національної економіки в рамках світових інтеграційних процесів” використано при розробці проекту Стратегії економічного і соціального розвитку Донецької області на період до 2020 року.

Заступник директора департаменту

О.І. Рищенко

ДОНЕЦЬКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА
ДОНЕЦКАЯ ТОРГОВО-ПРОМЫШЛЕННАЯ ПАЛАТА

83007, Донецьк, пр. Київський, 87
 Тел. (+38/062) 387-80-00, факс: (+38/062) 387-80-01

E-Mail: ccci@dtp.donetsk.ua

83007, Донецк, пр. Киевский, 87
 Тел. (+38/062) 387-80-00, факс: (+38/062) 387-80-01

URL: <http://www.cci.donbass.com>

Розрахунковий рахунок 26009170083050 у ДЮФ АКБ Укрсоцбанку м. Донецька
 ідентифікаційний номер 029446705628, свідоцтво 07216824, МФО 334011 Код ЄДРПОУ 02944679

08.02.2014 №15/44

Голові спеціалізованої вченої ради Д 11.128.01
 за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління
 національним господарством
 д.е.н., професору Поважному О.С.

Довідка

про використання результатів дисертаційної роботи Маліка Максима
 Анатолійовича за темою «Неоіндустріалізація національної економіки в
 контексті світових інтеграційних процесів»

Результати досліджень, отримані в дисертаційній роботі Маліка М.А.
 були використані в діяльності Донецької торгово-промислової палати
 України та відділень, розташованих у містах Артемівськ, Горлівка, Макіївка,
 Маріуполь, зокрема при наданні консультацій щодо стану, тенденцій та
 динаміки розвитку національного промислового виробництва; використані
 методичні підходи до кількісної оцінки впливу інтеграційних ефектів на
 розвиток металургійної галузі України на основі побудови економіко-
 математичної моделі обґрунтування напрямів неоіндустріалізації
 національної економіки в контексті її участі в світових інтеграційних
 процесах ; низка рекомендацій з неоіндустріалізації національної економіки
 використана при розробці консолідованої позиції промислових кіл Донецької
 області з актуальних проблем промислового розвитку регіону та при виборі
 найбільш ефективного вектору міжнародної інтеграції, промислової політики
 і напрямків розвитку підприємств Донецької області в умовах світових
 інтеграційних процесів.

Віце-президент Донецької
 торгово-промислової палати

Л.І. Доля

Міністерство освіти і науки України
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ

83015, м. Донецьк, вул. Челюскінців, 163а

Тел.: (062) 304 - 12 - 97, 344 - 09 - 56, факс: (062) 337 - 71 - 08

info@dsun.edu.ua

12.02.2014 № 02-21/12

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Маліка Максима Анатолійовича

на тему «Неоіндустріалізація національної економіки в контексті світових інтеграційних процесів»
у навчальному процесі Донецького державного університету управління

Основні наукові доробки та висновки дисертаційного дослідження Маліка М.А. знайшли використання у навчальному процесі з метою удосконалення навчально-методичного забезпечення дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «Ринкова трансформація економіки регіону». Положення дисертаційної роботи, застосовані для удосконалення конспектів лекцій, їх викладання і проведення семінарських занять для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування» і використані у наступних темах:

1. Тема 7 «Інтеграція та глобалізація у сучасному світі» дисципліни «Міжнародні економічні відносини» – застосовано запропонований в дисертаційній роботі концептуальний підхід до інтеграційної неоіндустріалізації, який ґрунтується на поєднанні вертикальної та горизонтальної інтеграції як всередині країни, так і в міжнародному просторі, і дозволяє максимально використовувати переваги міжнародної інтеграції та результати проведеного аналізу можливих наслідків та ефектів від участі України в сучасних інтеграційних проектах, зокрема, в частині сприяння впровадженню курсу на неоіндустріалізацію національної економіки;

2. Тема 2 «Основні напрями ринкової трансформації економіки регіону», тема 6 «Корпоративні структури в економіці регіону, їх типи та особливості створення» дисципліни «Ринкова трансформація економіки регіону», в яких використані розвинуті в дисертації підходи до інтеграції на рівні транснаціональних корпорацій за напрямом розвитку вітчизняних корпоративних структур та НДДКР в них, обґрунтування сценарного підходу до неоіндустріалізації національної та регіональної економіки на основі оптимізаційної задачі вибору напрямів міжнародної інтеграції з урахуванням участі вітчизняних підприємств у світових ланцюжках створення вартості, науково методичний підхід, який обґрунтовує доцільність переходу від політики селективної підтримки певних галузей до державної промислової політики матричного типу для забезпечення взаємодії бізнесу та влади в частині формування нових структур в національній та регіональній економіці, які б узгоджували основні завдання та обсяги фінансування неоіндустріалізації за формами та джерелами.

Довідка надана для спеціалізованої вченої ради Д 11.128.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук у Донецькому державному університеті управління.

Проректор з наукової роботи
д.е.н., професор
академік АЕН України,
заслужений працівник освіти
України

[Signature] В.В. Дорофійенко

Додаток Б

Таблиця Б 1

**Ключові поняття, що характеризують процес розвитку промисловості
в рамках національної економіки**

Поняття	Технологічний уклад	Визначення	Джерело
1	2	3	4
Індустріалізація	I-II 1800-50 рр.	Процес перетворення на соціально-економічний устрій, в якому промисловість домінуюча	Енциклопедія Британіка [195]
Індустріалізація		Процес становлення та екстенсивного розвитку великої машинної промисловості, продукція якої підрозділяється на два види: засоби виробництва та засоби споживання.	Б. Козлов [69]
Індустріалізація		Процес соціально-економічних трансформацій, який перетворює людство із аграрного суспільства до індустріального. Це частина більш широкого процесу модернізації, в якому соціальні зміни та економічний розвиток тісно пов'язані з технологічним інноваціями, зокрема розвитком енергетичного та металургійного виробництва.	А. Саливан [212]
Постіндустріалізм	IV-V 1960-80 рр.	Соціально-економічний устрій при якому частка сектору послуг домінує над промисловим сектором. це супроводжується підвищенням ролі теоретичного знання, переходом від виробництва переважно товарів, до виробництва послуг, домінуванням професіонального та технічного класу над традиційним пролетаріатом, та появою принципово нових інтелектуальних технологій.	Д. Белл [13]
Постіндустріальне суспільство		Суспільство, в якому індустріальний сектор втрачає ведучу роль внаслідок зростаючої технологізації, а основною виробничою силою стає наука. Потенціал його розвитку зумовлюється збільшенням масштабів інформації та знань, якими воно володіє.	В. Іноземцев [62]
Постіндустріалізм		Суспільство, в економіці якого у результаті науково-технічної революції та істотного зростання доходів населення пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг. Наукові	В. Кузнецов [82]

Продовження таблиці Б 1

1	2	3	4
		розробки становляться головною рушійною силою промисловості і економіки. Домінуючими виробничими ресурсами є знання та інформація. Найбільш цінними якостями працівника є професіоналізм, рівень освіти, здатність до навчання та креативне мислення.	
Деіндустріалізація	V 1980-90 рр.	Процес зворотній до індустріалізації, який характеризується послідовним зниженням обсягів промислового виробництва, що не пов'язані з циклічними кризовими явищами у економіці	А. Каірнкрос [172]
Деіндустріалізація		Процес, формами прояву якого є різке скорочення питомої ваги промисловості у ВВП, підвищення ролі сировинних галузей за рахунок зменшення ролі переробних, збільшення у експорті питомої ваги сировинних продуктів і зменшення промислових, особливо продукції машинобудування	А. Задоя [55]
Реіндустріалізація	V 1990-2000 рр.	Процес формування нової промислової політики на основі передових світових техніко-технологічних досягнень	Є. Примаков [122]
Реіндустріалізація		Поступовий перехід до системи гнучкого виробництва, що ґрунтується на зниженні сукупних витрат внаслідок модернізації і переоснащення виробничих потужностей, а також перенесення їх в країни з більш дешевою робочою силою.	Ж.-П. Бландієр [15]
Модернізація	V 2000-10 рр.	Процес удосконалення системи промислового виробництва, що ґрунтується на зміні інтегративного вектору розвитку суб'єктів господарювання та впровадженні нових сучасних елементів.	Л. Підоймо [116]
Модернізація промисловості		Системне оновлення в кожній сфері промисловості, що має призвести до створення нового потужного комплексу виробників високотехнологічної та конкурентної промислової продукції.	Д.С. Медовников, А.В. Вінков та ін. [104]
Неоіндустріалізація	V-VI 2000-теперішній час	Наступна фаза індустріалізації, що базується на повній автоматизації процесу виробництва, та максимальній вертикальній інтеграції суб'єктів господарювання та власності.	С. Губанов [40]
Неоіндустріалізація		Перехід до наукомісткого виробництва з використанням автоматизованих систем збору і обробки інформації, можливостей сучасного програмного забезпечення і комп'ютерних	О. Амоша, В. Вишневецький, Л. Збаразь

Продовження таблиці Б 1

1	2	3	4
		мереж; переорієнтацію на випуск нових видів продукції з використанням передових технологій.	ка [3]
Неоіндустріалізація		Процес, зумовлений технологічними, фінансовими та екологічними змінами, переходом на новітні наукомісткі, високопродуктивні та гнучкі види виробництва, що свідчить про домінування у світі гуманітарної спрямованості економіки	М. Чумаченко, В. Ляшенко [154]
Неоіндустріалізація		Процес, що пов'язаний з системними змінами в національній економіці, метою яких є подолання наслідків деіндустріалізації, перехід до масового випуску високотехнологічної, наукоємної продукції, автоматизації промислового виробництва та підвищення його ефективності на основі вертикальної та горизонтальної інтеграції суб'єктів господарювання (на національному та міжнародному рівні), що дає можливість акумулювати значні ресурси задля підвищення конкурентоспроможності і рентабельності промислових потужностей за рахунок їх модернізації; випуску готової продукції в рамках єдиного ланцюга створення додаткової вартості.	Авторське

Додаток В

Таблиця В 1

Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2009 р., млн.дол. США

	Експорт		Імпорт	
	усього	частка в загальному обсязі, відсотків	усього	частка в загальному обсязі, відсотків
Усього за розділами УКТЗЕД	39695,7	100,0	45433,1	100,0
живі тварини, продукти тваринного походження	596,0	1,5	1267,5	2,8
продукти рослинного походження	5034,9	12,7	1259,9	2,8
жири та олії тваринного або рослинного походження	1796,0	4,5	374,3	0,8
готові харчові продукти	2088,0	5,3	2034,3	4,5
мінеральні продукти	3900,1	9,8	15695,1	34,5
продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2515,1	6,3	5319,3	11,7
полімерні матеріали, пластмаси та каучук	563,3	1,4	2663,8	5,9
шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	178,1	0,4	124,2	0,3
деревина і вироби з деревини	664,9	1,7	281,2	0,6
маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів	807,0	2,0	1373,4	3,0
текстиль та вироби з текстилю	713,0	1,8	1416,9	3,1
взуття, головні убори, парасольки	144,5	0,4	286,5	0,6
вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	285,2	0,7	635,2	1,4
дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали та вироби з них	84,2	0,2	159,7	0,4
недорогоцінні метали та вироби з них	12815,7	32,3	2676,6	5,9
механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	5013,5	12,6	6254,6	13,8
транспортні засоби та шляхове обладнання	1596,4	4,0	2163,8	4,8
прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	278,6	0,7	670,8	1,5
різні товари і вироби	310,6	0,8	500,1	1,1
вироби мистецтва	0,7	0,0	1,0	0,0
товари, придбані в портах	35,8	0,1	186,1	0,4
різне	274,2	0,7	88,8	0,2

Таблиця В.2

Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2010 р., (млн.дол. США)

	Експорт		Імпорт	
	усього	частка в загальному обсязі, відсотків	усього	частка в загальному обсязі, відсотків
Усього	51405,2	100,0	60742,2	100,0
за розділами УКТЗЕД				
живі тварини, продукти тваринного походження	771,4	1,5	1242,0	2,0
продукти рослинного походження	3976,2	7,7	1563,9	2,6
жири та олії тваринного або рослинного походження	2617,3	5,1	451,6	0,7
готові харчові продукти	2571,1	5,0	2506,1	4,1
мінеральні продукти	6731,2	13,1	21127,9	34,8
продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	3479,3	6,8	6471,5	10,7
полімерні матеріали, пластмаси та каучук	685,3	1,3	3666,2	6,0
шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	173,8	0,3	177,4	0,3
деревина і вироби з деревини	828,1	1,6	341,6	0,6
маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів	940,5	1,8	1665,4	2,7
текстиль та вироби з текстилю	736,0	1,4	1984,4	3,3
взуття, головні убори, парасольки	174,8	0,3	491,5	0,8
вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	399,5	0,8	890,1	1,5
дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали та вироби з них	74,2	0,1	302,7	0,5
недорогоцінні метали та вироби з них	17319,3	33,7	4128,7	6,8
механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	5670,7	11,0	8174,4	13,5
транспортні засоби та шляхове обладнання	3250,9	6,3	3664,5	6,0
прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	252,3	0,5	905,0	1,5
різні товари і вироби	416,6	0,8	689,1	1,1
вироби мистецтва	0,2	0,0	2,4	0,0
товари, придбані в портах	27,9	0,1	252,2	0,4
різне	308,5	0,6	43,8	0,1

Таблиця В.3

Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2011 р., (млн.дол. США)

	Експорт		Імпорт	
	усього	частка в загальному обсязі, відсотків	усього	частка в загальному обсязі, відсотків
Усього				
за розділами УКТЗЕД	68394,2	100,0	82608,2	100,0
живі тварини, продукти тваринного походження	936,6	1,4	1035,4	1,3
продукти рослинного походження	5532,0	8,1	1815,9	2,2
жири та олії тваринного або рослинного походження	3396,4	5,0	468,7	0,6
готові харчові продукти	2939,1	4,3	3026,7	3,7
мінеральні продукти	10259,7	15,0	30029,6	36,4
продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	5390,3	7,9	8020,8	9,7
полімерні матеріали, пластмаси та каучук	937,7	1,4	4498,4	5,4
шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	168,5	0,2	199,8	0,2
деревина і вироби з деревини	1078,3	1,6	393,0	0,5
маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів	1105,3	1,6	1836,7	2,2
текстиль та вироби з текстилю	863,8	1,3	1989,9	2,4
взуття, головні убори, парасольки	208,8	0,3	361,5	0,4
вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	549,2	0,8	1156,1	1,4
дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали та вироби з них				
недорогоцінні метали та вироби з них	100,7	0,1	743,4	0,9
механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	22101,0	32,3	5697,1	6,9
транспортні засоби та шляхове обладнання	6759,0	9,9	12795,1	15,5
прилади і апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти				
різні товари і вироби	4854,8	7,1	6204,2	7,5
вироби мистецтва	281,5	0,4	1047,0	1,3
товари, придбані в портах	556,2	0,8	847,5	1,0
різне	1,1	0,0	24,3	0,0

Додаток Д

Порівняльна характеристика моделей оцінювання інтеграційних ефектів

Сутність	Переваги	Обмеження
1	2	3
Моделі обчислюваної загальної рівноваги (CGE – моделі) <i>Computable general equilibrium models</i> Dixon P.B., Parmenter B.R. [179], Grassini M. [188], Petersen T.W. [204], Hansen L.P., Heckman J.J. [191], McKittrick R.R. [201], Hertel T., Keeney R., Ivanic M., Alan Winters, L. [192]		
- Економіка представлена набором економічних агентів (домогосподарства, фірми, держава). Поведінка економічних агентів задається в явному вигляді. Домогосподарства максимізують корисність, а фірми максимізують прибуток та / або мінімізують витрати. Ціни визначально впливають на поведінку економічних агентів і структурні зміни в економіці шляхом завдання оптимізаційних функцій. Моделі оптимізують поведінку економічних агентів. - Описують рішення економічних агентів про купівлю (продаж) товарів (факторів виробництва), визначають їх ціни. Ціни змінюються до тих пір, поки попит і пропозиція на всіх ринках товарів (факторів виробництва) не урівноважать один одного. В моделі в явному вигляді водиться гіпотеза про те, що на всіх ринках одночасно повинно існувати рівновага. - Забезпечують отримання кількісних	- Максимально повне врахувати положення економічної теорії при моделюванні поведінки економічних агентів і моделюванні формування рівноваги на усіх ринках. - Моделі описують економіку як замкнуту цілісну систему, тобто враховують, яким чином зміна параметрів економічної діяльності однієї групи економічних агентів впливає на результати діяльності всіх інших економічних агентів. - Моделі максимально враховують структурні аспекти економічного розвитку (структуру виробництва та споживання, структуру формування доходів, інституціональну структуру економіки).	- Ідея рівноваги ринку передбачає, що фірми працюють з нульовим прибутком. Але оскільки в реальності прибуток позитивний, в базах даних для побудови моделей прибуток відноситься до компенсації витрат капіталу, що спотворює роль цінового фактора. - Для побудови моделей використовуються спеціально підготовлені набори даних, в яких фактичні дані коригуються так, щоб базовий період моделі описував рівноважний стан. Створення "штучних" баз даних для застосування моделей обумовлено тим, що розрахунок коефіцієнтів (або калібрування моделі) для базового періоду може бути проведений, якщо в певний момент часу економіка перебувала в стані рівноваги, чого в реальності ніколи не спостерігається. - Передумова про рівноважний стан ринків не ув'язується з кризовими явищами, які спостерігаються в реальному житті та

Продовження додатку Д

1	2	3
результатів. Параметри оцінюються з використанням статистичних даних, куди можуть входити дані міжгалузевих балансів, матриці соціальних рахунків, еластичності заміщення окремих видів ресурсів, споживаних фірмами, еластичності споживання домогосподарствами товарів за доходом і ціною, еластичності експорту по зовнішньому попиту.		породжують таку поведінка економічних агентів, яка сильно відрізняється від їх поведінки в рівноважному стані. - Досягнення рівноваги в моделях не має відношення до реального календарного часу. Мова може йти тільки про двох станах - до і після впливу екзогенних змінних, які можуть бути розділені годинами, місяцями або роками. Це не дозволяє говорити про те, за який час можна чекати отримання ефектів, що прогнозується моделлю. - Підбір параметрів моделей може здійснюватися шляхом калібрування, коли параметри заданих функцій поведінки економічних агентів підбираються таким чином, щоб агреговані показники моделі (ВВП, кількість зайнятих та інші цільові показники) відповідали реальним даними. Тобто форми залежностей фактично постулюються без опори на реальні дані. - Кількісні результати моделей залежать від обраних форм функціональної залежності, які визначаються не на основі статистичних даних, а на основі теоретичних уявлень про функціонування економіки. Це означає, що результати моделей можуть виявитися незалежними від фактично спостережуваних і спостерігалися взаємодій у економіці в ретроспективному періоді. Результати обчислень істотно визначаються вибором форм функціональних

Продовження додатку Д

1	2	3
		залежностей, який заснований більше на постулатах теоретичних концепцій, ніж на безпосередньо спостережуваних результатах економічного розвитку. - Ціни в моделях беруть участь у розрахунку у вигляді цінових співвідношень, коли ціна одиниці будь-якого товару (фактора виробництва) приймається за одиницю, а ціни інших товарів (факторів виробництва) виражені через ціну базового товару. Однак при оперуванні агрегованими показниками економісти змушені користуватися не цінами як такими, а ціновими індексами. - Використання в розрахунках цінових співвідношень унеможливорює моделювання динаміки цінових індексів, що ускладнює інтерпретацію результатів.
Гравітаційні моделі <i>Gravity models</i>		
Tinbergen J. [214], Anderson J. [167], Jarreau J., [196], О.А. Бабецкая-Кухарчук, М. Морель [5], Oleksandr Shepotylo [210].		
- Являють собою один із способів визначення і оцінки ключових факторів, що впливають на розвиток міжнародної торгівлі. - Пояснювальними чинниками виступають величини ВВП торгуючих країн, географічна відстань між ними, додаткові фактори, що діють на рівні однієї країни та на двосторонньому рівні. До додаткових факторів належать: співвідношення цін в	Модель дозволяє в порівняно простій формі врахувати в фактично єдиному рівнянні ключові фактори розвитку взаємної торгівлі між країнами. Крім стандартних економічних змінних, використовуваних при моделюванні зовнішньої торгівлі (величина ВВП, величина зовнішньоторговельних мит, транспортні витрати, валютні курси), моделі дозволяють враховувати вплив	- Моделі дозволяють отримати оцінки впливу на розвиток зовнішньої торгівлі факторів, що не відбиваються безпосередньо в офіційних статистичних даних. У той же час побудова інструментальних змінних, які повинні відображати дію подібних факторів, виконується досить довільно і залежить від суб'єктивних поглядів розробника. Модель більше інших вразлива по відношенню до кваліфікації або ангажованості експертів.

Продовження додатку Д

1	2	3
середині країн; наявність або відсутність культурно-історичних відмінностей між різними країнами; схожість (відмінність, взаємодоповнюваність) країн за наявними чинниками виробництва, структури випуску та витрат; наявністю тарифних і нетарифних торговельних обмежень; рівнем розвитку інфраструктури; наявністю корупції та ін. Багато факторів, віднесені до групи інших, формалізуються за допомогою побудови штучних (інструментальних) змінних. - Водночас з моделлю можуть використовуватися функції, які описують поведінку економічних агентів торгуючих країн. Зокрема, може вводитися передумова про те, що поведінка економічних агентів націлена на максимізацію корисності за наявності бюджетних обмежень. Функції корисності в цьому випадку служать для виведення функціональної форми моделі. - Параметри оцінюються на основі історичних даних за допомогою економетричних методів. - Призначення - визначення потенціалу розвитку зовнішньої торгівлі між країнами, який оцінюється шляхом історичної симуляції за допомогою оціненої моделі і при зміні на історичному періоді факторів, що стримують розвиток торгівлі.	інституціональних чинників, таких як рівень державного регулювання економіки, культурні відмінності, рівень розвитку інфраструктури, наявність і рівень корупції, тощо.	- Моделі можуть відповісти на питання "що було б?", проте на основі таких моделей не можна дати відповідь на питання "що буде?". Це пов'язано з тим, що гравітаційне рівняння саме по собі не вбудовано в систему рівнянь, що описують економіку. Тобто відсутній зворотний зв'язок, що відображає вплив розвитку зовнішньої торгівлі на економічне зростання. Дана обставина сильно звужує сферу застосування моделі в частині аналізу інтеграційних процесів, так як висновки про можливий розвиток зовнішньої торгівлі в минулому не є достатніми для оцінки впливу інтеграційних процесів на економічне зростання в майбутньому. - В моделях структура економіки представлена в агрегованому вигляді. Передбачається, що країна торгує всього одним умовним товаром, а значить, не можна визначити, які галузі виграють, а які програють від розвитку зовнішньої торгівлі.

1	2	3
Динамічні міжгалузеві моделі на основі таблиць "витрати-випуск"		
Leontief W. [198], Clopper A. [165], Яременко Ю.В. [163], Узяков М. Н. [87], Douglas S. Meade, [202], Douglas S. Meade Douglas E. Nyhus [203].		
- Відображення процесу формування і використання суспільного продукту в детальному галузевому розрізі. Базовим елементом моделей є таблиці "витрати-випуск", які встановлюють зв'язок між величиною випуску в окремій галузі та необхідними витратами на проміжну продукцію і факторами виробництва в даній галузі, необхідними величинами витрат і обсягами випуску в інших галузях, а також з обсягами кінцевого попиту. - У таблицях «витрати-випуск» в явному вигляді виділяються витрати галузі на придбання продукції всіх інших галузей і факторів виробництва, які в сукупності складають випуск галузі. З іншого боку, випуск галузі представлений як продажу виробленої продукції іншим галузям для проміжного споживання, а також домогосподарствам і решті галузей для кінцевого споживання і валового накопичення. - Облік міжгалузевих потоків продукції дозволяє будувати прогноз на основі припущень про швидкість і напрям змін у галузевих технологічних процесах. Витрати галузей на фактори виробництва (праця, амортизація основних фондів,	- Модель дозволяє представити економіку як цілісну систему, в якій зміна параметрів функціонування будь-якої галузі або зміна поведінки домогосподарств автоматично впливають на результати діяльності всіх інших галузей. - Моделі дозволяють отримувати розрахункові результати з дуже високим ступенем деталізації. При оцінці наслідків економічної інтеграції це властивість моделі дозволяє отримати докладні кількісні результати по виграшу чи програшу окремих галузей економіки. - Вкрай важливою властивістю моделі є її замкнутість і неможливість розбіжності результатів локальних розрахунків, виконуваних для різних блоків моделі. - Моделі точно враховують ресурсні обмеження, що дає можливість отримання кількісних оцінок по самому широкому колу питань: від вибору заходів економічної політики до оцінки наслідків застосування законодавства з обмеження негативного впливу на навколишнє середовище та розрахунку ефектів зовнішньоекономічної інтеграції.	- Прогнозування на основі моделі передбачає побудову обґрунтованих гіпотез про характер зміни технологій виробництва у всіх галузях економіки, що є досить трудомістким завданням. - Звітні таблиці "витрати - випуск", як правило, публікуються з перервами в кілька років. При цьому таблиці "витрати - випуск" за ті роки, коли вони не публікуються офіційною статистикою, є розрахунковими та тому можуть містити числові помилки (хоча й не надто значні). - Різні за часом публікації таблиць "витрати - випуск" можуть бути не цілком порівнянні між собою, оскільки таблиці різних років розробляються для різної кількості галузей. Зіставлення таких таблиць також є трудомістким завданням. - Таблиці "витрати - випуск" розробляються для чистих галузей, тобто галузей, що випускають один вид продукції. Це знову-таки вимагає вельми трудомісткого перекладу статистики реальних галузей у дані по чистих галузях. - Якісна робота з моделями вимагає наявності великих дослідних колективів і

Продовження додатку Д

1	2	3
підприємницький дохід, сплата податків) є доданою вартістю, яку створюють галузі в процесі виробництва. - У рамках моделі відбувається розподіл доданої вартості, створеної галузями через систему національних рахунків, на кінцеве споживання продукції галузей домашніми господарствами і валове нагромадження основного капіталу галузями. Даний розподіл є фундаментальним балансовими рівнянням, яке говорить про те, що величина новоствореної в певний проміжок часу (рік) доданої вартості дорівнює кінцевому попиту або ВВП (як у вартісному, так і в натуральному вираженні). - Балансове рівняння дозволяє повністю пов'язати динаміку цін на продукцію споживану домогосподарствами, фактори виробництва та експортовану і імпортовану продукцію. - Екзогенними параметрами в моделях виступають параметри економічної політики і цільові показники сценарію. - Сучасні моделі є динамічними, представлені системою рівнянь. Оцінка їх параметрів здійснюється за допомогою економетричних процедур на основі часових рядів.	- Наявність міжгалузевого балансу дозволяє оцінювати вплив технологічних змін на динамічні та структурні характеристики розвитку економіки. При цьому може використовуватися інформація, пов'язана з міждержавні зіставленнями. - Коефіцієнти рівнянь оцінюються на основі офіційно публікованих часових рядів. Як наслідок, якість моделі можна перевірити за допомогою ретроспективного прогнозу, тобто здатності моделі описувати ретроспективу і особливості сучасної економічної ситуації.	модельного інструментарію, котрий неможливо створити та налагодити в короткі терміни.

1	2	3
Моделі множинної регресії для оцінки впливу економічної інтеграції на динаміку ВВП Cohen A. J., Harcourt G. C. [176], Harald Badinger [170].		
- Оцінюється рівняння, яке має пояснювати не розвиток двосторонньої торгівлі, а динаміку ВВП. Відповідно, форма функціональної залежності близька до виробничої функції. В якості змінних, що пояснюють динаміку ВВП використовуються показники задіяних факторів виробництва суспільного продукту (капітал, праця, науково-технічний прогрес) і штучно сконструйовані змінні, що відображають процес економічної інтеграції. - Після оцінки рівняння на історичному періоді проводиться альтернативний розрахунок, в якому змінна економічної інтеграції залишається незмінною в часі. Різниця між фактичними значеннями ВВП і значеннями, розрахованими при незмінній змінної економічної інтеграції, є показником впливу інтеграційних процесів на динаміку ВВП.	- Переваги, пов'язані з використанням даного підходу, збігаються з перевагами і недоліками застосування гравітаційних моделей.	- Обмеження, пов'язані з використанням даного підходу, збігаються з перевагами і недоліками застосування гравітаційних моделей. - Обмеження, пов'язані з використанням виробничих функцій

Джерело: Комплексная оценка макроэкономического эффекта различных форм глубокого экономического сотрудничества Украины со странами Таможенного союза и Единого экономического пространства в рамках ЕврАзЭС. Итоговый научно-технический отчет [Електронний ресурс]. – СПб.: Центр интеграционных исследований. – Режим доступа: http://www.eabr.org/general/upload/reports/Ukraine_doklad-tekst.pdf

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Торгівельно-економічні аспекти укладення угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС

Напрямки змін	Зміст та характер впливу
1	2
Зміни у національному режимі торгівлі та доступі до ринку товарів	- Лібералізація торгівлі сільськогосподарськими та промисловими товарами; - істотне зменшення та скасування ввізного мита по більш ніж 95% позицій; - введення безмитних тарифних квот на деякі види с/г продукції із України та скасування експортних субсидій.
Зміни у засобах захисту торгівлі	- Можливість застосування захисних заходів відповідно до умов ГААТ і СОТ; - можливість застосування підвищених ставок мита на імпорт пасажирських автомобілів з ЄС у разі перевищення встановленої квоти; - зменшення кількості та масштабів компенсаційних та антидемпінгових заходів.
Зміни у технічних аспектах торгівлі	- Узгодження українських технічних регламентів і ЄС; - інкорпорація в українське законодавство європейських вимог по стандартизації, метрології, оцінки відповідності та ринкового нагляду; - поступове скасування старих держстандартів і узгодження національних стандартів і стандартів ЄС;
Узгодження санітарних та фітосанітарних заходів	- Синхронізація українського та європейського санітарного та фітосанітарного законодавства; - створення спеціального контрольного комітету по управлінню СФЗ;
Врегулювання митних питань	- Розробка нового митного законодавства, побудованого на принципах прозорості, недискримінації, передбачуваності та застосування до обох сторін - наближення українського митного законодавства до законодавства ЄС;
Електронна комерція та торгівля послугами	- Лібералізація механізму заснування підприємництва та господарської діяльності; - зняття бар'єрів для транскордонного співробітництва і торгівлі послугами, окрім деяких їх видів; - спрощення процедур в'їзду та тимчасового перебування для осіб, задіяних у бізнес-процесі; - врегулювання процедур та умов ліцензування та взаємного визнання якості послуг і спеціалістів.
Рух капіталу та платежі	- Сприяння та зняття кордонів для вільного здійснення поточних платежів у вільно конвертованій валюті; - забезпечення вільного руху капіталу, пов'язаного із прямим інвестуванням та наданням кредитів;

Продовження таблиці Ж 1

Порядок державних закупівель	- Взаємне відкриття доступу до національних ринків держзакупівель для укладення концесій та державних контрактів; - адаптація українського законодавства про держзакупівлі до стандартів ЄС; - інституційне реформування національної системи держзакупівель.
Захист інтелектуальної власності	- Посилення контролю над захистом прав інтелектуальної власності; - імплементація європейського законодавства про інтелектуальну власність; - введення компенсаційного пакету для українських підприємств, яких торкнуться зміни, пов'язані із реформування системи захисту інтелектуальної власності.
Захист конкуренції	- Протидія антиконкурентним дія та злиттям, наслідком чого може стати суттєве послаблення конкуренції; - врегулювання порядку функціонування державних підприємств, надання дотацій, субсидій та інших видів державної допомоги з метою покращення конкурентного середовища; - заборона прямого втручання держави у функціонування економічних суб'єктів, окрім визначених випадків; - інституційне забезпечення механізму захисту конкуренції, включаючи створення нового незалежного та уповноваженого органу.
Врегулювання суперечок та прозорість торгівлі	- Визначення правил арбітражного врегулювання господарських суперечок; - визначення механізму посередництва при розв'язанні суперечок; - проведення т. з. заходів загального застосування, що спрямовані на підтримку передбачуваного та ефективного правового поля для суб'єктів господарювання.

Джерело: складено на основі [169]

Додаток 3

Таблиця 3 1

Вплив напрямків інтеграції на обсяги та середні ціни експорту та імпорту по регіонах**(варіант 1 – Зона вільної торгівлі з ЄС)**

Продукція	Вплив на експорт				Вплив на імпорт			
	Максимальний обсяг реалізації на ринку				Обсяг імпорту			
	СНД	ЄС	Азія	Інші	СНД	ЄС	Азія	Інші
Коксівне вугілля (товарне)	0	0	0	0	-0,000146	0	0	0,207854
Кокс	-0,003024	0,033243	0,069954	-0,0016	-0,003072	0,001548	0,0000405	0
Залізорудна сировина (неагломерована)	-0,01502	1,21799	0,276435	0	-0,080835	0,00001	0	0
Чавун	-0,00048	0,095448	0	-0,018	-0,003933	0	0	0
Сталь	-0,00427	0,59304	0,535401	-0,0366	-0,036711	0,000441	0	0
Прокат готовий	-0,4270	0,3350	-0,2241	-0,3381	-0,09178	0,01656	0,004212	0,006808
	Середня ціна експорту				Середня ціна імпорту			
Коксівне вугілля (товарне)	0	0	0	0	5	0	0	-5
Кокс	14,85	-17,71	-25,8	4	14,4	-8,4	-6	0
Залізорудна сировина (неагломерована)	5,3	-10	-3,6	0	4,5	-1,6	0	0
Чавун	41,6	-56,4	0	9	47,7	0	0	0
Сталь	66,6	-74,4	-54	24	63	-18	0	0
Прокат готовий	81	-118,5	-46,9	22	94	-70,5	-26	-22

Таблиця 3 2

**Вплив напрямків інтеграції на обсяги та середні ціни експорту та імпорту по регіонах
(варіант 2 – Зона вільної торгівлі з СНД)**

Продукція	Вплив на експорт				Вплив на імпорт			
	Максимальний обсяг реалізації на ринку				Обсяг імпорту			
	СНД	ЄС	Азія	Інші	СНД	ЄС	Азія	Інші
Коксівне вугілля (товарне)	0	0	0	0	0	0	0	-0,01039
Кокс	0,000504	-0,00332	0	0	0,006144	-0,000774	0	0
Залізорудна сировина (неагломерована)	0,0003755	-0,1218	0	0	0,0145503	-0,0000075	0	0
Чавун	0,0000096	-0,00398	0	0	0,0002185	0	0	0
Сталь	0,000061	-0,01853	0	0	0,004079	-0,000294	0	0
Прокат готовий	0,0119	-0,1303	0,0000	0,0000	0,0068835	-0,0079488	0	-0,00068
	Середня ціна експорту				Середня ціна імпорту			
Коксівне вугілля (товарне)	0	0	0	0	0	0	0	0
Кокс	2,475	1,771	0	0	-2,88	1,05	0	0
Залізорудна сировина (неагломерована)	0,1325	1	0	0	-0,81	0,24	0	0
Чавун	2,6	3,29	0	0	-3,975	0	0	0
Сталь	1,48	3,1	0	0	-5,6	2,4	0	0
Прокат готовий	4,05	5,53	0	0	-0,94	3,525	0	0

Таблиця 3.3

**Вплив напрямків інтеграції на обсяги та середні ціни експорту та імпорту по регіонах
(варіант 3 – Вступ до Митного союзу)**

Продукція	Вплив на експорт				Вплив на імпорт			
	Максимальний обсяг реалізації на ринку				Обсяг імпорту			
	СНД	ЄС	Азія	Інші	СНД	ЄС	Азія	Інші
Коксівне вугілля (товарне)	0	0	0	0	0,000876	0	0	-0,93534
Кокс	0,008064	-0,02375	-0,04664	-0,0032	0,009984	-0,00387	0	0
Залізорудна сировина (неагломерована)	0,013518	-1,21799	-0,64502	0	0,129336	0	0	0
Чавун	0,000352	-0,09545	0	-0,0451	0,003933	0	0	0
Сталь	0,003965	-0,48185	-0,5354	-0,064	0,04079	-0,001323	0	0
Прокат готовий	0,3559	-0,2791	-0,3201	-0,6086	0,100958	-0,013248	-0,006318	0
	Середня ціна експорту				Середня ціна імпорту			
Коксівне вугілля (товарне)	0	0	0	0	-25	0	0	17,5
Кокс	-99	22,77	34,4	19	-39,6	21	0	0
Залізорудна сировина (неагломерована)	-5,3	11	10,8	6	-7,2	4	0	0
Чавун	-52	56,4	0	33	-37,1	0	0	0
Сталь	-88,8	62	60	55	-63	48	0	0
Прокат готовий	-113,4	110,6	80,4	74	-94	56,4	13	0

Додаток К

Таблиця К 1

**Вплив напрямків інтеграції на показники ланцюжка створення вартості у металургії
(варіант 1 – Зона вільної торгівлі з ЄС)**

Продукція	Внутрішнє виробництво, млн. т	Внутрішнє кінцеве споживання поза ланцюжка, млн.т	Внутрішнє проміжне споживання, млн. т	Експорт, млн. т	Імпорт, млн. т	Собівартість, дол США / т	Середня ціна реалізації на внутрішньому ринку, дол США /	Середня ціна експорту, дол. США / т	Середня ціна імпорту, дол. США / т	Створено доданої вартості, млн. дол. США	Експорт, млн. дол. США	Імпорт, млн. дол. США	Сальдо, млн. дол. США	Внутрішнє виробництво, млн. дол. США
Коксівне вугілля (товарне)	18,52	0,00	28,83	0,30	10,61	110	200	200	250	1666,55	60,00	2651,93	-2591,93	3703,45
Кокс	19,89	3,70	14,35	2,00	0,16	150	345	380	385	3949,14	759,46	59,84	699,63	6933,13
Залізорудна сировина (неагломерована)	83,29	0,72	61,08	23,02	1,54	40	130	108	89	6989,46	2486,59	136,74	2349,86	10321,01
Чавун	29,29	0,26	27,29	1,78	0,04	375	480	460	530	3040,36	817,39	21,08	796,32	14025,71
Сталь	35,91	1,92	22,69	11,69	0,39	545	600	610	695	2092,06	7129,44	268,50	6860,94	21664,29
Прокат готовий	18,91	7,10	0,00	13,54	1,74	650	940	760	1200	3045,33	10292,57	2082,96	8209,61	15334,92
РАЗОМ										20782,89	21545,46	5221,04	16324,43	71982,50

Таблиця К 2

Вплив напрямків інтеграції на показники ланцюжка створення вартості у металургії
(варіант 2 – Зона вільної торгівлі з СНД)

Продукція	Внутрішнє виробництво, млн. т	Внутрішнє кінцеве споживання поза ланцюжка, млн. т	Внутрішнє проміжне споживання, млн. т	Експорт, млн. т	Імпорт, млн. т	Собівартість, дол США / т	Середня ціна реалізації на внутрішньому ринку, дол США /	Середня ціна експорту, дол. США / т	Середня ціна імпорту, дол. США / т	Створено доданої вартості, млн. дол. США	Експорт, млн. дол. США	Імпорт, млн. дол. США	Сальдо, млн. дол. США	Внутрішнє виробництво, млн. дол. США
Коксівне вугілля (товарне)	18,21	0,00	28,30	0,30	10,39	110	200	200	250	1638,55	60,00	2597,40	-2537,40	3641,23
Кокс	19,53	3,70	14,10	1,90	0,16	150	345	380	385	3874,37	720,93	62,47	658,45	6803,58
Залізорудна сировина (неагломерована)	80,50	0,72	59,99	21,42	1,63	40	130	108	89	6773,63	2313,70	145,23	2168,48	9993,60
Чавун	28,77	0,26	26,85	1,70	0,04	375	480	460	530	2986,92	780,17	23,28	756,90	13775,64
Сталь	35,33	1,92	23,26	10,58	0,43	545	600	610	695	2049,20	6454,73	296,34	6158,39	21306,42
Прокат готовий	19,38	7,10	0,00	14,08	1,80	650	940	760	1200	3086,17	10699,85	2157,90	8541,94	15683,49
РАЗОМ										20408,85	21029,39	5282,62	15746,77	71203,96

Таблиця К 3

Вплив напрямків інтеграції на показники ланцюжка створення вартості у металургії
(варіант 3 – Вступ до Митного союзу)

Продукція	Внутрішнє виробництво, млн. т	Внутрішнє кінцеве споживання поза ланцюжка, млн. т	Внутрішнє проміжне споживання, млн. т	Експорт, млн. т	Імпорт, млн. т	Собівартість, дол США / т	Середня ціна реалізації на внутрішньому ринку, дол США / т	Середня ціна експорту, дол. США / т	Середня ціна імпорту, дол. США / т	Створено доданої вартості, млн. дол. США	Експорт, млн. дол. США	Імпорт, млн. дол. США	Сальдо, млн. дол. США	Внутрішнє виробництво, млн. дол. США
Коксівне вугілля (товарне)	17,82	0,00	26,99	0,30	9,47	110	200	200	250	1603,76	60,00	2366,38	-2306,38	3563,91
Кокс	18,62	3,70	13,26	1,83	0,16	150	345	380	385	3695,79	697,12	62,76	634,36	6489,32
Залізорудна сировина (неагломерована)	75,08	0,72	56,41	19,70	1,75	40	130	108	89	6323,66	2127,07	155,44	1971,63	9326,75
Чавун	27,05	0,26	25,28	1,56	0,05	375	480	460	530	2809,40	717,52	25,25	692,28	12954,38
Сталь	33,26	1,92	22,28	9,52	0,46	545	600	610	695	1924,51	5808,87	321,14	5487,73	20051,06
Прокат готовий	18,56	7,10	0,00	13,35	1,88	650	940	760	1200	2981,36	10142,28	2257,67	7884,61	15047,77
РАЗОМ										19338,48	19552,86	5188,64	14364,22	67433,19